

HELSINGIN KAUPUNGIN TIETOKESKUS

Tutkimuskatsauksia

2007 | 10

JANNE TELÉN

Sosiaalityö ja työttömyys

Tutkimus sosiaalityön haasteista ja
mahdollisuuksista työvoiman
palvelukeskuksessa

Verkossa

ISSN 1796-7236

ISBN 978-952-223-023-2

Painettu

ISSN 1455-7266

LISÄTIETOJA

Janne Telén

p. 050 467 7210

etunimi.sukunimi@mll.fi

Esipuhe	3
1. Johdanto	4
1.1 Tutkimuksen lähtökohtia	4
1.2 Tutkimuksen tavoite ja tutkimusongelmat	5
2. Aktivointipolitiikan lähtökohtia	7
2.1 Mitä on aktivointipolitiikka?	7
2.2 Aktivointi Suomessa	9
2.2.1 Laki kuntouttavasta työtoiminnasta	10
2.2.2 Työvoiman palvelukeskukset	11
2.2.3 Tämänhetkinen tilanne	13
2.3 Aktivoinnin kritiikki	14
3. Sosiaalityö osana aktivointipolitiikkaa	16
3.1 Sosiaalityön jännitteinen asema	16
3.2 Sosiaalityön haasteet ja mahdollisuudet aktivoinnissa	20
3.3 Aktivoiva sosiaalityö Suomessa	23
4. Aktivoinnin vaikutukset	25
5. Tutkimuksen toteuttaminen	29
5.1 Laadullista sosiaalityön tutkimusta	29
5.2 Tutkimukseen osallistujat ja tutkimusympäristö	31
5.3 Aineiston keruu	32
5.4 Aineiston analyysi	35
5.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettiset lähtökohdat	38
6. Tutkimuksen tulokset	41
6.1 Tutkimukseen osallistuneiden taustatietoja	41
6.2 Sosiaalityöntekijöiden työnkuva	42
6.2.1 Tilannekartoittajat	42
6.2.2 Asiakaslähtöistä palveluohjausta	44
6.2.3 Työskentelyä ohjaavat käytännöt ja teoriamallit	48
6.2.4 Yllättävä työnkuva	51
6.2.5 Yhteenveto	53
6.3 Sosiaalityön asema työvoiman palvelukeskuksessa	54
6.3.1 Sosiaalityön epäselvä rooli	54
6.3.2 Huonokuntoiset asiakkaat haasteena	59
6.3.3 Sosiaalityön vahvat alueet	62
6.3.4 Yhteenveto	64
6.4 Sosiaalityön ja työttömyyden yhteiskunnalliset kehykset	65
6.4.1 Sosiaalityön tarve asiakas- ja yhteisötasolla	66
6.4.2 Rakenteellinen ongelma yksilöllistyy	69
6.4.3 Yhteenveto	74
Sosiaalityön tarve	74
7. Pohdinta	76
7.1 Tulosten tarkastelua	76
7.2 Aktivoivan sosiaalityön kehitysnäkymiä	80
Mukautuminen	80
Asiantuntija-aseman saavuttaminen	81
Aktivoiva sosiaalityö	81

Lähteet.....	84
Liitteet	94
Liite 1. Helsingin työllisyysohjelma 2004-2006.....	94
Liite 2. Helsingin työvoiman palvelukeskus Duuri.....	95
Liite 3. Haastattelurunko.....	96
Liite 4. Saatekirje	97
Liite 5. Vastauksista esiin nousseet kehittämis ehdotukset.....	98
Liite 6. Aineiston analyysissä esiin nousseet teemat	100

Esipuhe

Työvoiman palvelukeskukset ovat kuntien, työvoimahallinnon ja Kansaneläkelaitoksen yhteinen palvelumalli pitkäaikaistyöttömille. Janne Telenin tutkimus on kuvaus sosiaalityöstä Helsingin työvoiman palvelukeskuksessa. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää sosiaalityön haasteita ja mahdollisuuksia työllistämisessä. Tutkimusta varten haastateltiin viittätoista Helsingin työvoiman palvelukeskuksen, Duurin, sosiaalityöntekijää. Haastattelut tehtiin kevään ja syksyn 2005 aikana.

Tutkimustulosten mukaan sosiaalityö työvoiman palvelukeskuksessa painottui asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaiseen arviointiin asiakasprosessin alussa. Sosiaalityö kaipasi kuitenkin tuekseen rakenteellisen tason työvoimapoliittisia ratkaisuja sekä konkreetteja työvälineitä. Tutkimuksessa ehdotetaan työvoiman palvelukeskuksessa tehtävän sosiaalityön kehittämistä edelleen erityisesti sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden lähtökohdista.

Tutkimuksen tilaajana on Helsingin kaupunki ja se on tehty osana Helsingin työllisyysohjelmaa 2004–2006.

Markus Laine
vs. tutkimusprofessori

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohtia

Pro gradu -tutkielmani aiheena on tutkia sosiaalityön mahdollisuuksia ja haasteita työvoiman palvelukeskuksessa. Hallituksen työllisyysohjelmassa keskeisessä asemassa olevien työvoiman palvelukeskusten alkutaival ei ole ollut helppo. Kuntien, työvoimahallinnon ja Kansaneläkelaitoksen yhteispalvelu pitkäaikaistyöttömille asiakkaille sai osakseen ankaraa kritiikkiä hallituksen toimien taloudellista onnistumista seuraavalta valtiontilintarkastajien ryhmältä (Valtiontilintarkastajien... 2005).

Raportin esittämä kritiikki suunniteltua heikommista työllistämisvaikutuksista ja työvoimavetoisesta hallinnosta uutisoitiin näyttävästi joulukuun 2005 Helsingin Sanomissa (Miettinen 2005). Uutinen herätti julkisuudessa keskustelun, jossa on pohdittu työvoiman palvelukeskusten asemaa ja tavoitteita.

Laajemmalla tasolla työvoiman palvelukeskukset liittyvät hyvinvointivaltion reformia koskevaan keskusteluun. Työllisyyden edistämistä korostavat uudentyyppinen aktiivinen työvoimapolitiikka ja aktiivinen sosiaalipolitiikka ovat nousseet hallitusten harjoittaman politiikan painopisteiksi. Poliittisessa ideologiassa on tapahtunut muutos, jonka mukaan kansalaisia kannustetaan etuuksilta työntekoon erilaisten aktivointitoimenpiteiden avulla. (Kautto 2004, 17–30; Julkunen 2001, 295.) Tarkastelen tutkimuksessani aktiivista työvoima- ja sosiaalipolitiikkaa aktivointipolitiikkana, joka muodostaa työvoiman palvelukeskusten ideologisen toimintaympäristön.

Toimiminen osana aktivointijärjestelmää on asettanut sosiaalityön uuteen asemaan, joka sisältää sekä haasteita että mahdollisuuksia. Sosiaali- ja terveysministeriön ylijohtaja Kari Välimäki on todennut, että sosiaalityöllä on merkittävä yhteiskunnallinen rooli työttömyyttä vastaan taisteltaessa. Työvoiman palvelukeskuksissa tehtävä sosiaalityö on Välimäen mukaan uusi sosiaalityön muoto, ja tavoitteena on lisätä ammatin arvostusta. (K. Välimäki, henkilökohtainen tiedonanto 6.4.2005.)

Sosiaalityön asema aktivoinnin toteuttajana ei ole kuitenkaan ongelmaton. Aktivointipoliittikka odottaa sosiaalityön tehostavan toimintojaan taloudellisesti. Samalla sosiaalityön tulisi vähentää asiakkaiden palveluriippuvuutta painottamalla heidän omaa aktiivisuuttaan. Brittiläisen sosiaalityön on sanottu jopa ajautuneen kriisiin työllistymisohjelmien vallatessa siltä alaa. Aktivointiohjelmia on toteutettu ilman sosiaalityön asiantuntemusta, koska sillä on ollut vaikeuksia sopeutua sosiaalipoliittiseen suunnanmuutokseen. (Haverinen 2005; Karjalainen & Sarvimäki 2005, 42–46; Jordan 2001; Lymbery 2001.)

Aiheen ajankohtaisuus ja kiinnostukseni aktivoivan sosiaalityön haasteisiin saivat minut tarttumaan tilaisuuteen, kun Helsingin kaupunki etsi tutkimusentekijöitä osaksi Helsingin työllisyysohjelmaa 2004-2006. Pro gradun tekeminen osana työllisyysohjelmaa on mahdollistanut aineistoni tehokkaan keräämisen sekä näköalapaikan työttömyyden vastaisten toimenpiteiden toteutukseen.

1.2 Tutkimuksen tavoite ja tutkimusongelmat

Tavoitteenani on vuonna 2004 toimintansa aloittaneen Helsingin työvoiman palvelukeskuksen, Duurin, sosiaalityöntekijöitä haastatteleamalla tutkia, miten sosiaalityö soveltuu työllistämistoimintaan. Tavoitteenani on myös tarkastella, mitä sosiaalityö käytännössä merkitsee tässä kontekstissa. Tutkimuksen avulla on tarkoitus selkeyttää sosiaalityön roolia ja käytännön toimia palvelukeskuksessa. Edelleen tavoitteena oli tehdä tutkimus, jota erityisesti sosiaalityöntekijät, mutta myös muut palvelukeskuksen toimijat, voisivat hyödyntää käytännön työssään.

Ensimmäisten yhteispalveluja ja aktivointia koskevien tutkimustulosten pohjalta vaikuttaa siltä, että tutkimuksen aihe on ajankohtainen ja sosiaalityön paikan hahmottamiselle työttömien aktivoinnissa on tarvetta. Palvelukeskusten alkuvaiheet ovat olleet työvoimahallintopainotteisia. Kuntien ja Kansaneläkelaitoksen osuus on hakenut muotoaan. Sosiaalityön menetelmät ja paikka ovat alkaneet kehittyä, mutta haasteita yhteistyölle on edelleen. Sosiaalityö ja työvoimahallinto ovat paikoittain hahmottaneet aktivointi-

työn tavoitteita eri lähtökohdista. Sosiaalityölle on ollut ominaista nähdä asiakkaan tilanne kokonaisuutena, kun työhallinto on puolestaan painottanut työllistämiseen liittyvää toimintaa. (Arnkil ym. 2004; Spangar ym. 2003; Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 54–73.)

Tutkimusongelmani muotoutuivat seuraavanlaisiksi:

- Minkälaisia lähestymistapoja ja menetelmiä sosiaalityöntekijät käyttävät, eli millaista sosiaalityö on käytännössä työvoiman palvelukeskuksessa?
- Miten sosiaalityöntekijät mieltävät sosiaalityön ja sosiaalityöntekijän roolin työvoiman palvelukeskuksessa?
- Mitkä ovat sosiaalityöntekijöiden mielestä sosiaalityön ja palvelukeskuksen mahdollisuudet sekä haasteet rakennetyöttömyyden lievittämisessä?

2. Aktivointipolitiikan lähtökohtia

2.1 Mitä on aktivointipolitiikka?

Graduni tutkimuskohteena olevat sosiaalityöntekijät tekevät työtään aktivoivassa viitekehyksessä. Sosiaalityö on oma tieteenalansa, mutta sillä on vahvat yhteiskunnalliset kytkökset, jotka korostuvat varsinkin aktivoivassa työotteessa. Raija Julkunen (2003, 414–415) kiteyttää asian todetessaan, että työn keskeinen yhteiskuntapoliittinen asema suuntaa nykyään myös sosiaalipoliittisia toimia. Työttömien sosiaaliset ongelmat pyritään siis hoitamaan pitämällä heidät sosiaaliturvan kannustavuuden avulla kiinni työelämässä. (Mt.).

Aktivointi periaatteena tarkoittaa käytännössä sitä, että ihmisten toimeentuloturva liitetään entistä tiiviimmin työhön. Yleisemmällä tasolla aktivointi on käsite, jonka alla toutetaan työttömyyden vastaista politiikkaa sosiaali- ja työvoimapolitiikan keinoin. Aktivoinnista puhuttaessa puhutaan usein niin sanotuista workfare- tai welfare to work-ohjelmista, jotka velvoittavat työttömiä osallistumaan työllistäviin toimenpiteisiin ja ohjelmiin taloudellisten sanktioiden uhalla. Aktivointi on enemmän eurooppalainen käsite, kun taas workfare-ajattelu juontaa juurensa anglosaksisista maista. (Keskitalo & Mannila 2002, 192–197.) Ajattelen aktivointipolitiikan tässä tutkimuksessa samalla tavalla kuin Keskitalo ja Mannila, eli pidän sitä eräänlaisena kattokäsitteenä.

Aktivointi sai uutta puhtia 1990-luvulla, jolloin sitä alettiin laajasti soveltaa ympäri maailmaa. Sen juuret ovat kuitenkin jo 1970-luvun Yhdysvalloissa. 1990-luvulla aktivoinnin uuteen esiintuloon vaikutti uusliberalistisesti väritty huoli hyvinvointivaltion kasvavista kustannuksista. Toisaalta on esitetty, että aktivointi lisää ihmisten sosiaalista osallisuutta työllistämistavoitteidensa myötä. (Ala-Kauhaluoma (2005, 42–43.) Aktivointiajattelu tukee oletusta siitä, että työttömien sosiaaliturvan leikkaaminen kannustaa heidät tehokkaampaan työetsintään. Kun työ on löytynyt, niin yksilö pysyy varmemmin osana yhteiskuntaa. Kajanojan (2003a) mukaan tämä peruskysymys sosiaaliturvan

ja aktivoinnin välisestä suhteesta on nykyisessä sosiaalipolitiikassa keskeinen, sekä myös yksi kiistellyimmistä.

Euroopassa työn onkin nähty toimivan parhaana lääkkeenä syrjäytymisen ehkäisemiseen ja työllistäminen on toiminut sosiaalipolitiikan lippulaivana. Jäsenmaat ovat sosiaalipolitiikan eurooppalaistumisen myötä alkaneet kiinnittää enemmän huomiota aktivoiviin toimenpiteisiin. Harjoitettu politiikka on useimmissa Euroopan maissa uudellaista ja sille on tunnusomaista siirtymä pois passiivisesta työttömyyskorvauksien jakamisesta. (Hvinden, Heikkilä & Kankare 2001; van Oorschot 2002.) Myös Kautto hahmottaa kansainvälisesti tapahtuneen reformin, jolle on yhteistä eri maissa pyrkimys lisätä kansalaisten itsenäisyyttä suhteessa avustuksiin. Sosiaalipoliittinen uudelleenmuotoilu sisältää kannustimia, vastikkeellisuutta ja työn aloittamisen kynnyksen madaltamiseen tähtääviä toimenpiteitä. (Kautto 2004, 24–25.)

Kautto (2004) käsittelee aktivointipolitiikkaa laajemmin sosiaalipolitiikan suunnan muuttaneen reformin kautta ja näkee, että oikeistolaisella eetoksella on ollut vaikutuksensa aktivoinnin käyttöönottoon varsinkin anglosaksisissa maissa. Myös Julkunen (2001, 295) kuvailee sosiaalipolitiikan reformin yhdeksi ominaispiirteeksi työn merkityksen korostamisen aktivoinnin avulla. Ristiriitaiseksi asian tekee se, että täystyöllisyyden ylläpitämisen mahdollisuudet ovat huvenneet ja kuitenkin ihmisten toimeentulo kytketään entistä enemmän työhön (myös Rahkonen 2000, 83).

Työelämään kannustaminen ei kuitenkaan ole käytännön politiikassa rajoittunut vain oikeistohallitusten harjoittamaksi toiminnaksi. Vaikka aktivoinnin periaatteet perustuvat uusliberalistisiin näkemyksiin, ne ovat läpäisseet koko poliittisen kentän. Walter Lorentz on tutkinut Euroopan hallitusten harjoittamaa sosiaalipolitiikkaa ja löytää sen toteutuksesta yhtäläisyyksiä. Hallitukset ovat sosiaalidemokraattisia, mutta harjoitettu politiikka pyörii pitkälti Englannissa lanseeratun niin sanotun ”kolmannen tien” sosiaalipolitiikan ympärillä. Sille on tunnusomaista nähdä yhteiskunta dynaamisena organisaationa, joka taistelee köyhyyttä ja syrjäytymistä vastaan työllistämisen avulla. Kansalaiset nähdään aktiivisina oppijoina, jotka ovat valmiita kouluttamaan itseään ja hankkimaan muuttuvassa työelämässä vaadittavia taitoja. (Lorentz 2001.)

2.2 Aktivointi Suomessa

Aktiivinen sosiaalipolitiikka käsitteenä ja käytäntönä on muun Euroopan kehitystä seuraten noussut uudestaan esille Suomea 1990-luvun alussa koetelleen laman myötä. Valtiontalouden ajaututtua ahtaalle sai sosiaalipolitiikkakin osansa säästötoimenpiteistä. Taloudellinen ajattelu alkoi leimata myös sosiaalipoliittista ajattelua entistä vahvemmin. Pelkona oli, että työttömyyden aikaiset etuudet olivat ylimitoitettut eivätkä näin kannustaneet töihin. Myös oletukset työttömien muodostamasta passiivisuuden kulttuurista, jossa ihmiset nostavat työttömyyskorvauksia vailla muunlaisia aikeita, toimivat pohjana aktivoivalle otteelle sosiaalipolitiikassa. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 17–20; myös Kautto, Parpo & Uusitalo 2002.)

Työttömyys ja työllisyys ovatkin olleet keskeisessä osassa Suomen hallitusohjelmissa 1990-luvun alusta lähtien. Ahon ja kahden Lipposen hallituksen saavutuksia tarkastellessaan Kautto ym. (2002) toteavat talouspolitiikan olleen työvoimapolitiikkaa onnistuneempaa. Työttömyysaste on toki pienentynyt, mutta hitaasti. Tuloerot ja pienituloisten taloudellinen ahdinko ovat kasvaneet 1990-luvun puolivälistä lähtien. Lisäksi pitkäaikaistyöttömyys ei ole laskenut suunnitellulla vauhdilla, vaan on muuttunut osittain rakenteelliseksi. (Mt.) *Rakenteellinen työttömyys* tarkoittaa sitä, että työttömille ei löydy sopivaa työtä avoimilta työmarkkinoilta, vaikka töitä yleisesti tarjolla olisikin. Nosteesa olevat alat voivat kärsiä työvoimapulasta, kun taas työttömyys vaivaa toisia, usein perinteisenä pidettyjä teollisuuden aloja. (Kautto 2002, 69–72; Simpura 2003.)

Myös uusimmassa eli pääministeri Matti Vanhasen hallitusohjelmassa työllisyys on nostettu keskeiseen asemaan. Ohjelman avaussanoissa todetaan, että työ, yrittäjäys ja yhteisvastuu nostavat Suomen uuteen nousuun. Hyvinvointivaltion ylläpitäminen edellyttää työttömyyden pienentämistä ja työllisyyden lisäämistä. Työttömiä on ohjelman mukaan kannustettava aktiiviseen työnhakuun. Keinoina esitetään muun muassa työmarkkinatuen muuttamista aktiivisesta passiiviseksi ja työvoimahallinnon käytänteiden uudistamista. Vanhasen hallitus perusti myös poikkihallinnollisen työllisyysohjelman, jonka puitteissa on tarkoitus kehittää työvoiman palvelukeskusten toimintaa ja kannustaa kuntia aktiivisempaan työttömyyden hoitoon. (Hallitusohjelma 2003.)

Sosiaali- ja työttömyysturvaa on muutettu Suomessa 1990-luvun aikana monilla uudistuksilla hallitusohjelmien mukaisesti työntekoa kannustavampaan suuntaan. Tuolloin luotiin työmarkkinatuki, toimeentulotuen jakamisen ehtoja tarkastettiin, eläkkeelle pääsyn ehtoja kiristettiin ja työn verotusta yritettiin rukata palkansaajalle edullisemmaksi (Julkunen 2001, 163–204). Tutkimusaiheeni kannalta olennaisimmat reformit on kuitenkin toteutettu 2000-luvulla, jolloin astui voimaan laki kuntouttavasta työtoiminnasta, työvoiman palvelukeskukset aloittivat toimintansa ja hallituksen työllisyysohjelman puitteissa valmisteltiin esitys työmarkkinatuen vastikkeellistamisesta.

2.2.1 Laki kuntouttavasta työtoiminnasta

Uuden muodon saaneen aktivointipolitiikan käytännön toimenpiteitä valmisteltiin 1990-luvun lopulla Suomessa kahdessa työryhmässä. Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän ehdotukset toimivat pohjana vuonna 2001 voimaan tulleelle laille kuntouttavasta työtoiminnasta. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön ylijohtajan Kari Välimäen johtaman työryhmän huolena oli saattaa pitkäaikaistyöttömät ja vajaakuntoiset takaisin työelämään. Raportti toistaa aktivoinnin peruseriaatteita korostamalla, että ihmisillä on oikeus ja velvollisuus tehdä työtä. Eläkkeelle siirtyminen vajaakuntoisena ei ole aktiivisen sosiaalipolitiikan ajattelun mukaista. Työryhmän keskeinen ehdotus oli esitys kuntouttavasta työllistamisestä, joka sosiaalitoimen järjestämänä olisi muihin työllistämistoimenpiteisiin nähden viimesijainen vaihtoehto. (Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän... 1999.)

Välimäen työryhmän tulokset eivät syntyneet yksimielisesti. Muun muassa Kuntaliitto ja Sosiaalityöntekijöiden liitto jättivät siihen eriävät mielipiteensä. Niissä ihmeteltiin miten kuntien ja sosiaalityöntekijöiden voimavarat riittävät kuntouttavan työllistämisen järjestämiseksi. Keskustelua herätti myös kuntouttavan työtoiminnan velvoittavuus. Sanktioiden avulla ei tulisi luoda uusia vajaakuntoisten työmarkkinoita, vaan toimenpiteet tulisi keskittää syrjäytyneiden aktivoimiseen normaaliin työelämään. (Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän... 1999).

Ristiriidoista huolimatta työryhmän ehdotukset ajettiin läpi ja kuntouttavan työtoiminnan laki astui voimaan 1.9.2001. Se on yksi tärkeimpiä aktivoivan sosiaalipolitiikan

ilmentymiä Suomessa. Siinä kiteytyy uusi aktivointiajattelu, ja siitä onkin käytetty myös nimeä ”aktiivisen sosiaalipolitiikan reformi”. Laki toimi alkuna viranomaisten väliselle yhteistyölle pitkäaikaistyöttömien asioiden hoidossa. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 3–5.)

Viranomaisnäkökulmasta olennaista on se, että laki velvoittaa kuntien sosiaalitoimen, työvoimahallinnon ja Kansaneläkelaitoksen tekemään yhteistyötä aktivointisuunnitelman laatimiseksi pitkään työttömänä olleelle henkilölle. Asiakas on toisaalta oikeutettu, mutta myös velvoitettu kuntouttaviin toimenpiteisiin. Aktivointitoimenpiteestä kieltäytyminen voi johtaa etuuksien vähentämiseen. Käytännössä asiakkaan toimeentulotukea voidaan alentaa 20–40 prosenttia tai hänen saamaansa työmarkkinatukeen tulee karenssikatkos. (Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja 2001, 17–19, 55–58.)

Kuntouttavan työtoiminnan ydin on asiakkaan, kuntien ja työvoimaviranomaisten kesken tehtävä *aktivointisuunnitelma*, johon kirjataan yksilöllisesti räätälöidyt työllistymiseen tähtäävät toimenpiteet. Aktivointisuunnitelma laaditaan alle 25-vuotiaille, mikäli he ovat saaneet toimeentulotukea pääasiallisena tulonlähteenään neljä kuukautta tai työmarkkinatukea 180 päivää ennen suunnitelman laatimista. Yli 25-vuotiailla toimeentulotuen saantiaika voi olla 12 kuukautta ja työmarkkinatuen 500 päivää ennen aktivointisuunnitelman laatimista. (Keskitalo & Mannila 2002, 203–206.)

2.2.2 Työvoiman palvelukeskukset

Vappu Karjalainen on määritellyt palvelukeskusten taustalla olevan yhteispalveluajatuksen seuraavasti:

Yhteispalvelussa sosiaalitoimen, työhallinnon, terveydenhuollon ja Kelan (osa-aikaiset) työntekijät työskentelevät yhteisessä toimintarakenteessa ja tilassa. Kysymys on reaaliaikaisesta yhteistyöstä, jossa korostuvat vuorovaikutus ja tilannekohtainen neuvottelevuus aikaisemman yleensä ketjumaisen (ohjaus asiantuntijalta toiselle) yhteistyön sijaan. (Karjalainen 2005.)

Samanaikaisesti Aktiivinen sosiaalipolitiikka –työryhmän kanssa toimineen sosiaali- ja terveystieteiden apulaisosastopäällikön Reijo Väärälän johtaman työ- ja sosiaalihal-
linnon yhteistyöryhmän ehdotukset toimivat pohjana työvoiman palvelukeskuksille.

Yhteistyön hahmottelu oli tosin alkanut jo aiemmin, mutta yhteistyökokeilut olivat olleet lähinnä projektiluonteisia (Työllistymisen tukeminen... 1998). Lähtökohtana vuoden 1999 alussa asetetulle työryhmälle oli vahvistaa työ- ja sosiaalishallinnon välistä yhteistyötä. Hallintokunnilla todetaan raportissa olevan yhteisiä asiakkaita, joita on pallolettu edestakaisin. Työryhmä esitti yhtenä ehdotuksenaan yhteisten asiakkaiden palveluiden järjestämiseksi yhteispalvelupisteiden perustamista. Tavoitteena oli, että kunnat ja työhallinto resursoisivat työntekijöitä erityisesti yhteisasiakkaiden palvelun järjestämiseen. (Työ- ja sosiaalishallinnon aktiiviyhteistyö 1999.)

Seuraava askel yhteispalvelumallin kehittämisessä oli kaksivuotisen yhteispalvelukokeilun käynnistäminen vuoden 2002 alusta. Kokeilun päätavoitteena oli luoda pysyvä yhteistyömalli kunnan sosiaalityön, työvoimatoimistojen ja Kelan välille. Laajemmalla tasolla tavoitteiksi asetettiin rakennetyöttömyyden purkaminen sekä sosiaali- ja terveyspolitiikan aktivointi. Yhteispalvelukokeiluun osallistui 18 paikkakuntaa ja yhteensä 25 yhteispalvelupistettä. Helsingissä yhteispalvelua lähdettiin kehittämään neljässä toimipisteessä. (Arnkil ym. 2004, 19.)

Kokemukset yhteispalvelupisteistä ovat olleet toimintaa arvioineen loppuraportin mukaan pääosin positiivisia. Toimintaympäristön haasteiden todetaan tosin vaikeutuneen, eikä talouskasvu ole tuonut toivottua imua työmarkkinoille. Yhteispalvelupisteiden toiminta koettiin kuitenkin tärkeäksi, ja ne otettiin osaksi Vanhasen hallituksen työllisyysohjelmaa. Kaikille kokeilussa mukana olleille yhteispalvelupisteille tarjottiin mahdollisuutta vakinaistaa toimintansa *työvoiman palvelukeskuksiksi*. 15 työvoiman palvelukeskusta aloitti toimintansa vuoden 2004 alussa. Hallitusohjelman tavoitteena on perustaa vuosien 2004-2006 aikana maahan yhteensä 40–60 palvelukeskusta. (Arnkil ym. 2004, 1, 20–21.)

Tällä hetkellä tilanne Suomessa on se, että osa yhteispalvelupisteistä toimii vakituisesti työvoiman palvelukeskuksina ja osa kehittää toimintaansa yhteispalvelupistemallin kautta kohti palvelukeskustoimintaa. Palvelukeskuskonsepti on kuitenkin vielä keskenäinen, ja jatkossa haasteena on muun muassa muodostaa yhtenäinen näkemys tuloksellisuudesta eri toimijoiden välillä, integroitua seudullisiin hankkeisiin ja kehittää palveluverkostoa (Arnkil ym. 2004, 2–3).

2.2.3 Tämänhetkinen tilanne

Yhteenvedona suomalaisesta aktivointipolitiikasta voi todeta sen, että sen käyttöönotto uudessa muodossaan tapahtui muuta Eurooppaa myöhemmin, 1990-luvun lopulla. Sitä ennen huomio kiinnittyi 1990-luvun ajan lähinnä sosiaali- ja työttömyysturvan tarkastamiseen työllistymistä kannustavaksi. (Keskitalo & Mannila 2002, 208). Keskeiseksi linjaksi vuosikymmenen lopulta lähtien on muodostunut aktivointi yhteistyössä sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon kesken.

Nykytilanne on nähdäkseni eräänlainen sulautuma niin sanotun kovan linjan, jota aktiivisen sosiaalipolitiikan reformiin johtanut valmistelu (Aktiivinen sosiaalipolitiikka - työryhmän... 1999) edusti, ja pehmeämmän, yhteistyötä korostavan linjan (Työ- ja sosiaalihallinnon aktiiviyhteistyö 1999) välillä. Työvoiman palvelukeskukset ovat tulleet jäädäkseen ja näin ollen viranomaisyhteistyö on vankalla pohjalla. Lainsäädäntö on kuitenkin kehittynyt tiukemmaksi ja yksilöä velvoittavampaan suuntaan.

Osana Vanhasen hallituksen työllisyysohjelmaa toiminut Harri Skogin johtama työryhmä jätti tammikuun 2005 alussa raporttinsa, jossa työmarkkinatukea ehdotettiin muutettavan passiivisesta aktiiviseksi. Käytännössä se tarkoittaa, että 500 päivää (ns. passiivinen tukikausi) työttömyyskorvausta saaneille henkilöille taataan mahdollisuus osallistua aktivoiviin toimenpiteisiin kolmen kuukauden kuluessa passiivituen loppumisesta. Kiellettyminen aktivointitoimenpiteistä aiheuttaa katkoksen työmarkkinatukeen. Kunnat ovat uudistuksessa avainasemassa. Niitä piiskataan tuetun työllistämisen lisäämiseen sillä, että työryhmä esittää passiivikauden jälkeisen työmarkkinatuen maksamisen puoltamista valtion ja kuntien kesken. Tähän mennessä maksatus on tapahtunut Kelan toimesta. (Työmarkkinatuen aktivointi... 2005, 43–53.)

Yhteiskuntatakuunkin nimellä kulkenut uudistus astui voimaan vuoden 2006 alusta. Kuntaliitto jätti eriävän mielipiteen Skogin työryhmän raporttiin. Se ei pidä järkevänä eikä mahdollisena työllistää tuetusti tuhansia uusia lain muutoksen myötä aktivoinnin piiriin tulevia henkilöitä. Työryhmän esitykset eivät tarjoa merkittäviä lisäresursseja pitkäaikaistyöttömien työllistämiseen. Laadukkaita kuntouttavia työpaikkoja ei yksinkertaisesti ole tarpeeksi. Lisäksi Kuntaliitto katsoo, että työvoiman palvelukeskusten osuutta ei korosteta riittävästi esityksessä. (Työmarkkinatuen aktivointi... 2005.)

2.3 Aktivoinnin kritiikki

Etuuksien ehtojen kiristäminen työmarkkinoiden ehdoilla on luonnollisesti herättänyt myös kritiikkiä koko aktivointimallia kohtaan. Tilanteeseen vaikuttanevat aktivoinnin käytännön muodot, jotka usein kohdistuvat yksilöön. Voidaan ajatella, että yksilöt joutuvat rakenteiden toimimattomuuden vuoksi syytetyn penkille. (Keskitalo & Mannila 2002, 206–207.) Peter Abrahamsson onkin kiinnittänyt huomiota aktivoinnin jaottelevuuteen ja ilmaisee kantansa selvästi. Toisille ihmisille aktivointitoimenpiteisiin osallistuminen voi olla todellinen vaihtoehto ja tarjota pääsyn työmarkkinoille. Heikoimmassa asemassa oleville ihmisille aktivointi näyttäytyy kuitenkin yhteiskunnan normittamiskeinona, joka pilaa jotenkuten siedettävän elämäntilanteen. (Abrahamsson 1998.)

Ruth Lister on kritisoinut yleisellä tasolla työn ympärille keskittyvää syrjäytymisen vastaista politiikkaa. Hänen mukaansa työllistyminen ei takaa ihmisille automaattisesti osallisuutta yhteiskuntaan. Vastaavasti työttömyys ei itsestäänselvästi syrjäytä ihmisiä. Listerin mukaan syrjäytymisen ja integroimisen kysymykset pohjautuvat työn kontekstia laajempiin kysymyksiin. Näin ollen työn käyttö hyvinvoinnin mittarina ei ole sopivaa, vaan se voi entisestään syrjäyttää niitä, jotka eivät pääse osallistumaan työelämään. (Lister 2000, 37–54.)

Jouko Kajanojan mukaan aktivointitoimenpiteet ovat keskittyneet liikaa työttömän taloudelliseen rankaisemiseen. Lisäksi aktivointipolitiikka kiinnittää huomiota vain työvoiman tarjonnan turvaamiseen ja kysymys työvoiman kysynnästä jää syrjään. Edelleen Kajanoja ei pidä järkevänä sitä, että aktivoinnin nimissä luotaisiin matalapalkkaisia työpaikkoja. Järkevämpää olisi sen sijaan pyrkiä löytämään työttömille yksilöllisiä koulutus- ja työllistämismahdollisuuksia. (Kajanoja 2003a, 37; 2003b).

Samoilla linjoilla on myös Raija Julkunen, joka kiinnitti jo vuonna 1998 artikkelissaan huomiota työmarkkinoiden eriytymiseen. Hän pohti, miten sosiaalipolitiikka toimii niiden ihmisten kohdalla, jotka eivät pysty avoimille työmarkkinoille osallistumaan. Hän ihmetteli tuolloin vielä valmisteilla olevia aktivointiuudistuksia ja pohti miten työttömien tilanne on nyt muuttunut 1990-luvun alusta, jolloin velvoitetyöllistäminen lopetettiin, koska sitä ei voitu järkevästi järjestää. Julkusen mukaan pelkkä sosiaaliturvan leikkaa-

minen ei työllistä ketään, sillä se edellyttäisi imukykyisiä työmarkkinoita, joita ei ole olemassa. (Julkunen 1998.)

Vaikuttaa siltä, että työttömyyttä kuvaavat luvut ovat yksinään heikko mittari selvittämään aktivointipolitiikan vaikuttavuutta. Hollantia on Tanskan ohella pidetty Euroopassa menestystarinana, mitä tulee työttömyyden hoitoon. Molemmissa maissa aktivoinnilla on kyllä saatu työttömyysluvut pienemmiksi, mutta tarkempi tilanteen tarkastelu tuo esille lukujen taustat, jotka eivät tue yksipuolista näkemystä ”Hollannin tai Tanskan ihmeestä”. (Van Oorschot 2002; van Oorschot & Abrahamson 2003.)

Ensinnäkin työttömyyden vähenemisen taustalla on pitkälti naisten siirtyminen kotoa osa-aikaiseen työelämään. Lisäksi tuettu työllistäminen korjaa työttömyyslukuja parempaan suuntaan, mutta vain harvat siihen osallistuneet työllistyvät avoimille työmarkkinoille. Edelleen aktivointitoimenpiteet ovat Hollannissa kohdistuneet henkilöihin, joilla työllistymisen edellyttämiä resursseja on olemassa. Pitkäaikaistyöttömät eivät juuri ole ohjelmista hyötynet. Tanskassa puolestaan ihmiset liikkuvat työllistämistoimenpiteestä toiseen ja aktivointi ei näytä tuottavan uusia työpaikkoja. Lisäksi molemmissa maissa aktivointi on heikentänyt velvoitteidensa myötä kansalaisoikeuksien toteutumista. (Van Oorschot 2002; van Oorschot & Abrahamson 2003.)

Samanlaista valikoituvuutta on huomannut norjalainen Ivar Lødemel (1998), joka on tutkinut aktivointia sosiaalityön välineenä Norjassa. Siellä aktivointiohjelmiin osallistumisen ”pakko” otettiin käyttöön lainsäädännöllä vuonna 1993. Käytäntö on osoittanut, että vastuu työllistämishjelmista on jätetty kunnille vailla yhteneviä ohjeita. Ne ovatkin toteuttaneet aktivointia tarkoituksenaan kustannusten säästäminen, ja erot toteutuksessa kuntien välillä ovat olleet suuret. Lakia on siis kunnissa tulkittu tiukemmin kuin sen säätäjät olivat tarkoittaneet. (Mt.)

3. Sosiaalityö osana aktivointipolitiikkaa

Sosiaalityön, joka on ollut ammattina yhteiskunnallisten muutosten myötä vaarassa menettää asiantuntijuutensa (Karvinen 2000), tai tyhjentyä sisällöltään palvelujen jakamiseksi (Raunio 2000, 75–80), voisi ajatella nyt olevan nosteessa integroitueksaan osaksi agendalla olevaa syrjäytymisen vastaista politiikkaa. Sosiaalityön haasteena on kuitenkin säilyttää oma ammatillinen erityisasemansa, sekä toisaalta mukauttaa toimintojaan nykypäivän yhteiskunnallisiin ja poliittisiin linjoihin soveltuvaksi.

Malcolm Payne on tutkinut sosiaalityön teoreettisia perusteita ja todennut ne monialaisiksi. Hän kuvaa sosiaalityön muutosta laatimansa kolmijaon pohjalta. Refleksiivis-terapeuttinen teoriasuuntaus on alkanut suuntautua refleksiivisyyteen. Individualistis-reformistinen suuntaus korostaa uudenlaista, sosiaaliset olosuhteet huomioon ottavaa yksilöllisyyttä. Siinä pyritään toimimaan nykyisen hyvinvointivaltion asettamien rajojen sisällä asiakkaan parhaaksi. Sosiaalityö on edellisten muutosten lisäksi oppinut hyväksymään roolinsa myös sosialistis-kollektivistisen suuntauksen edustajana. Tässä paino on kuitenkin sosiaalisessa ja poliittisessa enemmän kuin radikaalissa toiminnassa. (Payne 1997, 39, 297–298.) Muutospaineessa oleva sosiaalityö on määrittänyt asemaansa uusiksi omien paradigmojen lisäksi myös suhteessa hallituksiin ja niiden harjoittamaan politiikkaan. Varsinkin brittiläinen sosiaalityö on joutunut koviin juuri aktivointipolitiikan pyörteissä.

3.1 Sosiaalityön jännitteinen asema

Postmodernin ajan muutokset näkyvät hyvinvointivaltion järjestämistä suuntaavissa periaatteissa. Talouden avautumisen eli globalisoitumisen myötä valtiot ovat katsoneet, että myös julkisen sektorin toimintaa on tehostettava. Toisen maailmasodan jälkeinen hyvinvointivaltion kasvu ei ole enää mahdollista, ja toimintoja on sopeutettava vastaamaan nykyisiä epävarmoja oloja. Sosiaalipalveluiden järjestäminen ei ole enää niin varmalla pohjalla kuin ennen. Sosiaalityön asema on kutistunut vähäiseksi ja sosiaali-

työntekijöiden ammattikuva on painottunut lähinnä palvelujen jakamiseen. (Healy 2000, 1–2.)

Ulla Mutka on kuvannut tällaisen kehityksen vaikutuksia sosiaalityölle. Sosiaalityöllä on ollut turvallinen paikka kehittyä ja harjoittaa toimintaa kasvavan hyvinvointivaltion rinnalla. Nyt kun hyvinvointivaltio suuntaa toimintojaan uudelleen, myös sosiaalityö on käänteeseen edessä. Sosiaalityö ja sen asiantuntijuus on Mutkan mukaan aina sidoksissa yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Muutosten tapahtuessa sosiaalityön tulee uudelleenarvioida tehtävänsä. (Mutka 1998, 9–12.)

Myös Raunio (2004, 178–194) on huomionnut hyvinvointivaltion ja sosiaalityön välisen yhteyden. Hänen mukaansa pohjoismainen hyvinvointimalli on ollut toimiva ympäristö sosiaalityölle. Nyt kehitys on, joskin hitaasti ja hiipien (myös Julkunen 2001), tapahtunut kohti yksilön vastuuttamista perinteisestä universalismista pois siirtyen. Sosiaalityö on kuitenkin säilynyt Suomessa pitkälti julkisen sektorin toimintana. Tosin vastuuta on pyritty siirtämään enenevässä määrin kunnille. (Mt.)

Kemppainen ym. kuvaavat tapahtuneen yhteiskunnallisen muutoksen voimakkaammaksi kuin Raunio (2004). Heidän mukaansa on hahmottumassa kokonaan uusi yhteiskuntamuoto. Perusteelliset muutokset ovat aiheuttaneet sosiaalityölle suuria haasteita hahmottaa kohdettaan. Toisaalta kehityksessä on ollut myös positiivisia piirteitä. Sosiaalityön tarve on kasvanut laman, työttömyyden ja hyvinvointivaltion vetäytymisen myötä. Sosiaalityö on muutosten myötä eriytynyt omaksi tieteenalaksi. (Kemppainen ym. 1998, 27–30, 146–147.)

Englannissa sosiaalityön profession ovat ehkä hieman yllättäenkin saattanut vaikeuksiin työväenpuolueen uudistusohjelmat. Sosiaalipoliittisista ohjelmista, joilla viitataan pääministeri Blairin hallitusten toteuttamiin uudistuksiin käytetään nimityksiä ”kolmas tie”, ”New Labour” ja ”New Deal”. Bill Jordanin (2001) mukaan sosiaalityö on paradoksaalisesti huonommassa asemassa kuin kertaakaan konservatiivisten hallitusten aikana. Syynä huolestuttavaan tilanteeseen on se, että hallitus ei luota sosiaalityöhön uudistustensa toteuttajana. New Deal -ohjelmat ovat synnyttäneet uuden viranomaisjoukon keskittyessään pitkälti torjumaan syrjäytymistä työn avulla. Sosiaalityö on Jordanin mukaan jäänyt vanhojen oppiensä vangiksi ja kaipaa uusiutumista. (Mt.)

Mark Lymbery viittaa Paynen (1997) jaotteluun kuvatessaan brittiläisen sosiaalityön nykytilaa. Sosiaalityötä on perinteisesti toteutettu turvallisesti individualistis-reformistisen suuntauksen sisällä. Nyt tilanne on kuitenkin toinen. Sosiaalityön itsenäisyys vahvana professiona on katoamassa ja sen asema sosiaalisena intellektuellina on kyseenalainen. Sosiaalisia kysymyksiä koskeva ammattitaito on siirretty managereille, jotka johtavat muutosta. Managerialismin taustalla on se, että brittihallitus on ohjelmansa mukaisesti katsonut sosiaalisten riskien olevan johtamisen avulla minimoitavissa. (Lymbery 2001.)

Muutaman vuoden sosiaalityön tilaa seurattuaan Lymbery (2004) kokoaa yhteen paineita, joiden välimaastossa ammattiala joutuu työskentelemään. Taloudelliset paineet ovat vähentäneet sosiaalityön resursseja, mutta tavoitteet ovat säilyneet ennallaan. Myös poliittinen ilmasto on ollut epäsuotuisa sosiaalityölle. Edelleen asiakkaiden taholta on noussut uusia vaatimuksia, kun he ovat ryhmittyneet vaatimaan oikeuksiaan. (Mt.) Sosiaalityön selviytymiskeinoksi on esitetty liittoutumista muiden hyvinvointia tuottavien ammattikuntien kanssa, jolloin yhteisöllinen, mutta asiakaskeskeinen työskentely mahdollistaisi sosiaalisen integraation (Washington & Paylor 2000).

Myös Yhdysvalloissa on ollut nähtävissä merkkejä sosiaalityön roolin kaventumisesta. Siellä sosiaalityölle perinteisesti kuuluneet asiat on kaapattu muiden professioiden ratkaistaviksi. Sosiaalityö on vetäytynyt julkisesta keskustelusta syrjään ja kaipaa uusiutumista. Sosiaalityö on eräänlaisessa tienhaarassa, jossa sillä on mahdollisuus joko kadota marginaaliin tai muodostaa uusien käytäntöjen avulla elinvoimainen ammattiala. Käytännössä tämä tarkoittaisi sosiaalityön koulutuksen suuntaamista siten, että sosiaalityöntekijöistä tulisi asiantuntijoita julkisuudessa käytäviin sosiaalisia ongelmia koskeviin keskusteluihin. Kehitys edellyttäisi siis tutkimuksen suuntaamista ei-tieteellisiin lähteisiin, kuten sanomalehtiartikkeleihin, televisio-ohjelmiin ja kirjallisuuteen. (Karger & Hernández 2004.)

Sosiaalityön tutkimus vaikuttaa olevan yhtä mieltä siitä, että sosiaalityö on muutosvaiheessa ja sen on uusiuduttava. Noble (2004) näkee, että sosiaalityö on edellä kuvattujen postmodernien muutosten myötä hajonnut liikaa työskentelemään paikallisten ja yksilökohtaisten asioiden parissa. Samalla sosiaalityö on menettänyt tutkimuskohteensa, ja

resurssit käytetään markkinajohtoiseen työskentelyyn. Noblen mukaan ratkaisu löytyy siitä, että sosiaalityö oppii tunnistamaan globaalin talouden ihmisille aiheuttaman epätaasa-arvon ja ottaa asiantuntijan paikan uudessa talousjärjestyksessä. (Mt.)

Sosiaalityön uudelleensopeutumisvaateet summautuvat edellisiä ratkaisukeinoja yhdistelevässä teoriasuuntauksessa, joka on saanut paljon tilaa 2000-luvun sosiaalityön teoriapohdinnoissa. Kriittinen sosiaalityö korostaa sosiaalityön itsereflektoinnin merkitystä sekä muutokseen tähtäävää ammattitoimintaa. Sosiaalityöntekijöiden tulisi tarkastella kriittisesti toimintaympäristössä vallitsevia rakenteita ja oppia jatkuvalla omaehtoisella kouluttautumisella ikään kuin liittoutumaan vallitsevan epävarmuuden kanssa. Kriittistä toimintaa harrastava sosiaalityöntekijä on eräänlainen luovija, joka osaa yhdistää postmodernissa maailmassa pirstoutuneet sosiaaliset teoriat työkalukseen asiakkaiden elämänolojen parantamiseksi. (Healy 2000, 33–35, 144–148; Adams, Dominelli & Payne 2005.)

Kriittisen sosiaalityön ideat ovat siis linkittyneet postmodernin järjestyksen epävarmuustekijöihin. Käytännön sosiaalityölle kriittinen suuntaus asettaa haasteita ja sosiaalityöntekijöiden tulee hahmottaa ammattinsa lähes kokonaan uusista lähtökohdista. Olen-naista on huomioida ihminen osana ympäristöään. Toisaalta tulee kiinnittää huomiota alistaviin rakenteisiin, ja toisaalta siihen, kuinka ihmiset rakentavat elämäänsä yksilöllisesti omissa sosiaalisissa ympäristöissään. Asiakkaat ovat erilaisia ja kokevat ongelmat eri tavoin. Sosiaalityön tulee tunnistaa tämä erilaisuus ja ”vapautua” virkamiesmäisyydestä tekemään muutostyötä yhä enemmän yhteistyössä asiakkaan kanssa. (Fook 2002, 18; 2005.)

Esimerkit brittiläisestä sosiaalityöstä ja kriittisen sosiaalityön suuntaus saattavat vaikuttaa radikaaleilta täkäläisessä toimintaympäristössä. Muutoshaasteita Suomessa kuitenkin on ja ainakin Kyösti Raunio on pohtinut sosiaalityön asemaa. Hänen mielestään olennainen kysymys profession uudistumisen kannalta on se, kuinka hyvin sosiaalityö pystyy kehittämään itseään kasvua ja muutosta tähtäävää toimintaa kohti. Järjestelmän eli sosiaalipolitiikan tulisi taata sosiaalityölle edellytykset kehittyä. (Raunio 2000, 50–51.) Julkunen ja Harder (2004) puolestaan peräänkuuluttavat sosiaalipoliittisten uudistusten vaikutusten parempaa tuntemusta sosiaalityön pohjaksi. Pohjoismainen sosiaali-

politiikka ja sitä myötä sosiaalityö on siirtynyt heidän mielestään osittain ehkäisevästä valikoivampaan suuntaan.

3.2 Sosiaalityön haasteet ja mahdollisuudet aktivoinnissa

Aktivointi on koko sosiaalipolitiikan ja laajemminkin hyvinvointipolitiikan läpäissyt uusi ajatusmalli, jota toteutetaan laajalti. Tuija Lindqvistin mukaan sosiaalityöntekijät ovat aktivoinnissa avainroolissa, tahdottiin sitä tai ei. Siksi on tärkeää pohtia sen tuomia mahdollisuuksia ja myös ristiriitoja. Olennaista on tutkailla, millainen sosiaalityö voi olla asiakaslähtöistä, kun käytetään pakkoa ja toisaalta tarjotaan tukea. (Lindqvist 1998.)

Sosiaalityö on siis yhteiskunnallisten muutosten myötä haasteellisessa tilanteessa. Pitkäaikaistyöttömyyden vakiintuminen on tuonut sosiaalityölle uuden asiakasryhmän, jonka ongelmat ovat perinteisen sosiaalityön keinoin heikosti ratkaistavissa, mutta toisaalta heihin halutaan panostaa. Tutkimukset ovat osoittaneet, että pitkittynyt työttömyys altistaa ihmisiä sosiaalisille ongelmille. Ihminen kestää työttömyyttä sitä paremmin, mitä vahvemmat sosiaaliset kiinnittymismahdollisuudet hänellä ovat. Työtön tarvitsee tuekseen sekä yhteisöllistä että yhteiskunnallista kiinnittymistä. Sosiaalisesti heikoimmassa asemassa ovat yksinäiset työttömät miehet. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 166–170; Vähätalo 1998, 46, 152–157.)

Sosiaalityön rooli työttömyyden hoidossa ei ole ongelmaton. Sosiaalityön tehtäväpiiriin ei ole perinteisesti kuulunut työllisyyden edistäminen, joten sen on ollut hankala sopeutua työn merkityksen keskeiselle paikalle asettaneeseen sosiaalipolitiikkaan. Englannissa New Deal -ohjelmat ovat keskittyneet työllistämään työkykyisiä ihmisiä palvelualoille ja sosiaalityö on jätetty auttamaan ihmisiä, jotka eivät työllistämishjelmiin pysty osallistumaan. (Jordan 2001.) Myös Raunio viittaa asiaan ja epäilee, että sosiaalityö on saanut tehtävän, josta se ei voi selviytyä. Pitkäaikaistyöttömien joukko on niin iso ja moniongelmainen, että sosiaalityön rooli nykyisillä resursseilla määritty pelkästään tuon joukon hallinnoimiseksi. (Raunio 2000, 89.)

Toisaalta on merkkejä siitä, että sosiaalityö soveltuu ja sitä tarvitaan työttömien kanssa työskentelyyn. Ruth Listerin mukaan sosiaalityöllä on tärkeä tehtävä työttömyyttä vastaan taisteltaessa. Vaikka köyhyyttä ja syrjäytymistä vastaan täytyy pääasiassa toimia rakenteellisella tasolla työ- ja palkkapolitiikassa, niin sosiaalityöntekijöillä on olennainen rooli välittäjänä. He voivat neuvoa, opastaa ja osallistaa asiakkaita saavuttamaan kansalaisena heille kuuluvat oikeudet. (Lister 1998.) Lymbery (2001) viittaa samaan asiaan ja esittää radikaalin sosiaalityön esille nousua tarkoittaen sitä, että sosiaalityöntekijöiden tulee mahdollistaa asiakkaiden maksimaalinen osallistuminen sosiaalipalveluihin.

Rakenteisiin viittaa myös Vähätalo (2000), jonka mukaan sosiaalityö olisi omimillaan etsiessään yksilöistä ja perheistä vahvoja puolia, joita jäykkä työllistämiskoneisto ei löydä. Vähätalo ennakoii myös sosiaali- ja työvoimahallinnon yhteistyön tarvetta toteamalla, että pitkäaikaistyöttömille tulisi löytää viranomaisverkoston kesken yksilöllisiä ratkaisuja. Anneli Pohjola muistuttaa, että vaikka sosiaalityötä tehdään pitkälti yksilötasolla, niin tehdyt valinnat vaikuttavat aina myös rakenteellisesti. Toisaalta sosiaalityöntekijöiden vastuulla on yhteiskunnallinen vaikuttaminen asiakkaiden elinolojen parantamiseksi ja toisaalta yksilöllisemmällä tasolla asiakkaiden elämäntilanteiden ongelmien selvittely. (Pohjola 2000; 2004.)

Rakenteisiin vaikuttava ja samalla työttömän asiakkaan etuja ajava sosiaalityö toimii ikään kuin kahden tulen välissä ja joutuu pohtimaan jatkuvasti asemaansa. Työttömyys tarjoaa toisaalta sosiaalityölle mahdollisuuden uuteen nosteeseen, kun täystyöllisyyttä tavoittelevat aktivointiohjelmat eivät näytä onnistuvan toivotusti (Jordan 2001).

Toisaalta voidaan nähdä, että aktivoinnissa sosiaalityön yksilöön kohdistuva auttamistehtävä on ristiriidassa yhteiskunnallisen tason kontrollin kanssa. Ristiriitaista on myös se, että aktivointi tähtää syrjäytymisen vähenemiseen yhteiskunnassa, mutta ongelmat nähdään yksilötasolla. Sosiaalityön on helppo osallistua yleisesti hyväksyttyyn tehtävään, mutta aktivoinnin tavoitteet tulisi nähdä laajemmin yhteiskuntaan, ei vain työhön, osallistavina. (Raunio 2004, 63–64, 219–229; myös Helne 2002.)

Myös Annette Carstens on kiinnittänyt huomiota sosiaalityön kaksoisrooliin aktivoinnissa. Hän käyttää tuen ja kontrollin sijaan käsitteitä kommunitarismi ja autonomia,

joista ensimmäinen viittaa aktivointiin yhteiskunnallisia arvoja sekä normeja ylläpitävänä tekijänä, ja jälkimmäinen asiakkaan yksilöllisen elämäntilanteen kehittymiseen tähtäävänä työnä. Nämä kaksi periaatetta eivät ole yhdistettävissä ja niinpä sosiaalityöntekijät joutuvatkin aktivointia toteuttaessaan valitsemaan kumpaa linjaa he painottavat. Vaarana on se, että kommunitaristista linjaa käytetään heppoisin perustein näkemättä laajempaa tilannetta. (Carstens 1998.)

Banerjee on pohtinut teoreettisemmalla tasolla sosiaalityön ja aktivoinnin problemaattista suhdetta. Hän tuo esille, että sosiaalityö on nojannut aina John Rawlsin aatteisiin oikeudenmukaisuudesta tuodessaan helpotusta vähäosaisten elämään. Banerjee teki yllättävän löydön huomatessaan, että Rawlsin ajatukset oikeudenmukaisuudesta sopivat hyvin yhteen nykyisten aktivointiohjelmien kanssa. Rawls nimittäin korostaa työn ensisijaisuutta ja puhuu hyvin vähän työttömistä. Hän näkee työttömät eräänlaisina vapaa-matkustajina, kuten tekevät aktivointiohjelmatkin. Banerjeen mielestä sosiaalityöntekijöiden tulisi päivittää sosiaalisen oikeudenmukaisuuden käsitettä, sillä Rawlsin ajatukset sopivat huonosti nyky-yhteiskuntaan, jossa rakenteelliset edellytykset työllistyä eivät ole kaikille samat. Sosiaalityön tulisi keskittyä humaanimmin auttamaan pitkäaikais-työttömiä ja samalla ottaa isompi vastuu työllistämisestä. (Banerjee 2005.)

Walter Lorenz kiteyttää sosiaalityön uuden aseman pohtiessaan sitä osana Euroopassa harjoitettua työllistymiskeskeistä sosiaalipolitiikkaa. Sosiaalityö on saavuttanut tärkeän roolin työttömyyden hoidossa ja noussut marginaalista saavuttaen aseman, jota sillä ei ole ennen ollut. Kuitenkaan sosiaalityö ei ole pystynyt valmistautumaan tähän muutokseen ja on joutunut asemansa saavuttamiseksi ottamaan tehtäväkseen kansalaisten moralisoinnin työhön kannustamalla. Aktivointitehtävän toteuttaminen on siis yksi sosiaalityön sopeutumiskeino muuttuviin toimintaolosuhteisiin. Siinä sosiaalityön arvoja mitataan työllistämisen mittareilla ja itse työ on muuttunut vähemmän asiakasystävälliseksi. (Lorenz 2001.)

3.3 Aktivoiva sosiaalityö Suomessa

Myös suomalainen työllistymiseen keskittyvä sosiaalityö vaikuttaa olevan vahvistumassa, mutta toisaalta hakee vielä paikkaansa. Työllistämistä ja aktivointia on pyritty kehittämään hallitusohjelman mukaisesti työvoiman palvelukeskuksiin, joissa asiakkaiden elämäntilanteisiin on mahdollista puuttua kokonaisvaltaisesti. Palvelukeskukset ovat kuitenkin vielä kehitysvaiheessa ja kunnat toteuttavat aktivointia eri tasoisesti. (Arnkil ym. 2004; Ala-Kauhaluoma ym. 2004). Laman aiheuttaman pitkäaikaistyöttömyyden sosiaalityölle aiheuttamia haasteita alettiin tunnistamaan jo 1990-luvulla, mutta varsinaisesti sosiaalityö on kiinnittänyt huomiota työllistymiseen 2000-luvulla tehtyjen keskeisten aktivointiuudistusten myötä (Ks. edellä luku 2.2).

Aulikki Kananoja kiinnitti 1990-luvun loppupuolella pitkäaikaistyöttömien lisääntyneeseen määrään ja ennen kaikkea siihen, että tuo joukko kasvattaa sosiaalityön asiakasmäärää. Hän ehdotti yhteistyötä sosiaali- ja terveystieteiden ja työvoimahallinnon kesken ja totesi myös, että sosiaalityön periaatteet soveltuvat työllisyyden edistämiseen. (Kananoja 1997, 5, 83; 1998.)

Matti Tuusa on kuvannut kehitystä huomioimalla, että aktivointihankkeet toteutettiin 2000-luvulle asti pitkälti erillään kunnan peruspalveluista erilaisissa projekteissa järjestöjen tai säätiöiden hallinnoimina. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta ja yhteispalveluiden kehittyminen toivat kunnille ja samalla sosiaalityölle lisää vastuuta työttömyyden hoitoon. Huomattavaa on, että vaikka työttömyyden aiheuttamat haasteet olivat tiedossa, niin työllistävien toimenpiteiden integroituminen osaksi kunnallisia sosiaalipalveluja on ollut nopea ja tuonut sosiaalityölle uusia näkökulmia sekä yhteistyökumppaneita. (Tuusa 2005a; 2005 b.)

Sosiaalityön asemaa työttömyyden hoidossa ei ole vielä Suomessa paljon tutkittu. Ala-Kauhaluoman ym. (2004) kuntouttavan työtoiminnan lain toteutumisesta seuranneen tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijät kokivat syrjäytymisen ehkäisyä ja työllisyysmahdollisuuksien parantamista koskevat tavoitteet tärkeiksi, mutta annetut resurssit riittämättömiksi. Aktivointisuunnitelma oli tuonut mukanaan suunnitelmallisuutta pitkään toimeentulon varassa eläneiden asiakkaiden kanssa työskentelyyn, sekä käynnistänyt

yhteistyön työvoimatoimistojen kanssa. Sosiaalityöntekijöiden mukaan lain piirissä olevien aktivoitavien henkilöiden määrä oli liian suuri. Tämä aiheutti sen, että asiakkaita valikoitiin aktivointitoimenpiteisiin joko kunta- tai työntekijäkohtaisin perustein. (Mts. 54–73.)

Edelläkin jo mainittu tutkimus (Arnkil ym. 2004) selvitti maanlaajuisesti yhteispalvelukokeilun onnistumista. Raportti esittää yhdeksi sosiaalityön jatkohaasteeksi yhteispalvelupisteissä integroitumisen emo-organisaatioon eli kunnan sosiaalitoimeen. Pitkäaikais-työttömät tarvitsevat myös lastensuojeluun ja toimeentulotukeen liittyvää sosiaalityötä. Tällä hetkellä toimeentulotukea jaetaan jossain yhteispalvelupisteissä ja palvelukeskuksissa, kun taas joissain ei. Sosiaalityön haasteena on jatkossa myös velkaneuvonnan, päihdehuollon ja arviointimenetelmien kehittäminen. (Mts. 1, 9–13.)

Yhteispalvelupistetutkimuksessa mukana ollut Vappu Karjalainen on summannut artikkelissaan tarkemmin sosiaalityön asemaa yhteispalvelupisteissä. Hän toteaa, että sosiaalityö tasapainoilee perinteisenä pidetyn työn ja uuden, myös hallinnollisia elementtejä sisältävän työn välillä. Myös kysymykset palveluohjauksesta osana sosiaalityötä ovat tulleet ajankohtaisiksi. Edelleen sosiaalityö pohtii Karjalaisen mukaan uudessa ympäristössä suhdettaan harjoitettuun sosiaalipolitiikkaan ja aiheellista onkin miettiä, onko aktivointipolitiikka kaikille asiakkaille soveltuvaa. (Karjalainen 2005.)

Suomalainenkin sosiaalityö siis vaikuttaa painivan yhtäältä aktivoinnin yhteiskunnallisten tavoitteiden ja toisaalta käytettävissä olevien resurssien välimaastossa (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 73). Työllistymiseen tähtäävä sosiaalityö hakee paikkaansa myös organisatorisesti ja on osittain läpäissyt perussosiaalityön palvelut. Tästä esimerkkinä on Helsingin kaupungissa kehitteillä oleva ”työllistävän sosiaalityön” malli. Se on osa kaupungin peruspalveluja ja sen kohderyhmänä ovat asiakkaat, joilla on olemassa työllistymisedellytyksiä. Osa sosiaalityöntekijöistä on kritisoinut hanketta, koska se vie resursseja perustyöltä ja on osaksi päällekkäinen muiden toimijoiden, esimerkiksi työvoiman palvelukeskuksen, toimintojen kanssa. (Jaakkola 2005.)

4. Aktivoinnin vaikutukset

Aktivointiohjelmien onnistumisen tutkiminen on hankalaa. Ensinnäkin on vaikea erottaa, mitkä vaikutukset johtuvat juuri tietyistä käytetyistä aktivointitoimenpiteistä ja mitkä yleisestä kehityksestä työttömyydessä sekä taloudessa. Toiseksi, aktivointia toteutetaan samankin kansallisen ohjelman alla usein paikallisesti vaihtelevasti, mikä aiheuttaa ongelmia tulosten tulkinnalle. Kolmas ongelma koskee sitä, että aktivointitoimenpiteisiin valikoituu usein ihmisiä, joilla on jo valmiiksi olemassa edellytyksiä osallistua työllistäviin toimenpiteisiin. Tulokset eivät anna tällaisessa tapauksessa totuudenmukaista kuvaa aktivoinnin vaikutuksista koko asiakaskuntaan. (Ala-Kauhaluoma 2005; Ala-Kauhaluoma ym. 2004; van Oorschot 2002.)

Tarkkojen ja luotettavien työllistyslukujen sijaan aktivointiohjelmien arvioinnissa on painotettu myös niiden merkitystä yksilön elämänhallinnalle. Ala-Kauhaluoma ym. (2004) huomasivat, että asiakasnäkökulmasta aktivointi ei niinkään vaikuta työelämään sijoittumiseen, vaan sillä voi olla muita elämänlaatuun vaikuttavia tekijöitä. Aktivointitoimenpiteisiin osallistuneiden asiakkaiden työllistyminen on ollut odotettua heikompaa, mutta vastaavasti on saatu viitteitä siitä, että heidän koettu elämänlaatusa on kohentunut ja aktivointi on koettu mielekkääksi (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 3–5; myös Moisala ym. 2004, 58–59).

Ala-Kauhaluoma (2005) summaa artikkelissaan edellä kuvattuja tuloksia. Aktivointisuunnitelmiin osallistuneista henkilöistä noin 50 prosentilla työttömyys päättyi seurantajakson aikana, mikä on 15 prosenttia enemmän kuin aktivointisuunnitelmiin osallistumattomilla. Kuitenkin, kun tarkastellaan työttömyyden päättymisen syitä, niin huomataan, että vain kahdeksan prosenttia on työllistynyt avoimille työmarkkinoille ja muut erilaisiin toimenpiteisiin. Aktivointisuunnitelmiin osallistumattomat työllistyivät hieman paremmin avoimille työmarkkinoille. Suunnitelmallisen aktivoinnin avulla siis voidaan melko tehokkaasti sijoittaa työttömiä erilaisten toimenpiteiden pariin, mutta varsinaisten työpaikkojen löytäminen vaikuttaa hankalalta. (Mt.) Aktivointi voi kuitenkin käynnistää jotain uutta pitkään työttömänä olleen elämässä, joskin pakottamisen arviointi aktivointikeinona on vaikeaa (Lindqvist 1998).

Myös Ruotsissa on 1990-luvulla siirrytty sosiaaliturvan jakamisesta aktivoinnin ja kontrollin sosiaalipolitiikkaan. Anders Giertz on tutkinut kahdeksaa paikallista aktivointiohjelmaa Malmössä ja todennut niiden työllistävän vaikutuksen jääneen vähäiseksi. Lähes puolet ohjelmiin osallistuneista asiakkaista eivät löytäneet töitä tai osallistuneet siihen liittyviin toimenpiteisiin. Hän esittää myös ajatuksen siitä, että Ruotsissa toteutetut aktivointitoimenpiteet itse asiassa eriarvoistavat työttömiä. Sosiaalista avustusta saavat ovat heikommassa asemassa kuin työttömyysturvaa saavat. Giertzin mukaan aktivointiohjelmat eivät yksin auta työttömien tilanteen parantamiseen, joskin ne ovat tuoneet siihen vähän parannusta, vaan tarvitaan laajempia rakenteellisia toimenpiteitä. (Giertz 2004, 202–210.)

Agneta Hedblom on tutkinut Ruotsissa maahanmuuttajien aktivointia. Hänen mukaansa aktivoinnin onnistuminen riippuu siitä, miten viranomaiset luokittelevat maahanmuuttajia. Luokittelu voi tarjota asiakkaalle väylän työllistymiseen ja toisaalta sulkea hänet pois aktivoinnin piiristä elämään jatkuvasti sosiaaliturvan varassa. Stereotyyppinen luokittelu koskee etenkin musliminaisia, joita ei edes yritetä aktivoida. (Hedblom 2004, 199–206.)

Hietaniemi puolestaan tutki ikääntyville työttömille suunnattujen ESR-hankkeiden vaikutusta niihin osallistuneiden työllistymiseen ja koettuun elämänhallintaan. Projekteihin osallistuneet työllistyivät paremmin kuin vertailuryhmäläiset varsinkin ajan myötä. Yli puolet osallistuneista kuitenkin koki osallistumisen työllistymisen kannalta kielteiseksi. Lisäksi projektit eivät olleet onnistuneet tukemaan ikääntyvien työttömien elämänhallintaa. Asiakkaat kritisoivat muun muassa järjestäjien ja luennoitsijoiden ammattitaitoa. (Hietaniemi 2004, 78–87.)

Sean Worth on tutkinut työttömien nuorten asenteita työllistämishohjelmia kohtaan. Hänen mukaansa nuoret suhtautuvat kielteisesti avoimien työmarkkinoiden ulkopuolella tapahtuviin työkokeiluihin sekä työelämässä vaadittavien taitojen opiskelukursseihin. Nuoret valitsevat sen sijaan tasapainoilun työn ja sosiaaliturvan välimaastossa. He tiedostavat, että pätkätyöt ja tukityöpaikat eivät tuo varmaa taloudellista turvaa ja mieluummin siis odottavat hyvää mahdollisuutta. Worth tuokin esiin ajatuksen, jonka mukaan nuorten valinnat ovat reaktio harjoitettuun politiikkaan. Miksi nuoret sopeutuisivat tilanteeseen, jossa heiltä odotetaan valmiutta ottaa vastaan huonosti palkattuja tilapäisiä

töitä, mutta kuitenkin työttömyysturvajärjestelmä ei kannusta tällaiseen toimintaan. (Worth 2003.)

Tutkimustulokset työllistämistoimenpiteiden vaikutuksista, on kyseessä sitten mikä työttömien ryhmä tahansa, näyttävät heijastavan samaa kaksijakoisuutta kuin aktivointipolitiikan ja sen osana harjoitetun sosiaalityön periaatteet. Painotus vaikuttaa olevan toimenpiteiden negatiivisissa vaikutuksissa yksilölle, joskin positiivisiakin vaikutuksia ilmenee. Esimerkiksi Giertz (2004, 209) kritisoi tutkimiaan aktivointiohjelmia, mutta uskoo, että hyvin suunnitellut ja asiakaslähtöiset ohjelmat yhdessä rakennetason politiikan kanssa voivat auttaa ihmisiä osalliseksi yhteiskuntaan työn kautta.

Esimerkin onnistuneista aktivointiohjelmissa tarjoavat myös Lorentzen & Dahl (2005). He tutkivat yhdeksää erilaista norjalaista aktivointiohjelmaa, jotka kohdistuivat heikoimmassa asemassa oleviin työttömiin ja yhdistivät eri tukimuotoja. Tutkijat vaikuttivat itsekin hieman yllättyneiltä, kun tulokset osoittivat, että ohjelmiin osallistuneiden elämänhallinta työmarkkina-aseman muutoksen ja taloudellisen toimeentulon parantamisen myötä nousi. Erityisesti koulutusta, työharjoittelua ja palkkoihin kohdistuvia helputuksia yhdistävät ohjelmat olivat menestyksekkäitä. Sen sijaan tilapäinen työllistäminen ei tuonut parannusta asemaan. Ohjelmiin osallistuneet kaipasivatkin enemmän harjoitusta taitoihin, joita työelämässä tarvitaan. (Mt.)

Myös taloudellinen tuki aktivoinnin muotona on saanut huomiota tutkimuskirjallisuudessa. Taloudellinen tuki ja varallisuus ylipäättään auttaa ihmistä kestämaan työttömyyden negatiivisia vaikutuksia (Kortteinen 1998). Tutkimukset ovat osoittaneet, että taloudellisella tuella on merkitystä ihmisen henkiselle hyvinvoinnille ja mielenterveydelle varsinkin ehkäisevässä mielessä. Henkilöt, jotka ovat olleet oikeutettuja ansiosidonnaiseen työttömyyspäivärahaan, ovat kokeneet psyykkisen vointinsa paremmaksi kuin vähemmän sosiaaliturvaa saavat. (Malmberg-Heimonen 2005; Strandh 2001).

Yhdysvalloissa ja Kanadassa aktivointi on keskittynyt pitkälti sosiaaliturvaetuuksien karsimiseen. Vuonna 1996 toteutetut laajat leikkaukset rajoittivat ihmisten oikeutta työttömyysturvaan rajaamalla korvausten maksuaikaa. Uudistukset ovat vaikuttaneet siten, että ihmisiä on siirtynyt pois työttömyysturvalta, mutta taloudellinen tilanne ei ole parantunut. Työ ei ole taannut itsenäistä toimeentuloa, vaan pikemminkin heikentänyt ih-

misten toimeentuloa. Kyse on ns. working poor -ilmiöstä, jossa työstä maksetut palkat ovat niin pieniä, että ne eivät riitä elämiseen. Samaan aikaan ihminen katsotaan työssä käyväksi ja hänen oikeuttaan avustuksiin karsitaan. Ongelman nähdään koskettavan erityisesti naisia, sillä welfare to work -ohjelmat eivät tunnista kotona tehtyä työtä, eivätkä mahdollista työn ja lastenhoidon yhdistämistä (Cheng 2002; Cancian & Meyer 2000; Breitzkreutz 2005; vrt. myös Japanin osalta Ezava & Fujiwara 2005.)

5. Tutkimuksen toteuttaminen

5.1 Laadullista sosiaalityön tutkimusta

Johdantoluvussa esitettyjen tutkimusongelmien luonne ja tutkittava kohderyhmä ohjasivat pitkälti tutkimusmetodien valintaa. Olen valinnut tutkimusotteekseni laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen. Laadulliselle tutkimukselle on ominaista on muun muassa se, että aineiston kerääminen ja analysointi ovat tiiviissä yhteydessä keskenään. Edelleen aineiston analysointiin on enemmän mahdollisuuksia kuin määrällisessä tutkimuksessa. Laadullinen tutkimus ei nojaa niinkään hypoteeseihin, vaan pyrkii tulosten kautta yhdistymään teoriaan. (Uusitalo 1995, 78–82; Mäkelä 1990, 45–46.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkittavaa ilmiötä on mahdollista siis hahmottaa kokonaisuutena. Aineisto antaa parhaimmillaan kuvan tuon kokonaisuuden sisäisistä toimintarakenteista. Tutkittavat yksiköt voivat olla toisistaan erillään, mutta olennaista ei ole tulkita niiden välisiä riippuvuuksia tai eroavaisuuksia systemaattisesti. Sen sijaan laadullinen tutkimus edellyttää tutkijan rakentavan aineiston perusteella luotettavia kokonaisuuksia, joiden alle sijoittuvat havainnot ovat absoluuttisia eli selittävät kyseisen ilmiön. (Alasuutari 1999, 38.) Laadullinen tutkimus antoi mahdollisuuden, jos ei absoluuttisesti, niin rikkaasti, kuvata nimenomaan sosiaalityötä ilmiönä työvoiman palvelukeskuksessa.

Kvalitatiivista tutkimussuuntaa on myös kritisoitu. Sen vahvoina pidetyt alueet voivat näyttäytyä katsantokannasta riippuen myös tehottomina, epäluotettavina tai löyhinä. Laadullinen tutkimus kätkee sisälleen laajan metodologisen kentän. Tämän vuoksi laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää rajata tutkittava kohde ja kiinnittää huomiota tutkimusmetodiin niin, että tutkimuksesta ei tule vain puuhastelua vailla tieteellistä päämäärää. Tutkimusaineiston ja varsinkin ongelman tulisi määrätä tutkimusotteen ja metodin valintaa. (Silverman 2000, 9–13, 283–284). Yhdyn Silvermanin esittämiin ajatuksiin ja tavoitteenani olikin valita tutkimusmetodeista sopivin tapa jäsentää Duurin sosiaalityötä ilmiönä.

Eräs tapa jäsentää kvalitatiivisen tutkimuksen paikkaa tieteen maailmassa on kytkeä se tieteenfilosofian perinteisiin, jolloin tutkimussuunta pirstoutuu kuitenkin lukuisiin eri suuntiin (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2004, 22–57). Tavoitteenani on ollut tehdä perustavanlaatuista laadullista tutkimusta, joka on yhteydessä ammattialaani ja sen yhteiskunnallisen sidosten tutkimukseen. Tutkimusotteesta johtuen en ole kokenut tarpeelliseksi pohdita syvällisesti tutkimukseni ontologisia perusteita, eli sitä millainen ihmiskäsitys tutkimuksen taustalla on ja missä tutkimuksen alkujuuret ovat.

Aktivoivassa viitekehyksessä tapahtuva sosiaalityö on kiinteässä yhteydessä harjoitettuun sosiaalipolitiikkaan. Näenkin tutkimukseni olevan paitsi sosiaalityön, myös sosiaalipolitiikan tutkimusta. Paino on kuitenkin sosiaalityön tutkimuksessa ja tavoitteenani on ollut pitää sosiaalipolitiikka kautta linjan taustalla eräänlaisena kontekstina, joka määrittää sosiaalityön toiminnan reunaehdot. Kemppainen ym. (1998) ovat tutkineet sosiaalityöntekijöitä samoista lähtökohdista käsin. He paikallistivat tutkimuksensa koskemaan sosiaalityöntekijöiden ”käsityksiä oman ammattinsa toteuttamisesta, mahdollisuuksista ja rajoituksista tietyssä yhteiskunnallisessa tilanteessa” (Mts. 36–39).

Viime vuosina esille noussut sosiaalityön käytäntötutkimus näkee sosiaalityön kamppailevan asemansa selkiyttämiseksi sosiaalipolitiikan suunnan muuttaneen aktivoivan paradigman pyörteissä. (Haverinen 2005; Satka & Karvinen-Niinikoski & Nylund 2005). Käytäntötutkimus puolustaa kuitenkin paikkaansa, sillä sosiaalisten ongelmien ratkaisu vaatii sosiaalityön tutkimusta. Se tuo arvokkaan yhteiskunnallisen näkökulman yksilötasolla esiintyviin sosiaalisiin ongelmiin. (Walls 2005.)

Tutkimukseni paikallistuu sosiaalityön käytäntötutkimukseen. Sen tavoitteena on tuoda esiin sosiaalityön näkökulma aktivointipolitiikan lähtökohdista tapahtuvaan työllistämistoimintaan. Nähdäkseni sosiaalityöntekijät ovat tiedontuotannollisesti ajatellen avainasemassa kohdatessaan työttömyyden seuraukset yksilötasolla. Tutkimukseni tavoitteena on välittää tietoa sosiaalipoliittiseen järjestelmään käytännön tasolla operoivan tutkimuksen avulla.

5.2 Tutkimukseen osallistujat ja tutkimusympäristö

Tutkimusaiheeni alkoi hahmottua loppuvuodesta 2004, jolloin huomasin sähköpostiini tulleen viestin, jossa *Helsingin työllisyysohjelma 2004-2006* (ks. liite 1) etsi graduntekijöitä. Tutkimuksenteosta kiinnostuneita opiskelijoita pyydettiin hahmottelemaan tutkimussuunnitelma joulukuuhun 2004 mennessä. Tein kyseisen suunnitelman ja sen perusteella minut hyväksyttiin tutkijaksi ohjelmaan. Helsingin työllisyysohjelma 2004-2006 on Helsingin kaupungin koulutus ja kehittämiskeskuksen hallinnoima laaja-alainen yhteistyöhanke, jonka avulla on tarkoitus parantaa Helsingin työllisyystilannetta. Organisaatioyhdistymisen seurauksena ohjelman hallinto siirtyi vuoden 2005 alusta Helsingin kaupungin henkilöstökeskukseen, jonka tehtävänä on muun muassa koordinoida kaupungin työllisyystoimia. Ohjelma on jaettu tavoitteiden osalta eri osa-alueisiin, joista tutkimukseni liittyy rakennetyöttömyyden purkamiseen.

Pohtiessani tutkimukseni aihetta kiinnostuin *Duurista*, eli Helsingin työvoiman palvelukeskuksesta. Kävin tapaamassa Duurin toimistopäällikköä, joka piti tutkimusaiheeni toteuttamiskelpoisena. Samalla sain informaatiota tutkimusympäristöstä ja käsityksen palvelukeskuksen tehtävistä (ks. liite 2). Duuri on Suomen suurimpia työvoiman palvelukeskuksia, jossa työskentelee kolmessa palvelupisteessä kaiken kaikkiaan noin 100 työntekijää. Sosiaalityöntekijät ovat Duurin toiseksi suurin työntekijäryhmä heti työvoimaneuvojien jälkeen. Sosiaalityöntekijät työskentelevät Helsingin kaupungin työntekijöinä ja työvoimaneuvojat ovat työvoimahallinnon palveluksessa. Viittaan tutkimuksessa Duuriin myös nimellä *palvelukeskus*.

Tutkimukseni aineistona toimivat viidentoista Duurin sosiaalityöntekijän haastattelut. Rajasin informantit sosiaalityöntekijöihin käytännön syiden ja omien tutkimusintressieni pohjalta. Sain rajaamalla tutkimuskohteeksi nimenomaan sosiaalityöntekijän tittelillä tehdyn sosiaalityön. Lisäksi sosiaalityöntekijöitä työskenteli Duurissa tutkimukseni kannalta sopiva määrä. Aluksi tarkoitukseni oli haastatella sosiaalityöntekijöiden lisäksi myös sosiaaliohjaajia. Päädyin kuitenkin jättämään heidät tutkimuksen ulkopuolelle, sillä aineisto olisi kasvanut liian isoksi tutkimuksen tarkoitukseen nähden.

5.3 Aineiston keruu

Tarkoituksenani oli haastatella kaikkien Duurin kolmen toimipisteen sosiaalityöntekijät. Gradun tekoa aloittaessani sosiaalityöntekijän virkoja oli palvelukeskuksessa 17. Työntekijät vaihtuivat aineiston keruun aikana, eikä minun ollut mahdollista jäädä odottamaan kahta puuttuvaa haastattelua. Haastateltavista kuusi työskenteli Itä-Duurissa, seitsemän Keski-Duurissa ja kaksi Länsi-Duurin toimipisteessä. Tuomen ja Sarajärven (2002, 88) mukaan laadullisessa tutkimuksessa aineiston koko on syytä mitoitaa tarkoituksenmukaisesti. Mielestäni 15 sosiaalityöntekijän haastattelut ovat riittävä aineisto kuvaamaan tutkimuksen kohdetta monipuolisesti.

Valitsin aineistonkeruumenetelmäksi teemahaastattelun. Muodostin haastattelun rungon (liite 3) etukäteen määriteltyjen asiakokonaisuuksien pohjalta. Teemahaastattelussa voidaan edetä väljästi haastateltavan ehdoilla, mutta tarkoituksena on käydä haastattelun aikana läpi kaikki aiheeseen liittyvät kysymykset. Käsitellyt kysymykset ovat muodostuneet usein aiheesta jo tiedetyn tutkimuksen pohjalta. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 78.) Teemojen valintaa ohjasivat omat kokemukseni työelämästä sekä sosiaalityön ja työllisyyden väliseen yhteyteen keskittyvä teoriakirjallisuus.

Teemahaastattelu on koettu hyväksi tiedonkeruun menetelmäksi kasvatus- ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, sillä se mahdollistaa laadulliseen tutkimukseen liitettyjen ominaispiirteiden toteutumisen tutkimuksessa. Haastattelun avulla on mahdollista tutkia kohdetta kokonaisvaltaisesti toimintaympäristössään arvolähtökohtia unohtamatta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 160–161, 204–205.) Käytännössä tekemäni haastattelurunko muokkautui kahden ensimmäisen haastattelun jälkeen lähes samaa rakennetta noudattavaksi. Vastaukset toki polveilivat eri teemojen alla, mutta tavoitteeni oli noudattaa tekemääni runkoa. Näin ollen haastatteluista muodostui luonteeltaan enemmän strukturoitua kuin avoimet.

Ennen varsinaisia haastatteluja tein esihaastattelun Duurissa työskentelevän yhteyshenkilöni kanssa huhtikuussa 2005. Esihaastattelu oli hyödyllinen, sillä sain siitä varmistuksen, että olin selvittämässä oikeita asioita ja samalla vihjeitä kysymysten selkeyttämiseksi. Muuna tukena tutkimusprosessin aikana toimivat yliopiston graduseminaari ja

säännöllisesti kokoontunut työllisyysohjelman graduryhmä, jossa kävimme läpi tutkimuksiamme tilaajan kannalta.

Sain tutkimusluvan Helsingin kaupungilta vaivatta. Tämän jälkeen lähetin yhteyshenkilöni kautta haastateltaville sosiaalityöntekijöille esittelykirjeen itsestäni ja tutkimuksesta (Liite 4). Tein varsinaiset haastattelut kevään ja syksyn 2005 aikana. Ensimmäisen haastattelun tein huhtikuun 2005 lopulla ja viimeisen syyskuussa 2005. Aineiston keruu ja kaantui puolen vuoden jaksolle pitkälti sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden ja uusien virkojen perustamisen takia. Keväällä haastatteleman kuusi sosiaalityöntekijää olivat ehtineet olla Duurissa töissä vuodesta 2004 lähtien. Syksyllä haastatteleman työntekijät olivat puolestaan aloittaneet työnsä keväällä 2005. Tutkimuksen kannalta oli järkevää haastatella heitä vasta syksyllä, jolloin heillä oli oletettavasti parempi käsitys työstään.

Tavoitin lähes kaikki sosiaalityöntekijät haastatteluajan sopimista varten melko vaivattomasti sähköpostin tai puhelimen välityksellä. Osa haastateltavista suhtautui tutkimukseen innostuneesti ja osa pohti, onko heillä aiheen kannalta relevanttia sanottavaa. Haastattelin sosiaalityöntekijät yhtä lukuunottamatta heidän työhuoneissaan. Haastattelujen kesto vaihteli puolesta tunnista puoleentoista tuntiin, suurimman osan kestäessä hieman vajaan tunnin. Nauhoitin haastattelut mikrokaseteille. Sanatarkasti litteroitua, eli auki kirjoitettua aineistoa, kertyi Times New Roman -kirjasintyypillä, fonttikoolla 12, rivivälillä 1,5 ja sivumarginaaleilla 3,5 cm ja 2 cm yhteensä 125 sivua.

Haastattelu on ihmisten välinen vuorovaikutustilanne, joka täytyy ottaa tutkimusta tehtäessä huomioon. Tutkimusmetodologiaa koskeva kirjallisuus näkee haastattelutilanteen koko tutkimuksen läpäisevänä interaktiosuhteena (Alasuutari 1999, 144–151), jonka merkitys ei saisi kuitenkaan hämärtää tutkijan suhdetta itse aineistoon (Mäkelä 1990, 45–56). Tutkijan tulee siis olla tietoinen haastattelutilanteen vaikutuksista tutkimuksen kulkuun ja reflektoida tilannetta raportissa.

Silvermanin (2000, 236–237) mukaan metodologiaa kuvaava kappale tutkijan henkilökohtaisine pohdintoineen mahdollistaa lukijalle pääsyn tutkimuksen "sisäpiiriin". Tutkijan suhdetta tutkittaviinsa refleктоiva ote on yleinen sosiaalityön tutkimuksessa. Tutkijat

ovat pohtineet muun muassa aineiston henkistä kuormittavuutta, omia tunnetilojaan ja tutkimuksen kantaaottavuutta (Ks. Granfelt 1998, 24–41; Huotari 1999, 11).

Mielestäni tutkimukseni pysyi kautta linjan melko muodollisissa puitteissa. Suhteeni tutkittaviin ei muodostunut henkilökohtaiseksi tai herkäksi. Asiaan vaikutti luultavasti se, että haastattelemani henkilöt olivat ammattilaisia ja kysymykset koskivat heidän työtään. Syväluotaavat ja henkilökohtaiset kysymykset olisivat saattaneet tehdä haastattelutilanteista emotionaalisesti syvemmät. Lisäksi haastattelin kaikkia työntekijöitä vain kerran, joten emme ehtineet tutustua paremmin.

Vuorovaikutuksen luonne vaihteli haastattelusta toiseen. Olin etukäteen miettinyt, että kiinnitän haastatteluissa huomiota omaan asemaani haastattelijana, vastaajan asenteeseen tutkimusta kohtaan, sekä ylipäättään haastattelutilanteeseen. Kirjoitin jokaisen haastattelun jälkeen muistiin huomioitani edellä mainituista asioista. Muistiinpanoista huomasin, miten oma toimintani muuttui haastattelujen edetessä. Ensimmäisen kolmen haastattelun aikana olin melko varautunut ja keskityin kysymysten läpivientiin. Minulle sattui selkeitä virheitä. Jätin esimerkiksi tarkentavia kysymyksiä tekemättä. Aiheen tullessa tutummaksi minun oli helpompi keskittyä luomaan luottamuksellinen ilmapiiri ja keskittyä enemmän kuuntelemiseen. Toisaalta huomasin, että viimeisissä haastatteluissa toimintani alkoi osittain rutinoitua. Kun sosiaalityöntekijöiden vastaukset alkoivat tietyissä teemoissa toistua, siirryin ehkä turhan nopeasti kysymyksissä eteenpäin.

Olin pyytänyt varaamaan haastatteluun aikaa tunnista puoleentoista, mikä osoittautui hyväksi ratkaisuksi. Kun haastatteluille oli varattu oma aikansa, niin saimme tehdä ne rauhassa ja ilman kiirettä. Suurin osa haastatelluista tunnusteli aluksi ilmapiiriä ja kysymysten luonnetta. Haastattelun edetessä vastaukset laajenivat ja muuttuivat myös kantaaottavimmiksi. Muutama sosiaalityöntekijä oli mielestäni varovainen esittämään mielipiteitään. Tähän saattoi vaikuttaa se, että esittelin tutkimukseni olevan heidän työnantajansa tilaama. Suurin osa vaikutti kuitenkin puhuvan aidosti, oli sitten kyse kritiikistä tai kehuista. Luulen, että myös koulutukseni, työkokemukseni kuntouttavasta työtöminnasta ja aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen tutustuminen vaikuttivat haastattelutilanteeseen. Aktivoivan työn perusperiaatteiden tuntemus helpotti haastattelun läpiviemistä. Pystyin tekemään tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä ja parhaimmillaan haastattelutilanteisiin syntyi keskusteleva ilmapiiri.

5.4 Aineiston analyysi

Olen käyttänyt auki puretun aineiston analyysimetodina Tuomen ja Sarajärven (2002) esittelemää teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Sisällönanalyysin perusajatus on, että ensin aineistoa pelkistetään, jonka jälkeen se luokitellaan eri tason kategorioihin ja lopuksi tulokset suhteutetaan olemassa olevaan teoriakirjallisuuteen. Tavoitteena on siis käsitteitä yhdistelemällä saada vastaus tutkimusongelmien mukaiseen tehtävään. Teoriaohjaava ote sisällönanalyysissa tarkoittaa sitä, että analyysi toteutetaan aineiston ehdoilla, mutta sieltä nousevat teoreettiset käsitteet suhteutetaan jo olemassa oleviin. (Mts. 93–121.)

Sisällönanalyysi on metodina nähdäkseni lähellä Alasuutarin kuvaamaa faktanäkökulmaan pohjautuvaa tutkimusotetta. Sen mukaan tutkimuksen mielenkiinnon kohteena ei ole niinkään haastattelun vuorovaikutustilanne, vaan se mitä ”totuuksia” haastatellut henkilöt kertovat reaaliaimastaan. Alasuutarin mukaan faktanäkökulmaa sovellettaessa on tavallista muodostaa analyysivaiheessa erilaisia tyyppisiä aineiston pohjalta. (Alasuutari 1999, 90–95.)

Lähtökohtani analyysille oli Duurin sosiaalityön kuvaaminen ilmiönä sosiaalityöntekijöiden vastausten pohjalta. Olen tutkimuksessani kiinnostunut siitä, millaista sosiaalityö on ja mitä mieltä sosiaalityöntekijät siitä ovat. Sen sijaan mielenkiintoni ei kohdistu sosiaalityöntekijöiden puheeseen sinänsä tai henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ja elämismaailmaan. Tuusa (2005b, 8–9) käyttää tällaisesta lähestymistavasta nimeä ”selonteko”, joka sopii myös ajatuksiini analyysistä. Tarkoitukseni onkin tehdä selkoa tutkitavasta ilmiöstä luottamalla sosiaalityöntekijöiden vastausten siitä antamaan kuvaan.

Aloitin aineiston analyysin lukemalla sen huolellisesti läpi muutamaan kertaan tutkimuskysymykset mielessä pitäen. Aineistoon tutustumisen perusteella aloitin ensimmäisen vaiheen, eli rajaamisen. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93–121; Alasuutari 1999, 40–43). Tarkastelin aineistoa tutkimuskysymysten lisäksi myös lukemani teoriakirjallisuuden pohjalta ja päädyin pelkistämään aineiston tulkittavaksi kolmen teeman pohjalta:

1. Sosiaalityöntekijän työnkuva
2. Sosiaalityön ominaispiirteet

3. Sosiaalityöntekijöiden näkemykset työttömyydestä

Seuraavaksi kävin koko aineiston läpi värikynien avulla siten, että koodasin samalla värillä saman teeman alle kuuluvat vastaukset. Tämän jälkeen siirsin tekstit teemoittain omiin tekstinkäsittelytiedostoihinsa jatkoanalyysia varten. Jouduin jättämään aineiston runsauden ja tutkimuskysymysten vuoksi analyysin ulkopuolelle muun muassa sosiaalityön ja työvoimahallinnon yhteistyötä koskevat vastaukset. Tutkimustulosten kannalta rajauksella ei ollut merkittävää vaikutusta, sillä huomasin aineistoon tutustuessani, että yhteistyöhön liittyviä kysymyksiä sisältyi myös valitsemieni teemojen alle. Haastatte- luissa esiin tulleet kehittämis ehdotukset olen koonnut yhteen liitteeksi (liite 5).

Aineiston pelkistämisen jälkeen seuraa sen klusterointi eli ryhmittely (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93–121) tai toisin sanoen havaintojen yhdistäminen (Alasuutari 1999, 40–43). Tarkoituksena on, että samaa ilmiötä tai asiaa kuvaavat käsitteet ryhmitellään ja muodostetaan luokaksi. Luokalle annetaan sopiva nimi, joka kattaa kaikki siihen sisältyvät havainnot. Ideana siis on, että havainnoille etsitään jokin yhteinen nimittäjä, jonka alle ne voi sijoittaa. Käytännössä ryhmittelin aineistoa siten, että ensiksi pelkistin teemoittain järjestetystä tekstistä sosiaalityöntekijöiden ajatuksia avainsanoiksi sivunreunaan. Tämän jälkeen siirsin avainsanat eri paperille ja luokittelin niitä yhteen sopivien otsakkeiden alle. Näin varsinaiset tutkimustulokset alkoivat hahmottua valitsemieni kolmen teeman alle (liite 6). Prosessi ei tietenkään edennyt aivan näin suoraviivaisesti, vaan ongelmallista oli esimerkiksi tulkita vastauksia, jotka olisivat voineet sijoittua useamman eri otsakkeen alle.

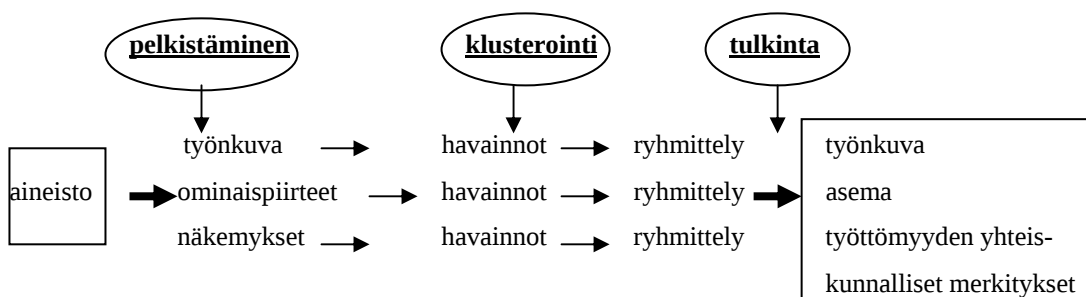
Tuomi ja Sarajärvi (2002, 93–121) kutsuvat analyysin viimeistelyvaihetta abstrahoinniksi. Siinä käsitteiden ryhmittelyä jatketaan niin kauan, että saadaan aikaan teoreettisesti virittyneitä yläkäsitteitä, jotka kuvaavat tutkittavan ilmiön luonnetta mahdollisimman kattavasti. Alasuutari puhuu puolestaan arvoituksen ratkaisemisesta tai tulkinnasta. Pelkistämällä tuotetuille havainnoille etsitään selityksiä viittaamalla muuhun kirjallisuuteen ja pyritään muodostamaan rakennekokonaisuuksia. Alasuutari puhuu johtolangoista, joita seuraamalla ja joihin viittaamalla tutkimus saa tieteellisen pätevyytensä. (Alasuutari 1999, 44–48).

Aineiston tulkitseminen osoittautui vaativaksi tehtäväksi. Olen pyrkinyt tuloksia koskevassa luvussa suhteuttamaan niitä aiempiin tutkimustuloksiin. Aineiston analyysissa viimeistelyvaihe osoitti yllä kuvatut kolme teemaa liian suppeiksi, eivätkä niiden nimet kertoneet enää aivan olennaisinta sisällöstä. Jouduinkin tarkastamaan teemat aiemman tutkimuksen ja omien löydösten perusteella seuraavasti, jotta ne kohtasivat paremmin teorian ja empirian suhteen:

1. Sosiaalityöntekijän työnkuva
2. Sosiaalityön asema palvelukeskuksessa
3. Sosiaalityön ja työttömyyden yhteiskunnalliset kehykset

Olen esittänyt luvussa 6 tulokset jaoteltuna mainittujen kolmen teeman alle. Tulosten esittely sisältää lainauksia aineistosta. Olen muokannut sanatarkasti litteroitua tekstiä poistamalla lainauksista sanatoistot ja selkeät kirjoitusvirheet, jotta teksti olisi lukijalle ymmärrettävää. Mikäli lainaus alkaa kesken vastauksen tai välistä on otettu lauseita pois, olen merkannut kohtaan kolme pistettä.

Alla oleva kuvio (Kuvio 1) selkeyttää vielä analyysin kulkua. Sitä tulkittaessa täytyy pitää mielessä, että prosessi ei ollut koko ajan eteenpäin menevä ja yksiselitteinen. Sen sijaan kuvioista käy ilmi, kuinka olen aineistoa pääpiirteissään käsitellyt.

Kuvio 1. Aineiston analyysi. (Mukaillen Tuomi & Sarajärvi 2002, 93–121; Alasuutari 1999, 40–48).

5.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettiset lähtökohdat

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta on hankala mitata perinteisesti määrälliseen tutkimukseen liitetyillä käsitteillä validiteetti ja reliabiliteetti. Sitä varten tulisi kehittää mittareita, jotka arvioivat juuri laadullista analyysia. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden määrittelemiseen ei ole yksiselitteisiä ohjeita. Tästä johtuen laadun arviointiin on olemassa useita eri vaihtoehtoja kirjoittajasta riippuen. Validiteetilla, joka mittaa tutkimuksen kykyä mitata tutkittua asiaa, ja reliabiliteetilla, eli tutkimuksen toistettavuudella, voi oikein sovellettuna kuitenkin olla käyttöä myös laadullisessa tutkimuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2002, 133–138; Mäkelä 1990, 46–47; Silverman 2000, 175–190; Tynjälä 1991, 390.)

Olen käyttänyt tutkimukseni luotettavuuden arvioinnissa validiteetin ja reliabiliteetin pohjalta laadulliseen tutkimukseen sovellettuja mittareita, jotka Tynjälä (1991, 390) on esitellyt. Hänen mukaansa sopivia mittareita kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden mittaamiseen ovat vastaavuus, siirrettävyys, tutkimustilanteen arviointi ja vahvistettavuus. *Vastaavuus* on tutkimuksessa hyvä, kun tutkijan muodostamat hahmotukset tutkimushenkilöiden tilanteesta vastaavat alkuperäisiä rakennelmia. Tutkimus on tällöin onnistunut kiinnittämään huomion todellisuudesta tehtyihin konstruktioihin ja ottamaan niiden vaikutuksen huomioon tulosten analyysissa. (Mt.)

Olen pyrkinyt vastaavuuteen pitämällä fokuksen tutkimusongelmissa koko tutkimusprosessin ajan. Kiinnitin analyysissa huomiota sosiaalityöntekijöiden asemaan osana organisaatiotaan ja pyrin huomioimaan tulkintavaiheessa kontekstin, jossa sosiaalityöntekijät toimivat. Tavoitteenani oli siis tulkita aineistoa kriittisesti monelta eri kannalta (Satka 1989). Tutkimuspäiväkirja, jota pidin koko tutkimusprosessin ajan, auttoi myös jäsentämään ajatuksia suhteessa aineistoon. Kirjoitin siihen ajatuksia ja tuntemuksia (Hirsjärvi ym. 1997, 50), joita ilmeni pitkin tutkimusta. Mielestäni onnistuin itsereflektionin kautta saavuttamaan melko neutraalin lähestymisotteen tutkimukseen.

Tutkimuksen *siirrettävyys* perustuu ajatukseen, että tutkimuksen tulokset pätsivät myös toisessa ympäristössä. Luonnollisesti siirrettävyys on kiinni siitä, kuinka paljon tutkimusympäristöt eroavat toisistaan. (Tynjälä 1991, 390). Käsitykseni on, että työvoiman

palvelukeskukset eroavat käytännön toiminnoiltaan melkoisesti, joten tutkimukseni tulokset konkreettien työkäytäntöjen osalta eivät luultavasti toistuisi toisessa työvoiman palvelukeskuksessa samanlaisina. Sen sijaan uskon, että tulokset kertovat yleisemmällä tasolla olennaisia seikkoja työvoiman palvelukeskuksessa tehtävästä sosiaalityöstä. Olen kirjoittanut tulosten yhteyteen autenttisia lainauksia aineistosta, jonka perusteella lukija voi arvioida tulosten siirrettävyyttä.

Tutkimustilanteen arviointia olen kuvannut aineiston keruuta käsittelevän luvun yhteydessä (Ks. luku 5.3 edellä). Tynjälän (1991, 391) mukaan tutkijan tulee kiinnittää huomiota sekä ulkoisiin että itse tutkimustilanteesta johtuviin tekijöihin. Jälkikäteen ajateltuna tekemieni haastattelujen taso heitteli laidasta laitaan. Voi olla, että aineiston keruun jakautuminen pidemmälle ajanjaksolle vaikutti siihen, että en oikein päässyt haastattelurytmiin. Toisaalta haastattelujen ajallinen jakaantuminen ehkäisi osaltaan rutinoitumista ja mahdollisti tuoreen otteen säilymisen. Lisäksi olin haastattelijana tutkimuksen alkaessa lähes noviisi. Saattaa olla, että laajempi kokemus haastattelemisesta olisi parantanut myös tutkimuksen luotettavuutta. Haastattelut sujuivat kuitenkin pääosin hyvin, eikä suurempia ongelmia ilmennyt.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusprosessi voi polveilla eri suuntiin ja lisäksi tutkijan voi olla hankala pysytellä neutraalissa asemassa. Tutkimuksen *vahvistettavuuden*, eli toistettavuuden takaamiseksi tutkijan on oltava tietoinen omista ennakkokäsityksistään tutkimuksen suhteen. Edelleen tutkimusprosessi tehtyine valintoineen on raportoitava niin tarkasti, että mahdollinen toinen tutkija päätyisi samoja menetelmiä käyttämällä samankaltaisiin tuloksiin. (Tynjälä 1991, 391–392; Mäkelä 1990, 53.) Olen pyrkinyt vahvistettavuuteen kuvaamalla aineiston analyysin ja tekemäni valinnat mahdollisimman tarkasti. Kaikkia valintojaan ei tietenkään pysty sanatarkasti raportoimaan, vaan olen muutamassa kohdassa luottanut perusteltuun intuitioon, jonka lähtökohdat olivat luultavasti esirakennettuina mielessäni jo ennen tutkimusta (Ehnrooth 1990, 33–34). Tutkimuspäiväkirjan pitäminen auttoi kuitenkin tiedostamaan tekemiäni oletuksia ja ennakkokäsityksiä.

Tutkimukseni eettiset lähtökohdat painottuvat nähdäkseni haastateltavien anonymiteetin takaamiseen ja toisaalta omaan tutkimusetiikkaani. Varsinaisia eettisiä dilemmoja ei syntynyt, sillä tutkimuksen aihe oli selkeä ja tarkoitukseltaan kartoittava. Sosiaalialan

ammattilaisten eettisten ohjeiden mukaan ammattihenkilöt ovat velvollisia antamaan avoimesti työhönsä liittyviä lausuntoja yhteiskunnallisen vaikuttamisen nimissä. Tällöin pitää huomioida kuitenkin lausuntojen vaikutukset yksilö- ja yhteisötasolla, sekä salassapitosäädökset. (Arki, arvot, elämä, etiikka... 2005, 26.) Eettinen ohjeistus koski yhtälailla minua tutkijana kuin vastaajia tiedon välittäjinä ja sosiaalityön ammattilaisina.

Hirsjärvi, ym. (1997, 29) ovat summanneet ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen periaatteet. Informanttien kohtelun tulee olla kunnioittavaa ja humaania. Ihmisille tulee taata tunnistamattomuus ja aineistoa tulee käsitellä sekä tallentaa luottamuksellisesti. Noudatin koko tutkimusprosessin ajan jo esittelykirjeessä ilmoittamani periaatteita, joiden mukaan käsittelen aineiston luottamuksellisesti ja yksittäistä vastaajaa ei tulla lopullisesta raportista tunnistamaan. Toistin samat asiat haastattelun aluksi ja lopuksi. Olen analyysivaiheessa antanut haastateltaville numerot mielivaltaisessa järjestyksessä. Tulosten yhteydessä esitetyt lainaukset olen valikoinut siten, että niistä ei käy ilmi vastaajan sukupuoli tai työskentelypiste. Haastattelunauhat olen säilyttänyt kotonani muiden ulottumattomissa ja äänitän niiden päälle tyhjää tutkimusprosessin päätyttyä.

6. Tutkimuksen tulokset

6.1 Tutkimukseen osallistuneiden taustatietoja

Tutkimusaineisto muodostuu viidestätoista Duurin sosiaalityöntekijän haastattelusta. Kysyin sosiaalityöntekijöiltä heidän koulutustaastaansa ja kokemustaan sosiaalityön työpaikoista ennen Duuria. Vastaajista kolme oli miehiä ja 12 naisia. Vastauksissa ei ole eroteltu sukupuoliä tunnistamismahdollisuuden vuoksi. Kolme sosiaalityöntekijää oli työskennellyt Duuria edeltäneissä yhteispalvelupistekokeiluissa Helsingissä.

Vastaajien koulutustausta oli liitoksissa heidän ikäänsä. Sosiaalityön kelpoisuusehdot ovat muuttuneet viime vuosikymmenten aikana, ja 1970- ja 1980-luvuilla työnsä aloittaneilla oli taustallaan usein jokin muu kuin sosiaalityön yliopistollinen loppututkinto. Vastaajilla oli loppututkintoja muun muassa nuorisotyöstä ja kasvatustieteistä. He olivat hankkineet pätevyyden sosiaalityöhön päteväytymis- tai täydennyskoulutuksen avulla. Tällaisia pitkän linjan sosiaalityöntekijöitä oli vastaajien joukossa kahdeksan. Heidän työuralleen oli tyypillistä sen rikkaus. He olivat ehtineet työskennellä useissa eri sosiaalialan toimipisteissä. Sosiaalityöntekijöille oli kertynyt työkokemusta muun muassa sairaaloissa, Kriminaalihoitoyhdistyksessä, aluesosiaalityön toimeentulotuki- ja lastensuojelutyössä, päihdehuollossa ja kriisityössä.

Iältään ja virkaiältään nuoremmat sosiaalityöntekijät olivat koulutukseltaan yhteiskuntatieteen maistereita lukuunottamatta yhtä valtiotieteiden maisteria. He olivat valmistuneet pääosin 2000-luvun alkupuolella. Sosiaalityön opinnot olivat heillä olleet joko pää- tai sivuaineena siten, että sosiaalityöntekijän kelpoisuus oli saavutettu. Kaikilla ”nuoremman” polven sosiaalityöntekijöillä oli takanaan työkokemusta sosiaalialalta. He olivat työskennelleet ennen Duurin pestiä sairaalassa, aluesosiaalityössä toimeentulotuki- ja lastensuojelutehtävissä, erilaisissa projekteissa ja päihdehuollossa.

Palvelukeskuksen sosiaalityöntekijät tekevät pääosin työtä yksilöiden kanssa. Perheitä, sukulaisia tai ystäviä on asiakastapaamisissa mukana harvoin. Vastauksista nousi esiin

myös se, että työskentely on ainakin aluksi toimistossa tapahtuvaa työparityöskentelyä yhdessä työvoimaohjaajan kanssa. Myöhemmin osa sosiaalityöntekijöistä tapaa asiakkaitaan yksin. Toimistokeskeinen työote ei ole niinkään tietoinen tai säännöissä määritelty valinta, vaan organisaation hengen mukainen työskentelytapa.

6.2 Sosiaalityöntekijöiden työnkuva

Tavoitteeni oli sosiaalityöntekijöiden työnkuvaa koskevien kysymysten avulla hahmottaa Duurissa tehtävän sosiaalityön luonnetta. Kysymykset pyrkivät selvittämään päivittäisiä ja konkreettisia sosiaalityön toimintoja. Helpottaakseni vastaamista pyysin haastateltavia lähestymään kysymystä tyypillisen työpäivän kautta. Lisäksi olin kiinnostunut siitä, ohjaako sosiaalityöntekijöiden työskentelyä jokin tietty menetelmäkehys tai teoreettinen ajatusmalli. Vastaukset jakautuivat analyysin jälkeen neljän otsikon alle.

Kysymysten asettelua ohjasivat ajatukset, joita tutkimuskirjallisuudessa on esiintynyt postmodernissa viitekehyksessä toimivasta sosiaalityöstä ja sen teoriaperustasta. Moderni, tietoon perustuva teoria on saanut väistyä monimuotoisemman ja ihmisten omaa toimijuutta korostavan postmodernistisen suuntauksen tieltä (Parton & O’Byrne 2000, 18–24; Payne 1997, 29–32). Postmodernin ajan sosiaalityöntekijöiltä odotetaan enemmänkin kykyä refleksiivisyyteen, kuin varsinaisen tietopohjan kehittämistä. Teoriasta ja käytännöstä ei ole enää olemassa yhtä oikeaa näkemystä, vaan työntekijöiden merkitys niiden luojina osana käytännön työtä on kasvanut. (Parton & Marshall 1998; Adams 1998.)

6.2.1 Tilannekartoittajat

Sosiaalityöntekijöiden vastaukset heidän työnkuvaansa koskeviin kysymyksiin antoivat kuvan sosiaalityöstä, joka painottuu asiakkaan elämäntilanteen perusteelliseen kokonaisarviointiin. Stevenson (2004) pitää tällaisen holistisen, ihmisen kokonaisuutena huomioivan, lähestymistavan soveltamista elintärkeänä sosiaalityön tulevaisuuden kannalta. Työvoiman palvelukeskuksen sosiaalityöntekijät hahmottivat asiakkaan tilanteen

työllistämisajattelua laajemmin. Suurin osa vastauksista kuvasi tällaisen kartoitusvaiheen olennaisuutta osana sosiaalityöntekijän työnkuvaa.

Osa tähän kategoriaan vastanneista puhui *yleisestä kokonaistilanteen arvioinnista* yhtenä sosiaalityön perustehtävänä Duurissa. Arvioinnin tavoitteena oli paitsi saada kuva asiakkaasta kontekstissaan, niin myös tarjota tälle yhteenvetoa elämästään. Seuraava vastaus kuvaa hyvin sosiaalityön verkonkutojan roolia sekä suhteessa asiakkaaseen että viranomaisverkostoon:

”... ja jollain tavalla se mun rooli on sen asiakkaan elämäntilanteen kokonaisuuden hahmottamista... Jotenkin sellaista elämän kaikkien puolien jollain tavalla esille saaminen, että niitä jotenkin käytäisiin läpi. Mä luulen, että se on joku sellainen yksi sosiaalityön tehtävä täällä, että jollain tavalla vetää yhteen sitä keskustelua, että muistaa koko ajan, mitä asioita on tullut esille ja tavallaan rekisteröi niitä ja sitten loppuvaiheessa yrittää vetää yhteen sitä kokonaisuutta ja tuoda se esille kaikille läsnäolijoille, myös työvoimahallinnon puolelle.” (2)

Seuraava lainaus kertoo sosiaalityön roolista eräänlaisena asiakkaan elämäntilanteen monitorioijana. Sosiaalityöntekijä auttaa työtöntä asiakasta jäsentämään tämänhetkistä tilannettaan:

”Kai se on sitä asioiden selvittelyä ja jotenkin näkyväksi tekemistä, että missä se asiakas itse menee, jäsentää hänellekin ääneen hänen elämäntilannettaan.” (4)

Tarkemmin tilannekartoitusta luonnehti viisi haastateltua, jotka näkivät alkukartoituksen koskevan sosiaalityön osalta nimenomaan asiakkaan *sosiaalisia ongelmia*. Tämän kategorian erottaa yleisestä arvioinnista se, että vastaajat nimesivät spesifisti jonkun sosiaalisen ongelman, jota sosiaalityöntekijän tehtävä on kartoittaa. Vastaajat nostivat esille velkoihin, perhetilanteeseen, asumiseen, päihde- ja mielenterveysongelmiin sekä taloudelliseen tilanteeseen liittyvien asioiden kartoituksen. Vastaajat katsoivat, että ongelmien selvittely kuului nimenomaan sosiaalityöntekijöiden osaamisalaan. Myös Ulla Mutkan haastattelemat sosiaalityöntekijät toivat esille asiakkaiden moniongelmaisuuden ja erityisesti lamasta johtuvan taloudellisen taantuman vaikutukset sosiaalityön asiakkaille. Sosiaalityö kohtaa yhä useammin ylivelkaantuneita asiakkaita, joiden ongelmat ovat haasteellisia ja vaikeasti helpotettavissa. (Mutka 1998, 72–83.)

Palvelukeskuksen työllistämiseen tähtäävät tavoitteet sosiaalityön käytäntöympäristönä näkyivät tilannekartoituksessa viiden vastaajan osalta. *Työhön liittyvien asioiden kartoituksen* esille nostaneet sosiaalityöntekijät painottivat työhistorian selvittämistä ja työllistämisen esteiden tarkastelua alkukartoituksen yhteydessä. Työllisyysnäkökulma vaikutti näillä vastaajilla integroituneen osaksi asiakkaan kokonaiskuvan selvittelyä. Tiedostus toimintaa määrittävistä rakenteista oli ilmeisesti vaikuttanut myös käytännön työhön, mutta työllisyys ei ollut niinkään toiminnan ylin päämäärä:

”Mitä mä ainakin ajattelen tekeväni, on meidän asiakaskunnan tai asiakkaiden elämäntilanteen selvittely työllistymis- tai kouluttautumisen näkökulmasta. Päästä perille siitä, minkälaisella historialla ihmiset on tulleet tänne, mitä he nyt ajattelevat ja käydä sitä keskustelua, minkälaisia vaihtoehtoja ylipäätään on olemassa.” (7)

Sosiaalityöntekijöiden vastausten painottuminen työnkuvan osalta erilaisiin tilannearvioihin kertonee sosiaalityölle ominaisesta holistisesta ihmiskäsityksestä, jonka voi nähdä myös reaktiona pirstoutuneeseen ammatillisuuteen (Smale, Tuson & Statham 2000, 24–27). Vastauksista huokui kunnioitus asiakkaita ja heidän elämäntilanteitaan kohtaan. Jokaisen tilanne arvioidaan huolellisesti ja työllistymistavoitteet eivät hallitse asiakassuhteen alussa tapahtuvaa keskustelua.

Toisaalta se, että sosiaalityöntekijöiden työnkuvaa kuvaavat vastaukset painottuivat alkukartoitukseen ja tilannearviointiin saattaa kertoa siitä, että sosiaalityö joutuu keskitymään nimenomaan asiakassuhteen aloitukseen ja pitkäjännitteiselle asiakastyölle ei jää tilaa. On olemassa viitteitä siitä, että palvelukeskuksilta odotetaan enemmän kuin vain ihmisten elämäntilanteen kartoitusta. Valtiontilintarkastajat toteavat raportissaan, että palvelukeskuksissa tulisi löytää toiminnallisempia työllistämisratkaisuja ja vähentää tehtyjen suunnitelmien määrää. (Valtiontilintarkastajien... 2005, 118).

6.2.2 Asiakaslähtöistä palveluohjausta

Sosiaalityön profession monialaisuus heijastui vastaajien kuvauksiin työnkuvastaan ja työpäivästään. Vastaukset pirstaloituivat monelle suunnalle ja tyypillistä työpäivää vaikutti olevan hankala kuvata. Myös Kemppainen ym. (1998, 94–98) kartoittivat sosiaalityöntekijöiden tyypillistä työpäivää ja huomasivat, että sellaista oli vaikea määritellä,

koska muuttuvat tilanteet pistävät etukäteen suunniteltuja aikatauluja uusiksi. Lisäksi työpäivä määrittyi pitkälti sen perusteella, missä organisaatiossa heidän haastatteleman-
sa sosiaalityöntekijät työskentelivät. (Mt.)

Työvoiman palvelukeskuksessa sosiaalityöntekijöiden työnkuva vaikuttaa olevan rajatumpi, vaikka vastaukset hajautuivat. Olen luokitellut tämän kategorian alle konkreetteja toimintoja, jotka kuvaavat sosiaalityöntekijöiden päivää ja työnkuvaa. Edellisestä, tilannekartoitusta koskevasta teemasta käsillä oleva luokka eroaa juuri toimintojen konkreettisemmän otteen osalta. Jaoin konkreetit toiminnot edelleen kahteen alaluokkaan, eli *asiakastyötä* koskeviin ja *hallinnollista työtä* koskeviin mainintoihin.

Asiakastyön teeman alle kerääntyi vastauksia yleisellä tasolla, jotka sisälsivät mainintoja ylipäättään asiakastyön keskeisyydestä sosiaalityöntekijän työssä. Merkittävin vastauksista nouseva asiakastyön muoto oli sosiaalityön rooli palveluohjaajana. Yli puolet vastaajista toi palveluohjauksen esille joko suoraan tai epäsuorasti. Tulos heijastelee Healyn (2000) ajatuksia sosiaalityön uudesta asemasta palvelujen jakajana. Palveluohjausta koskevat vastaukset painottuivat päihdepalvelujen järjestämiseen. Myös muiden sosiaalisten ongelmien, kuten velkojen ja asumisen, hoitaminen viranomaisverkoston avulla nousi esille:

”... Sitten on tietysti palveluohjausta. Mehän ohjataan erilaisiin palveluihin, esim. päihdehuoltoon. Se on yksi tärkeä osa sosiaalityöntekijän työssä täällä. Ohjataan erilaisten palveluiden piiriin ja sitten on juuri velkaneuvonta ja tällaiset päihdehoidot yleensä.” (9)

Sosiaalityötä ruotiva kirjallisuus vaikuttaa suhtautuvan penseästi sosiaalityöntekijöiden rooliin työllisyysohjelmien toteuttajana ja ylipäättään palveluohjaajina. Debbie Skerretin (2000) mukaan palveluohjauksen yleistymisen on yksi syy sosiaalityön kriisiin. Palvelujen jakaminen valtiojohtoisten tavoitteiden ehdolla on asettanut sekä asiakkaan että sosiaalityöntekijän sivurooliin. Vastakkaisiakin näkemyksiä, joiden mukaan sosiaalityöntekijät soveltuvat hyvin palveluohjaajiksi, on toki esiintynyt (Ala-Nikkola & Sipilä 2000).

Haastattelemani sosiaalityöntekijät eivät esittäneet kovin voimakasta kritiikkiä palveluohjausta kohtaan, vaan sen nähtiin ennemminkin olevan osa työnkuvaa. Tosin eräs

vastaaja ei nähnyt Duurissa tehtävän palveluohjauksen soveltuvan päihdeongelmaisille asiakkaille:

”... ja täällä on palveluohjaamista. Tavallaan meidän asiakkaat, jotka on valmiita keskustelemaan ja uhraamaan omaa aikaansaakin ja sitten tästä palveluohjauksesta hyötyy. Sitten, jos ne eivät pysty tarttumaan tähän palveluohjaukseen, niin me ei olla sitten oikea paikka, se on joku ihan muu, mikä se sitten onkin, Täällä on aika paljon sellaista, että meidän palvelu ei oikein kohtaa näitä asiakkaita, että enemmän vähän kiusataan niitä.” (12)

Kysymys päihdeongelmaisten asiakkuudesta on Duurissa ajankohtainen ja se nousi tuloksissa esille kautta linjan. On kuitenkin mielenkiintoista huomata, että päihdeongelmaisten asiakkaiden osalta vastauksista löytyi myös hajontaa. Eräs sosiaalityöntekijä oli sitä mieltä, että palvelukeskuksen tehtäviin kuuluu myös kyseisen asiakasryhmän kanssa työskentely:

”...että osa on sitä mieltä, että meillä on liian vaikeita asiakkaita, että päihdeongelmaisia on liikaa, että meidän ei pitäisikään kehittää sitä päihdehoitopuolta. Mä olen ehkä henkilökohtaisesti sitä mieltä, että jos me ei niitä palveluja, niin kukas sitten. Täällä on toisaalta hyvä mahdollisuus herätellä sitä motivaatiota tai ainakin yrittää.” (6)

Olen luokitellut myös kuntouttavaan työtoimintaan ohjaamisen ja aktivointisuunnitelman laatimisen osaksi palveluohjausta. Kuntouttava työtoiminta nousi esille ehkä hie-
man yllättäen vain neljän sosiaalityöntekijän vastauksissa. Aktivointisuunnitelman nosti esille kaksi työntekijää. Kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen kuitenkin tunnistettiin yhdeksi sosiaalityöntekijän työkaluksi:

*”Tämä kuntouttava työtoiminta, sehän on meidän sossujen yksi vastuu-
alue, se vie aika paljon aikaa. Jos sä rupeet etsimään uutta kuntouttavaa
(työpaikkaa) tai se paperityö, mitä siihen liittyy, mahdolliset käynnit siellä
uudessa paikassa ja sitten aktivointisuunnitelmat tehdään yhdessä työpa-
rin kanssa. Sitten kun asiakkaan seuranta alkaa, voi olla epäonnistumi-
sia... Yritettäisiin sitten tukea, että se asiakas selviää.” (10)*

Edellinen vastaaja määritteli karkeasti myös teoreettisella tasolla palveluohjauksen pro-
sessin, jota Ala-Nikkola ja Sipilä (2000) ovat kuvanneet. Heidän mukaansa asiakkaaksi
valikoitumisen, tilanneselvityksen ja palveluiden järjestämisen lisäksi on olennaista
seurata palveluiden toteutumista sekä tarvittaessa suunnata niitä uudelleen. Haastattele-

mieni sosiaalityöntekijöiden vastaukset eivät sisältäneet edellistä lukuunottamatta mainintoja palvelujen monitoroinnista, vaan painottuivat palveluohjauksen prosessin alkupäähän.

Duurin nuori ikä organisaationa saattoi vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden vastauksiin niin, että asiakastyö painottui myös palveluohjauksen osalta alkuun. Matti Tuusa on tutkinut lisensiaattityötään varten työllistävää ja kuntouttavaa sosiaalityötä pääkaupunkiseudulla. Hänen mukaansa sosiaalityöntekijöiden työskentelyä ohjaava työllistämisenäkökulma vaatisi tuekseen palveluohjausta yhdistettynä pitkäjänteiseen prosessinohjaukseen. (Tuusa 2005a.) Palveluohjaus vaatii pitkäjännitteisyyttä, jotta sen tuloksellisuutta voi arvioida. Duurissa sosiaalityöntekijät vaikuttavat omaksuneen palveluohjauksen osaksi työtään, mutta toisaalta sen kokonaisprosessin selkeä omaksuminen on vielä kehitysvaiheessa.

Muut sosiaalityöntekijöiden esille nostamat asiakastyöhön liittyvät menetelmät olivat pääasiassa yksittäisiä mainintoja, jotka kuvaavat sosiaalityöntekijöiden monialaista osaamista. Joukkoon mahtui niin ajan tarjoamista ”...täällä on aivan hurjasti aikaa verrattuna vaikka lääkärikäyntiin” (12) kuin eksakteja menetelmiä, kuten ”tommosta mini-interventiota” (13).

Nostan esille vielä yhden työmenetelmän, johon kiinnitin vastauksissa huomiota. Kyseessä on haastattelun käyttäminen sosiaalityön metodina. Se erottuu tilannekartoituksesta siten, että vastaajat nostivat sen tavoitteelliseksi työvälineeksi. Vastaajat nimittivät haastattelua joko ”semmoiseksi motivoivaksi haastatteluksi” (12) tai ”tällaiseksi kvalitatiiviseksi haastatteluksi” (8). Wahabin (2005) mukaan motivoiva haastattelu soveltuu mainiosti sosiaalityön välineeksi etenkin päihdeongelmaisten kohdalla. Sen periaatteet, jotka korostavat asiakkaan omaa halua muutokseen, itsemääräämisoikeutta ja vapautta päätöksentekoon, soveltuvat hyvin sosiaalityön eetokseen. Haasteena on kuitenkin omaksua motivoivan haastattelun kokonaisajatus työtä ohjaavaksi periaatteeksi, koska se edellyttää vahvaa tukea organisaatiolta. (Mt.)

Hallinnollista työtä koskeva kategoria koostui toimistokeskeisestä työstä, jossa sosiaalityöntekijät osallistuvat erilaisiin kokouksiin, etsivät tietoa asiakkaista ja pitävät yhteyttä sidosryhmiin. Kokouksia pidetään sekä koko toimiston että myös sosiaalityöntekijöiden

ja sosiaalihojaajien kesken. Jotkut sosiaalityöntekijät ovat osallistuneet eri asiakasryhmille suunnattujen ryhmätoimintojen suunnitteluun. Kaiken kaikkiaan hallinnolliset tehtävät osana sosiaalityöntekijän työnkuvaa eivät nousseet kovin voimakkaasti esille.

6.2.3 Työskentelyä ohjaavat käytännöt ja teorianmallit

Tavoitteenani oli siis hahmottaa eräänlainen sosiaalityöntekijöiden *ajattelumalli*, joka ohjaa heidän käytännön työskentelyään. Malcolm Paynen (2005, 5–7) jaottelu sosiaalityön teoriasta selventää tarkoitustani. Olin kiinnostunut eksakteista malleista (models), jotka tarjoavat strukturoitua ratkaisua tiettyihin tilanteisiin. Lisäksi halusin selvittää työntekijöiden laajempia näkökulmia (perspectives) työstään työttömien parissa.

Kysymys osoittautui käytännössä melko hankalaksi. Osa sosiaalityöntekijöistä osasi nimetä tietyn teorianmallin tai työkäytännön. Toisten vastauksista taas etsin niitä rivien välistä. Lopulta analyysin tulos oli yllättävänkin selkeä. Lähes kaikki työntekijät, kolmea lukuunottamatta, mielsivät tekevänsä työtään *ratkaisukeskeisessä viitekehyksessä*. En tarkoita ratkaisukeskeisyydellä tässä yhteydessä tiukasti yhden teoriasuuntauksen sisällä tapahtuvaa työtä, vaan kategoria sisältää ylipäättään asiakkaan oman motivaation herättämiseen ja vahvuuksien hyödyntämiseen tähtäävän työorientaation. Myös Kempainen ym. (1998, 89–93) huomasivat tutkimuksessaan, että ratkaisukeskeinen työote ohjasi merkittäväällä tavalla sosiaalityöntekijöiden työtä. Ratkaisukeskeisen työn lähellä olivat myös voimavarakeskeinen ja psykososiaalinen työ.

Ratkaisukeskeinen ote vaikutti olevan haastattelemillani sosiaalityöntekijöillä ikään kuin sisäänrakennettu ajatus, joka näkee asiakkaan voimavaroja omaavana yksilönä. Sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on tuoda esiin vahvuudet, jotka pitkäaikaistyöttömillä ovat saattaneet olla piilossa. Seuraava lainaus kuvaa kattavasti vastauksia:

”...mutta virallisesti mitään pitkää koulutusta ei ole. Kyllä mä luulen, että se sellainen tietynlainen ratkaisukeskeinen ajattelu ja voimavara-ajattelu on kaikilla taustalla. Yritän selvittää sitä työhistoriaa, kokemuksia ja heidän omia tavoitteita ja ajatuksia. Mä yritän löytää sieltä jotain konkreettisia taitoja, mitä näillä ihmisillä on, mitä he itse eivät välttämättä aina näe, niin tuoda niitä sanallisesti esille.” (2)

Sosiaalityöntekijöiden vastauksista huokui ymmärrys asiakkaiden vaikeita elämäntilanteita kohtaan. He vaikuttivat tiedostavan asiakkaan oman motivaation merkityksen tavoitteita asetettaessa. Tavoitteiden tulisi olla realistisia ja myös pitkäaikaisia:

”Yritän ainakin itse lähteä sellaisesta asiakkaan omasta näkökulmasta, että ei nyt hirveästi yritä väkisin pakottaa ihmisiä sellaiseen, mikä tuntuu kauhean vastenmieliselle, että yrittää ainakin keskustelemalla edetä. (8)

”Kyllähän tässä tämä perusidea on jo ratkaisukeskeinen, että pitäisi olla aina sellainen pidempiaikainen ratkaisu, mikä voi olla sitten sen työn lisäksi koulutus- tai eläkeratkaisu, että sen pitäis olla ihan sisäistettynä. Mutta jos sellainen tuntuu ihan kaukaiselta, niin jotenkin sitten vaan sen kautta, kun on hahmottanut asiakkaan tilannetta, että yrittää purkaa sitä osiin, sellaisia pienempiä askeleita. Se voimavarasuuntautuminen on vaikeaa. Joskus on hirveän vaikea nähdä mitään voimavaroja. Oikeasti sitä pitäisi ihan tietoisesti opetella. ...jos ei työntekijätkään näe mitään resursseja, niin miten se asiakas niitä näkee.” (3)

Edellinen vastaus tuo esille sen, että ratkaisu- ja voimavarakeskeinen sosiaalityö ei ole helppo työskentelyote. Ilmari Rostilan mukaan sosiaalityöntekijät tarvitsevat vahvaa organisatorista tukea, joka heiltä usein puuttuu. Ratkaisukeskeisyyden tulisi olla johtotasolla määritelty työn tavoitteeksi. Ratkaisukeskeisyys edellyttää mahdollisuutta toimia yhdessä asiakkaan kanssa, hänen lähtökohdistaan käsin. Tavoitteiden asettelun lisäksi tarvitaan keinot toteuttaa ne ja saattaa asiakassuhde päätökseen. (Rostila 2001, 60–63, 101–102.)

Ratkaisukeskeisen ja asiakaslähtöisen työskentelyn tulisi siis olla enemmän sosiaalityön keino pyrkiä tavoitteeseen, kuin vain toimintaa ohjaava periaate. Muuten se uhkaa jäädä vain sanahelinäksi käytännön työkalujen puuttuessa. (Rostila 2001, 39.) Asiakaslähtöisyys- ja voimavara-ajattelu ovat käsitteitä, jotka ovat nousseet uudestaan esille viime vuosien aikana. Niiden esiintulon voi ajatella olevan merkki uudenlaisesta ajattelusta sosiaalityössä ja –politiikassa. Käytännön toimien sijaan ne ovat muuttamassa sosiaalityön eetosta. (Villadsen 2005). Tutkimukseni tuloksista kävi ilmi, että ratkaisukeskeinen työote on sosiaalityöntekijöiden itsensä määriteltävissä ja sovellettavissa. Organisaation erityistä tukea tällaiselle työotteelle ei aineistosta välittynyt, joskaan merkittäviä esteitä ei yhtä vastaajaa lukuunottamatta esiintynyt.

Kolme sosiaalityöntekijää vastasi, ettei heillä ole käytännön työnsä taustalla mitään erityistä ajattelumallia. Heidän vastauksensa työnkuvastaan ja työtehtävistään sisälsivät kuitenkin samankaltaisia toimintoja kuin muillakin, joten oletan, että kysymyksenasettelulla oli myös vaikutusta vastauksiin. Haastattelutilanteessa voi olla vaikeaa vastata abstraktilla tasolla esitettyihin kysymyksiin.

Merkittävänä löytönä voitaneen pitää sen sijaan sitä, että vain yksi sosiaalityöntekijä nimesi työllistämiseen liittyvät asiat työkaluikseen. Havainto ohjasi minut kiinnittämään huomiota siihen, mitä aineistosta ei löydy. Tarkoitan sitä, että työvoiman palvelukeskus on rakennettu palvelemaan nimenomaan työttömiä asiakkaita. Näin ollen voi ehkä pitää yllättävänä sitä, että sosiaalityöntekijät eivät tuoneet työllistämistä esiin toimintaa ohjaavana tekijänä. Löydös heijastaa Vappu Karjalaisen (2005) ajatuksia paikkaansa vielä etsivästä sosiaalityöstä.

Työtavoitteiden integroiminen osaksi sosiaalityötä onkin varmasti yksi keskeinen haaste myös Duurin sosiaalityöntekijöille. Aktivoinnin käyttö työkaluna ei sovellu kaikille asiakkaille, mutta voi tarjota työn tueksi konkreetteja ja toimivia menetelmiä. Työllistämisen menetelmäkehykseen tunnistanut sosiaalityöntekijä kertoo jopa hienoisella ylpeydellä työnsä tuloksista:

”...ja ja, tässä on sitten niinku tää työllistäminen. Niin mä etukäteen ajattelin, et se ois semmonen aktiivinen työkalu. Kyllä se nyt aika pitkälle on sitten pitänyt paikkansa. Tosiaan meillä on ogelmia siinä, että osa asiakkaista ei käy täällä oikeastaan lainkaan, mut et niistä sitten kyllä, jotka täällä käy, vaikka ne ois aika heikkojakin, kyllä me aika iso prosentti saadaan vähintään tohon kuntouttavaan työtoimintaan, joka on meidän päämyyntiartikkeli käytännössä”. (15)

Sama vastaaja tuo myös esille, kuinka Duurin mahdollisuudet sijoittaa asiakkaita kuntouttaviin toimenpiteisiin ovat paremmat kuin emo-organisaatioilla, joskin avoimille työmarkkinoille työllistyminen ei ole helppoa:

”Kyllä se on (työllistäminen) normaalin sosiaalityönkin, tämmönen työmetodi, mut et mun mielestä se ei oo tuottanu sosiaalitoimistossa mitään merkittävää tulosta. Ja esimerkiksi joku työkkäri, niin ei nekään pysty työllistämään tämmöisiä 15 vuotta työttömänä olleita ihmisiä, mut et me saadaan kyllä tällä meidän metodilla, ei nyt ehkä varsinaisiin duuneihin, mut kuntouttavaan työtoimintaan, yllättävän iso prosentti.” (15)

6.2.4 Yllättävä työnkuva

Työnkuvan yllättävyyttä koskevalla kysymyksellä pyrin selvittämään, että oliko työ yllättänyt tekijänsä suhteessa niihin odotuksiin, joita sosiaalityöntekijöillä oli rekrytointivaiheessa. Kysymys odotusten toteutumisesta on aina ajankohtainen sosiaalityössä, jonka piirissä on puhuttu paljon käytännön työn kuormittavuudesta suhteessa ideaalitason tavoitteisiin. Sosiaalityöntekijöille opetetaan koulutuksessa asiakaslähtöiset arvot ja keinot toteuttaa niitä. Käytännössä sosiaalityö on usein aliarvostettua ja edellytykset tehdä työtä ovat heikot. Työntekijälle tällainen vastakkainasettelu voi aiheuttaa stressiä, kun opitut mallit eivät toteudu työelämässä. (Butler & Lymbery 2004, 1–4.)

Tulokset osoittavat, että työnkuva on ollut yllätys kolmelletoista sosiaalityöntekijälle. Suurin osa koki yllätyksen negatiivisesti. Työpaikkailmoituksen ja –haastattelun tarjoama kuva Duurista työpaikkana ei kertonut koko totuutta käytännön työstä. Tuloksista on siis huomattavissa ristiriita Duurista annetun imagon ja käytännön työn välillä. Vastausten sisällöllinen hajonta, vaikka pientä onkin, antaa kuitenkin aihetta uskoa, että palvelukeskus työpaikkana on kehittymässä. Sosiaalityöntekijöiden vastaukset toivat esiin sekä kipukohdat että toimivat käytännöt.

Sosiaalityöntekijät yllätti lähinnä asioiden keskeneräisyys sekä ongelmat asiakasohjauksessa. Palvelukeskuksen toiminnan tavoitteet on vastaajien mukaan asetettu koskemaan asiakkuuksia, joissa työllistämistoimenpiteet ovat mahdollisia. Käytäntö on kuitenkin näyttänyt, että palvelukeskukseen ohjautuu asiakkaita, joilla on akuutti päihde- tai mielenterveysongelma. Tulos on mielenkiintoinen ja selittää osaltaan edellisessä luvussa esitettyjä tuloksia; asiakaskunnan ollessa huonokuntoista ei ole ajankohtaista pohtia työllisyyteen liittyviä asioita:

”Se miten tämä palvelukeskus lanseerattiin oli asiakasohjauksen osalta sellainen ja mä ymmärsin sen niin, että yritetään panostaa sellaisiin asiakkaisiin, jotka saattaisivat kuntoutuksella ja interventiolla kuntoutua työelämään, että se on se kriteeri erityisesti. Kun mä olen sosiaalityöntekijä niin olen siihen pettynyt, että tänne on ohjautunut niin paljon sellaisia, joilla on akuutti alkoholi- tai mielenterveysongelma. Mä luulen, että verrattuna siihen kun haki tänne töihin, silloin tavallaan ehkä se ajatus asiakasohjautuvuudesta oli toinen kuin mitä se on nyt todellisuudessa ollut.” (2)

Päihdeongelmallisille asiakkaille suunnattujen toimenpiteiden riittämättömyys tunnustetaan myös Valtiontilintarkastajien vuosikertomuksessa. Sen mukaan päihde- ja mielen-terveyspalvelut ovat olleet palvelukeskuksissa sekä yhteispalvelupisteissä riittämättömiä. Asiakaskunta on osoittautunut haasteellisemmaksi kuin odotettiin ja sosiaalityön roolia ja työmenetelmiä tulisi raportin mukaan kehittää tarvetta vastaaviksi. Raportin mukaan esimerkiksi arvioinnin ja asiakasprosessien seurannan keskeneräisyyttä ei voi enää selittää alkuvaiheen ongelmiksi. (Valtiontilintarkastajien...2005, 109–121.)

Sosiaalityöntekijät toivat esille, että Duurissa ei ole onnistuttu luomaan yhtenäisiä käytäntöjä, vaan esimerkiksi erilaisten lomakkeiden suunnittelutyö, asiakasprosessin arviointi ja työnjakoon liittyvät kysymykset ovat edelleen kesken. Kritiikkiä kohdistettiin johdon suuntaan. Sosiaalityöntekijät ovat muokanneet käytäntöjä työn ohella yhdessä työvoimaohjaajien kanssa yhteisten pelisääntöjen puuttuessa:

”Kyllä täytyy sanoa, että en ollut ehkä varautunut siihen, että tämä on näin keskeneräinen. Mua hokutti tavallaan se, että päästä lähtemään alusta saakka johonkin uuteen mukaan mutta ehkä se oli sitten ruusuisempi se kuva. En ollut varautunut siihen, että on näin paljon keskeneräisiä asioita ja että asiat elää, niitä ei malteta yhtä systeemiä muutamaa viikkoa tai kuukautta kauemmin pitää. Sitä ollaan muuttamassa jo aika lyhyen ajan sisällä. Jos ajattelee, että tämäkin on vasta vähän yli vuoden ollut, täällä on moni asia jo monta eri muotoa käynyt läpi. Täällä on jotain alkuarviointilomakkeitakin, mä olen ainakin kolme erilaista versiota nähnyt. Ne vaan jää olemaan.” (13)

Useampaa sosiaalityöntekijää hiersi ristiriita rekrytointi-ilmoituksessa vaadittavien taitojen ja käytännön työn välillä. Ilmoituksessa vaadittiin muun muassa ”aivan älyttömiä taitoja ja kehittämisinnostusta” (3) sekä ”innovatiivista otetta” (2). Käytännössä asiat hoidetaan kuitenkin ”hierarkisesti ja byrokraattisesti ja käsitellään kaikenmaailman johdoryhmissä miljoona kertaa” (3).

Yksi sosiaalityöntekijä oli yllätynyt positiivisesti työnkuvastaan. Hänen vastauksestaan käy ilmi, että häntä on informoitu työhallintopainotteisuudesta (Arnkil ym. 2004, 17), mutta käytännön työssä hän kokee moniammatillisen työyhteisön resurssiksi ja pitää esiintyneitä ongelmia yksilötasolla esiintyvinä:

”Jollakin lailla ihan myönteisesti olen ollut yllättänyt siitä, että jollakin lailla, joskus kuullut sanoneen sitä, että työvoimaihmiset jyrää, että määrittelee sen suunnan jne. No, sellaisia kokemuksia varmasti voi tulla, saat-taapa, että mekin joskus heidän mielestään jyrätään. Musta ne on ihan täl-laisia, että liittyy tavallaan tällaiseen parityöskentelyyn. Ja joskus ihmis-ten omiin tällaisiin niin kuin sanotaan väsymystiloihin tai muihin vastaa-viin, että tulee löytyä joskus vähän alle vyön. Musta ne on enemmänkin poikkeuksia, ei sillä tavalla varmasti voi koskaan yleistää. Musta täällä on kiva tekemisen meininki ja sellainen innostava.” (14)

6.2.5 Yhteenveto

Olen koonnut alle (Taulukko 1) yhteenvedon Duurin sosiaalityöntekijän työnkuvasta. Taulukkoa tulkitessa täytyy ottaa huomioon, että siinä näkyvät tyypillisen sosiaalityöntekijän vastaukset. En ole koonnut siihen yksittäisiä poikkeustapauksia, vaan tarkoituk-sena on antaa lukijalle yleiskuva työvoiman palvelukeskuksen sosiaalityöntekijän työs-tä. Tulokset työnkuvan osalta on esitetty tarkemmin edellä.

Taulukko 1. Sosiaalityöntekijän työnkuva

Ajattelumalli	Työorientaatio	Käytännön työ	Työnkuvan yllättä- vyys
• ratkaisukeskeisyys	• asiakaslähtöisyys	• tilannekartoitus	• ongelmat asia- kasohjauksessa
• voimavarasuuntau- tuneisuus		• palveluohjaus	• organisaation kes- keneräisyys
		• painottuu asiakas- prosessin alkuun	• ristiriita rekrytoin- nin ja käytännön välillä
		• toimistossa tapah- tuvaa työtä	
		• parityö työvoi- maohjaajan kanssa	

Tulokset antavat kuvan asiakasta kunnioittavista ja heidän lähtökohdistaan työskentele-vistä sosiaalityöntekijöistä. He joutuvat kuitenkin toimimaan vielä keskeneräisessä or-

ganisaatiossa, jossa sosiaalityöntekijältä vaadittavat ominaisuudet eivät pääse oikeuksiinsa. Toisin sanoen sosiaalityö vaikuttaa työnkuvaa koskevien tulosten perusteella hieman hampaattomalta tehokkaiden keinojen puuttuessa.

6.3 Sosiaalityön asema työvoiman palvelukeskuksessa

Sosiaalityöntekijöiden paikka Duurin organisaatiossa hahmottui vahvuuksien, hankalien tilanteiden ja sosiaalityön erityisyyttä koskevien vastausten perusteella. Huomasin analyysivaiheessa, että edellä mainitut aiheet sekoittuivat vastauksissa kategoriasta toiseen. Niinpä koin luonnolliseksi yhdistää vastausten analysoinnin, ja näin muodostui mielestäni melko kattava näkemys sosiaalityöstä osana palvelukeskusorganisaatiota. Olin kiinnostunut myös työn *puitteista*, joita selvitin resursointia ja lainsäädäntöä koskevilla kysymyksillä.

Kuten olen luvussa 3.3 esittänyt, (Ala-Kauhaluoma ym. 2004; Arnkil ym. 2004; myös Spangar ym. 2003), yhteispalveluissa ja aktivoinnin parissa tehtävä sosiaalityö on tutkimusten mukaan vielä kehitysvaiheessa. Davis & Garret (2004, 1–10) ovat sitä mieltä, että sosiaalityöntekijät ovat avainasemassa puolustaessaan organisaatioissaan yhä epäsuositummaksi käyvän ammattinsa oikeutusta ja asemaa. Haastatteleman sosiaalityöntekijät eivät ehkä paini samansuuruisten ongelmien parissa kuin brittiläiset virkaveljensä, mutta haasteita, joskin myös mahdollisuuksia, näyttää Duurissa olevan.

6.3.1 Sosiaalityön epäselvä rooli

Sosiaalityöntekijöiden vastaukset koskien sosiaalityön haasteita, mahdollisuuksia, profession itsenäisyyttä sekä puitteita, jossa toiminta tapahtuu, painottuivat haasteisiin ja ylipäättään kehittämistarpeisiin. Saattaa olla, että kysymyksenasetteluni osittain ohjasi vastaajia kertomaan työnsä kipupisteitä. Toisaalta vastauksista välittyy selkeä viesti siitä, että sosiaalityön asema Duurissa ei ole vielä vakiintunut sosiaalityöntekijöiden toivomalle tasolle. Vastauksissa on kuitenkin kautta linjan hajontaa, joka kertonee asioiden kehityksestä. Sosiaalityölle ongelmallisia asioita koskevista vastauksista nousi

esille kaksi isoa kysymystä; *sosiaalityön epävarma asema* sekä palvelukeskuskonseptin riittämättömyys *huonokuntoisten asiakkaiden kohdalla*.

Sosiaalityön epävarma asema nousi esille yli puolilla vastanneista. Vastaajat kokivat, että sosiaalityöllä ei ole selkeää roolia työyhteisössä johtuen pääasiassa siitä, että työnkuvaa ei ole palvelukeskustasolla selkeytetty. Sosiaalityöntekijät kokivat, että heidän ominta alaansa olevat asiakastilanteet ikään kuin liukuvat työvoimaneuvojien tai sosiaaliohjaajien tehtäväksi. Toisaalta sosiaalityöltä odotettiin nopeita ja toimivia ratkaisuja hankalempien asiakkuuksien kohdalla.

Vastauksista saakin vaikutelman, että sosiaalityö etsii identiteettiään työvoimapainotteisessa organisaatiossa. Osa sosiaalityöntekijöistä koki, että heidän tarvitsee perustella läsnäoloaan asiakastilanteissa. He toivoivatkin selkeämpää työnkuvien määrittelyä. Seuraava vastaaja summaa melko hyvin tällaisen yleisen epävarmuuden ajatuksia:

”Kyllä meiltä odotetaan tiettyä näkökulmaa ja työvoimaohjaajat odottavat, että jos on päihdeongelmainen asiakas vaikka niin me otetaan isompi rooli siitä. Musta sellainen on ihan hyvä ja se pitäisi tehdä meidän työyhteisössä entistä näkyvämmäksi, että meillä ei ole tarpeeksi selkeät roolit. Meillä ei ole niitä työnkuvia, toimenkuvia konkreettisesti erotettu. Nyt tässä vaiheessa musta tuntuu, että se olisi ihan mahdollista kun on tehty jo näin paljon, me tiedetään mitä hommia pitää tehdä ja voisi sopia kuka ne tekee ja sitä kautta se ero tulisi enemmän. Koska kyllä mun mielestä selaista tarvitaan. Kyllä se näkökulmaero aina välillä näkyy.” (6)

Lymbery (2001) totesi managerien vallanneen brittiläiseltä sosiaalityötä sosiaalityöltä alaa viime vuosina. Työhallintoa ei voi tietenkään verrata suoraan sikäläisiin managereihin, mutta Duurin sosiaalityöntekijöiden vastaukset kertovat, että sosiaalityötä ei ehkä ole palvelukeskuskonseptissa huomioitu tasavertaisesti työvoimahallintoon nähden. Vastauksissa esiintyi tarvetta sosiaalityön nostamiseen keskeiseen ja tasaveroiseen rooliin työvoimahallinnon rinnalle.

Luvussa 3.1 olen pohtinut sosiaalityön nykytilaa syrjään ajettuna ja pirstaloituneena professiona (Jordan 2001; Lymbery 2001; Noble 2004). Duurin sosiaalityöntekijöiden vastauksissa sosiaalityön haasteet vaikuttavat liittyvän lähinnä sosiaalityön tavoitteiden selkiyttämisen tarpeeseen, eikä niinkään näkemyseroihin sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon välillä (Kts. Arnkil ym. 2004, 12; Syrjä 2004, 35–36).

Vastaajat kokivat sosiaalityön olennaiseksi osaksi Duurin toimintaa. Kuitenkin sosiaalityö on eräänlaisessa puolustusasemassa suhteessa työvoimahallintoon. Työvoimahallinnon tehtävät ovat palvelukeskuksessa selkeämpiä ja työntekijöiden tavoitteet sen mukaisia. Sosiaalityön reflektiivinen suhtautuminen asiakkaisiin, teoriaan ja organisaatioon (Payne 2005, 18–21) ei välttämättä istu työllistymisen ehdoilla tapahtuvaan toimintaan vaivatta:

”Meidän työskentelykulttuurit ovat selkeästi, tai näyttää siltä, että me tulemme erilaisista lähestymistavoista. Ihan sellainen, että tuntuu, että meillä sosiaalityöntekijöillä on tarvetta ja aikaa enemmän asiakkaalle ilman mitään erityisiä vaatimuksia löytää ratkaisuja siitä. Miten me sovitetaan yhteen tällaisia systeemejä. Tuntuu, että työvoimahallinnossa taas on ollut sellainen traditio, että siellä on tiskillä asioista, on nopeasti hoidettu tällaiset uusimisasiat ja ne on tärkeitä, niistä täytyy olla kaikista dokumentti, että ihmisen etuudet pysyvät voimassa. Sitten on ollut tärkeitä myöskin koko ajan saada asiakkaalle erilaisia kursseja, koulutusta, työpaikkoja, harjoittelupaikkoja. Tavallaan niitä tuotetaan nopeasti. Miten me tämä saadaan toimimaan, että joskus tulee sanottua.” (7)

Vastaajat pohtivat suhdettaan myös sosiaaliohjaajiin, jotka ovat Duurissa alemmalla sosiaalityön koulutuksella toimivia käytännön tason työntekijöitä. Viisi sosiaalityöntekijää toi selvästi vastauksissaan esiin, että heidän ja sosiaaliohjaajien työnkuvan välillä ei ole mainittavaa eroa. Sosiaalityöntekijät toivoivat, että työnkuvaa selkeytettäisiin siten, että sosiaaliohjaajat tekisivät enemmän arvokasta käytännön työtä. Tällainen työ sisältäisi esimerkiksi tuen kuntouttavaan työtoimintaan osallistuville. Vastaukset antavat kuvan tilanteesta, jossa sosiaaliohjaajat ja sosiaalityöntekijät tekevät osittain tai kokonaan samoja työtehtäviä. Tilanne on vastaajien mukaan ongelmallinen, sillä työntekijöiden koulutus pohja ja palkkaus eroavat toisistaan:

”Käytännössä ei mitään eroa. Meillä on mennyt syksystä lähtien silloin kun aloitettiin ja oli vielä vähemmän työntekijöitä mukana siinä vaiheessa ja oli tämä parityömalli-idea ja silloin esimies oli sitä mieltä, että on tavallaan turhaa, että on eri työ. Ei se mitätöinyt sitä koulutus- ja taustaeroa mutta se oli sitä mieltä, että kaupungin olisi pitänyt ottaa pelkkiä sosiaalityöntekijöitä. Siitä keskusteltiin silloin, koska oltiin sitä mieltä, että se saattaa muodostua ristiriidaksi, että tehdään samaa työtä ja toisilla on pienempi palkka. Mutta silloin sosiaaliohjaajat olivat sitä mieltä, että se on ihan ok, että he haluavatkin tehdä samaa työtä.” (6)

Oman työn tavoitteiden pohtiminen näytti vastaajilla olevan yhteydessä resursointia koskeviin kysymyksiin. Yleinen linja oli se, että palvelukeskuksessa resurssit ovat melko lailla kohdallaan, varsinkin kun vastaajat vertasivat niitä aiempiin sosiaalialan työpaikkoihin. Sosiaalityöntekijät toivoivat kuitenkin sosiaalityön ammattilaisten lukumäärän nostamista samalle tasolle työvoimahallinnon kanssa. Myös terveydenhoitajia kaivattiin lisää ja esiin nousi lääkäripalvelujen tarve. Huomattavaa on mielestäni se, että vain kaksi sosiaalityöntekijää piti palvelukeskuksen tilannetta resurssien kannalta huonona.

Vastauksia tarkemmin analysoidessa kävi kuitenkin ilmi, että kuva hyvin resursoidusta sosiaalityöstä ei ollutkaan aivan tosi. Sosiaalityöntekijät kokivat, että he voivat antaa asiakkaalle aikaa, mutta työn tavoitteisiin nähden palvelukeskuksen resurssit eivät ole kohdallaan. Toisin sanoen syventävälle sosiaalityölle ei nykyisillä asiakasmäärillä jää tilaa. Sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärät vaihtelevat 60-100 henkilön välillä. Näistä aktiivisena, eli säännöllistä työskentelyä vaativina, on vastaajien mukaan kerralla noin 30-40 henkilöä. Vastauksissa nousi esiin, että Duurin virallinen tavoite olisi nostaa asiakasmäärät 100 henkilöön kaikilla sosiaalityöntekijöillä. Työllistymiskuntoiseksi kuntoutuminen vie kuitenkin aikaa, jos se ylipäättään on asiakkailla mahdollista. Sadan asiakkaan työllistymisprosessin hoitaminen asiakaslähtöisesti koettiin epärealistiseksi. Sosiaalityöntekijät suhtautuivat tilanteeseen eri tavoin.

Eräs vastaaja pohti, onko syventävälle sosiaalityölle palvelukeskuskonseptissa ylipäättään tarvetta. Paneutuva työ vaatisi toimintojen ja tavoitteiden perinpohjaista uudelleen arviointia. Hän siis piti tilannetta melko hyvänä ja vaikuttaa tiedostavan sosiaalityön mahdollisuudet sekä rajoitteet pitkäaikaistyöttömien kanssa työskentelyssä:

”En mä tiedä, kyllä mun mielestäni tietysti jos ajattelee ainakin tätä meidän aluetta, että se kuinka syvällisesti halutaan lähteä mukaan esim. sosiaalityön sektorilla niin se on ehkä toiminut. Mun mielestäni se ei kuitenkaan kuuluisi tähän meidän palvelukeskuksen sellaiseen perustehtäviin. Musta kuitenkin tällaisen perusselvitysten ja asiakkaiden työ- ja toimintakyvyn arviointi niin se on jo sillä tavalla hyvin tärkeä juttu. Että vaikka itse ei tällaiseen korjaavaan työhön ja perussosiaalityöhön sitten ei, sitä pitäisi kyllä jatkaa mutta ehkä tässä yhteydessä se vaatisi sitten huomattavasti enemmän resursointia ja paneutumista ja myös tällaisia pidempiä aikaperspektiivejäkin.” (14)

Muutama vastaaja pohti sosiaalityölle kokonaan uutta roolia, jotta palvelut kohtaisivat asiakkaat ja palvelukeskuksen tavoitteet paremmin. Seuraava lainaus kertoo ehdotuksesta, jossa sosiaalityöntekijän rooli sidottaisiin enemmän kiinni työllistymistavoitteisiin. Se kertoo samalla, että palvelukeskuksessa sosiaalityö saattaa kaivata rohkeitakin linjanvetoja saadakseen hyötykäyttöön tekijöidensä ammattitaidon:

”Mun mielestä sosiaalityöntekijät voisivat näissä pisteissä, että siinä voisi olla kaksi pistettä eli sosiaalityöntekijä ja sitten joku urasuunnittelija. Muistaakseni Turun tällaisessa on vastaavassa, vaikka ne ovat sosiaalityöntekijöitä, ne ovat urasuunnittelijoita titteliltään. Se sanana ehkä ohjaisi asiakkaitakin jotenkin enemmän kuin sosiaalityö. Se varmasti ohjaa enemmän johonkin toimeentulotukeen ja tällaiseen.” (12)

Lainsäädäntöä koskevien kysymysten tarkoituksena oli selvittää, miten lainsäädäntö tukee tai vastaavasti hankaloittaa asiakastyötä. Sosiaalityöntekijöiden vastauksista nousi selkeimmin esille kysymys lain soveltamisesta. Työvoimalainsäädännön tiukkuus ja jäykkyys sekä sen norminmukainen soveltaminen askarrutti puolia sosiaalityöntekijöistä. Työvoimahallinnon edustajat tulkitsivat vastaajien mukaan lakia joskus tiukemmin, kuin mitä asiakkaan elämäntilanne edellyttäisi:

”Se on hyvä kysymys, kuinka sitä lakia sitten sovelletaan. Toisten mielestä lakia sovelletaan pilkulleen kylmästi huolimatta siitä mikä on ihmisen tilanne ja toisten mielestä sitä sovelletaan siihen ihmisen tilanteeseen. Ei lainsäädäntö koskaan ole mun työkokemuksen mukaan mikään este, pitää vaan soveltaa se laki siihen ihmisen tilanteeseen. Jollakin tavalla se on keinotekoinen, jos sitä niin ajattelee. Koska kaiken lainsäädännön, sosiaalihuoltolainsäädännönkin, työttömyysturvalainsäädännön henkihän on tietyllä tavalla kuitenkin aktivoiminen ja ihmisen saaminen tähän hyvinvointiyhteiskunnan jäseneksi. Sillä tavalla se lain henkihän on sellainen.” (5)

Kaiken kaikkiaan sosiaalityöntekijät olivat sitä mieltä, että lait ovat sovellettavissa asiakkaan parhaaksi. Ne eivät muodostaneet kovinkaan merkittävää osaa sosiaalityöntekijän työstä. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta koettiin pääosin tavoitteiltaan toimivaksi. Käytännössä kuntouttava työtoiminta on muutaman vastaajan mukaan riittämätöntä ja byrokraattisesti järjestetty Helsingissä. Tulokset lainsäädännön osalta ovat samankaltaisia kuin Ala-Kauhaluoman ym. (2004, 54-73) haastatteleminen sosiaalityöntekijöiden kokemukset ristiriidasta lain idean ja toteutumisen välillä.

Tuusan (2005a; 2005b, 77–85) löytämät tutkimustulokset vahvistavat oman tutkimukseni löydöksiä. Tuusan mukaan sosiaalityön asema on uusien aktivointikäytänteiden myötä muuttunut epävakammaksi. Siirtyminen työvoiman palvelukeskus -malliin on tapahtunut nopeasti, eikä työn tavoitteita ja resursseja ole ehditty miettiä riittävästi. Sosiaalityön ja –ohjauksen välinen tehtävänjako nopeassa organisaatiouudistuksessa on jäänyt epäselväksi. Tuusan haastattelemat sosiaalityöntekijät kokivat myös, että käytännön lähiohjaajia tarvittaisiin lisää sosiaaliohjaukseen ja työvalmentajiksi. Sosiaalityöntekijälle sopiva rooli olisi arvioida asiakkaiden palvelutarve ja toimia pitkän tähtäimen verkostokoordinaattorina. (Mt.)

Abramovitz (2005) ja Jones (2001) kuvaavat artikkeleissaan työllistymistä ensisijaisena tavoitteenaan pitävän sosiaalipolitiikan vaikutusta aktivointiohjelmia toteuttavien sosiaalityöntekijöiden työhön. Työn normittavuus, kontrollointivastuu, stressaavuus ja turhauttavuus ovat lisääntyneet. Työntekijöiden tehokkuus on laskenut ja aikaa asiakastyölle jää entistä vähemmän. Johtajien ja työntekijöiden välille on muodostunut kuilu. Hankala tilanne on vaikuttanut myös asiakkaisiin, joita joudutaan valikoimaan eri kriteerien avulla. (Mt.) Edellä kuvatus kaltainen kriisi ei välity tutkimukseni aineistosta, vaikka sosiaalityöllä paljon kehityshaasteita onkin. Sosiaalityöntekijät eivät kyseenalaistaneet sosiaalityön oikeutusta tai tarvetta, vaan odottivat lähinnä ammattiroolien selkiytymistä.

6.3.2 Huonokuntoiset asiakkaat haasteena

Kaksi kolmesta haastattelemastani sosiaalityöntekijästä nosti esille asiakkaiden huonokuntoisuuden merkittävänä asiakastyön ongelma-alueena. Tarkoitan tässä sellaista huonokuntoisuutta, joka liittyy vastauksissa usein hoitamattomiin tai akuutissa vaiheessa oleviin päihde- ja mielenterveysongelmiin. Tulos tuli nousi esiin jo työnkuvan yllättävyyttä koskevissa tuloksissa (ks. kappale 6.2.4 edellä).

Sosiaalityöntekijät kokivat, että on turhauttavaa työskennellä asiakkaiden kanssa, jotka eivät kykene hyötymään tarjotuista palveluista. Palvelukeskuksen tavoitteena on kuitenkin tarjota ihmisille mahdollisuuksia osallistua työelämää joko tuetusti tai suoraan avoimille työmarkkinoille. Kysymys asiakkuudesta on postmodernissa sosiaalityön kes-

kustelussa ajankohtainen. Sosiaalityö joutuu jatkuvasti pohtimaan, kuka on asiakas ja millä perusteella. Syrjäytymiskeskustelu on yhteiskunnan myötä moninaistunut ja asiakkuutta on vaikea mitata yhdellä mittarilla. (Raitakari 2002, 56–58.)

Sosiaalityöntekijät toivat vastauksissaan esiin *asiakasohjaukseen* liittyviä ongelmia. Duurin asiakkaat saavat lähetteen asiakkaaksi joko työvoimatoimistosta tai alueen sosiaalityöntekijältä. Vastausten mukaan lähettävillä tahoilla ei aina ole käsitystä siitä, mitä Duurissa tehdään ja mihin siellä pystytään. Asiakkaaksi on ohjautunut ohjeistuksesta huolimatta ihmisiä, joilla esimerkiksi päihdeongelma on akuutissa vaiheessa:

”...kyl tänne jossain määrin ohjataan sellasia asiakkaita, joille tää ei ole sitten oikea paikka. Et se ois sit toi Eläkeselvitysyksikkö, minne me voidaan kirjottaa kyllä lähetteitä tai sitten vaihtoehtoisesti, etenkin tuolla päihdepuolella, niin asiakasohjauksessa, niissä kirjallisissa ohjeissakin sanotaan, että asiakkaalla ei saisi olla akuuttia päihdeongelmaa päällä, silloin kun tänne ohjataan. Tai oikeastaan akuuttia päihde- tai mielenterveysongelmaa päällä. Niin niin, näin ei kuitenkaan aina oo sitten niitten asiakkaitten kohdalla, jotka tänne tulee. Ne on niinku liian heikossa kondiksessa tänne tullessa, et ne vois oikein hyötyä tästä.” (15)

Hoitamattomien päihde- tai mielenterveysongelmien seurauksena asiakkaiden *sitoutuminen* palvelukeskuskäynteihin on sosiaalityöntekijöiden mukaan heikkoa. Mahdollinen toimeentulotuki maksetaan aluetoimistoista, joten asiakaskäynneille ei ole olemassa taloudellista motivaatiota. Toisaalta sosiaalityöntekijät olivat sitä mieltä, että kun toimeentulotuen maksatus tapahtuu muualla, niin he voivat keskittyä varsinaiseen asiakastyöhön. Moni vastaaja harmitteli hukkakäyntien suurta määrää. Kun varatut ajat peruuntuvat, niin seuraavan saamiseen voi mennä aikaa ja asiakasprosessi ei etene. Sitoutuminen edellyttäisi vastaajien mukaan asiakkaiden lähtökohdista räätälöityjä palveluita. Seuraavan vastaajan kommentti kuvaa hyvin sosiaalityön kohtaamia hankaluuksia. Kysyin haastateltavalta sosiaalityölle hankalia tilanteita tai asiakasryhmiä:

”Nyt heti tuli mieleen päihdeongelmaiset. Tämä verkosto ei toimi heille vielä tarpeeksi sekä mielenterveysongelmaisten että päihdeongelmaisten kohdalla, on vaikea ohjata, ei ole sellaisia aukottomia ohjausketjuja, että me tässä saman tien saataisiin asiakas johonkin A-klinikalle ja sitten hyvin meidän toiveiden mukaisesti. Ja muutenkin päihdeongelmaiset on vaikea sitouttaa tällaiseen paikkaan, missä toimitaan aikataululla, pitää soittaa ovikelloa ja olla tiettyssä kunnossa. Ei tämä ole sellainen kauhean matalan kynnyksen asiakasystävällinen paikka siinä mielessä. Mä ymmärrän tavallaan sellaisia hukkakäyntejä, että se on tavallaan sellainen signaali mitä meidän pitäisi kuunnella, että minkä takia niitä tulee. Se tulee sen takia,

että tämä paikka ei ole tarpeeksi lähellä niiden asiakkaiden tarpeita sitten varmaan kuitenkin. Tai onhan tämä hirveän byrokraattista ja sidottu tiettyihin odotuksiin.” (6)

Sosiaalityöntekijöiden vastauksista välittyi selkeä tarve päihde- ja mielenterveysongelmaisten asiakkaiden palveluille ja palveluketjuille. Kyseisten asiakasryhmien tilanne on hankala, sillä heitä patistetaan palvelujen pariin ”joita he eivät todellakaan kaipaa tai halua” (8). Tilanne on hankala myös sosiaalityöntekijöille, joilta odotetaan paljon varsinkin päihdeongelmaisten asiakkaiden kohdalla. Päihdeongelmien hoito vaatii pitkäaikaista tukea asiakkaalle ja joustavaa palvelujen koordinoitua, joihin Duurissa ei ole mahdollisuutta. Sosiaalityöntekijät kaipasivatkin työnsä tueksi *konkreetteja menetelmiä* vaikeisiin asiakastilanteisiin. Seuraava vastaaja tuo esiin menetelmien tarpeen ohella myös sen, että päihdeongelmaiset asiakkaat eivät ensisijaisesti tarvitse työllistämispalveluja:

”Mutta nämä päihdeongelmaiset ovat se, että niille ei ole niin paljon välineitä tai että pitäisi olla jotenkin enemmän päihdehoitoa tässä paikassa. Niin sitten voi kysyä, että kun täällä on näitä työvoimaohjaajia, onko tämä oikea paikka siihen päihdehoitoon. Sitten kun on vähän tukevammalla pohjalla, niin sitten kyllä onnistuu.” (12)

Kysymys asiakasohjauksesta palvelukeskuksissa ja yhteis palvelupisteissä ei ole uusi. Ongelmalliseksi asian tekee lähinnä se, että hallintotasolla ei ole kyetty ratkaisemaan kysymystä siitä, missä huonokuntoiset asiakkaat asioisivat ja toisaalta saisivat parasta palvelua. Valtiontilintarkastajat selvittivät raporttiaan varten eri työllisyystoimijoiden käsityksiä palvelukeskustoiminnasta. Sen mukaan työministeriö suosii ajatusta, jonka mukaan yhteis palveluiden piiriin ohjattaisiin niistä potentiaalisesti hyötyviä asiakkaita. Asiakasohjauksen periaatteet sovitaan käytännössä kuitenkin paikallisella tasolla. Palvelukeskukset sekä kuntaliitto ovat todenneet osan asiakkaista olevan liian huonokuntoisia työllistyäkseen. Työministeriön mukaan huonokuntoisia asiakkaita ei kuitenkaan voi jättää työvoimatoimistojen hoidettavaksi. (Valtiontilintarkastajien... 2005, 115–116.)

Tilanne hankalien asiakkuuksien kohdalla on siis kaksijakoinen. Toisaalta palvelukeskukset luotiin vastaamaan pitkäaikaistyöttömien tarpeisiin, mutta nyt on käynyt ilmi, että niiltä ei voi odottaa ratkaisua vaikeita päihde- ja mielenterveysongelmia omaavien asiakkaiden työllistämiseksi. Tuusan (2005b) haastattelemat sosiaalityöntekijät enna-

koivat palvelukeskusten asiakasohjausta ja näkivät uhkakuvana, että niihin ohjattaisiin kaavamaisesti ihmisiä. Ideaalitilanne sosiaalityöntekijöiden mielestä olisi ollut sellainen, että palvelukeskuksissa olisi keskitytty työllistämään asiakkaita henkilökohtaisesti räätelöityjen tarpeiden pohjalta. Vaikeasti ongelmaisten asiakkaiden sosiaalityö olisi puolestaan juurrutettu osaksi kaupungin peruspalvelutyötä. (Tuusa 2005b, 77–87.)

Tutkimukseni tulokset antavat viitteitä siitä, että Tuusan (2005b) ja Valtiontilintarkastajien (2005) kuvaamat vaikeudet asiakasohjauksessa ja ylipäättään palvelukeskustason suhtautumisessa huonokuntoisiin asiakkaisiin ovat arkipäivää myös Duurissa. Osa haastattelemistani sosiaalityöntekijöistä näki ratkaisuksi Duurin toimintojen kehittämisen asiakkaiden tarpeita vastaavaksi. Osa mielestä taas asiakasohjaukseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota ja suunnata resurssit työllistymiskykyisiin asiakkaisiin. Vastauksista on kuitenkin luettavissa yhteinen piirre eli se, että asiasta puuttuu linjaus. Tällä hetkellä käytännön työtä tekevät sosiaalialan ammattilaiset yrittävät löytää ratkaisuja asiaan ilman selkeää organisaation tukea. Sosiaalityö vaikuttaa siis melko yksinäiseltä ammattikunnalta huonokuntoisten asiakkaiden työllistämisen kanssa painiessaan (Jordan 2001; Raunio 2000, 89).

6.3.3 Sosiaalityön vahvat alueet

Analyysin avulla löytyi kaksi isompaa kokonaisuutta, jotka kuvaavat sosiaalityön vahvoja hetkiä palvelukeskuksessa. Ensinnäkin sosiaalityö on vahvoilla siinä, että se tulkitsee asiakkaan elämäntilannetta *kokonaisvaltaisesti*. Toiseksi sosiaalityöntekijät ovat *sosiaalisten ongelmien ja palvelujen asiantuntijoita*, jotka taitavat asiakastyön. Kysymys sosiaalityön vahvoista alueista osoittautui käytännössä hieman hankalaksi vastata. Vastaukset hajaantuivat konkreettien tilanteiden esittelemisestä yleisemmän tason pohdiskeluun. Olisinkin voinut esittää kysymyksen esimerkiksi selvittämällä onnistumisen kokemuksia, jolloin vastaaminen olisi saattanut olla helpompaa.

Kokonaisvaltainen lähestymistapa oli vastaajien enemmistön mielestä sosiaalityön vahvimpia alueita. Sosiaalityöntekijät katsoivat asiakkaan tilannetta laajemmalta perspektiiviltä kuin esimerkiksi työvoimahallinto. Tosin vastauksista kävi ilmi, että myös työvoimaneuvojista löytyy ”sosiaalisin silmin” työhönsä suhtautuvia ihmisiä. Sosiaalityön-

tekijöille ihmisen huomioiminen kokonaisuutena mahdollisti ensisijaisten ongelmien priorisoinnin työllistymistavoitteisiin nähden. Sosiaalityön nähtiin toimivan eräänlaisena työllistymiskykyisyyden arvioijana. Sen toiminnan tavoitteena on löytää ihmisen elämäntilanteeseen sopiva ratkaisu. Työllistymistoimenpiteet edellyttävät asiakkaan motivaatiota ja niiden aloittaminen liian aikaisin ei kanna pitkälle:

”Niiden ns. työllistymisen esteiden ääneen lausumiseen ja tavallaan tosiasioiden puhumiseen, vaikka sitäkin kyllä on täällä työvoimapuoleltakin on hyviä esimerkkejä, että hyvin kokonaisvaltaisesti sieltäkin katsotaan asioita. Jotenkin, että sitä asiakasta saisi itse, ei valmista sapluunaa heille ja nöyrästi sitten tavallaan palveltaisi jotain tilastoja ja saataisiin pois. Tehdäisiin se asia oikeasti ja jos siinä ei mitään ole, niin silloin siinä ei mitään ole, eikä kaunisteltaisi tilastoja eikä sorruttaisi tällaiseen ns. äkkisuunnitelmaan, kuhan se nyt on ja sitten jos se keskeytyy niin sitten palataan asiaan.” (4)

Tulokset ovat melko samanlaisia kuin Kemppaisen ym. (1998, 140–141) löytämät. Lähes kaikki heidän haastattelemansa sosiaalityöntekijät kokivat asiakkaiden elämäntilanteen kokonaisvaltaisen selvittelyn tärkeäksi aspektiksi asiakastyössä. Edelleen asiakas nähtiin oman elämänsä subjektina, jonka oma motivaatio ja sitoutuminen asiakassuhteen onnistumisen suhteen on olennaista. (Mt.)

Sosiaalisten ongelmien ja palvelujen asiantuntijuus eroaa kokonaisvaltaisen työotteen kategoriasta siinä, että sisällytin siihen vastaukset koskien konkreetteja ongelmia ja palveluja, joiden hoidossa sosiaalityöntekijät katsoivat olevansa vahvoilla. Sosiaalinen asiantuntijuus mahdollisti vastaajien mukaan oikeiden palvelujen, kuten kuntouttavan työtoiminnan tai päihdekuntoutuksen suunnittelun ja aloituksen. Sosiaalityö on vastaajien mukaan tottunut epävarmoihin tilanteisiin sekä vaativien asiakkaiden kohtaamiseen. Neljä vastaajaa toi esille myös sosiaalityöntekijöiden kyvyn työskennellä osana viranomaisverkostoa. Seuraava lainaus kertoo sosiaalityöntekijöiden käsityksistä omista vahvuuksistaan:

”Kyllä mä näkisin, että se vahvuus on kyllä enemmän juuri tällaisessa tietynlaisessa sosiaalipuolen asiantuntijuudessa, että tietää juuri nämä palvelut ja mihin asiakkaita sitten voi ohjata ja mitä on tarjolla jne. Tietää nämä toimeentulotuen kuviot ja päihdepalvelut ja mielenterveyspalvelut ja lapsiperheiden palvelut ja mitä nyt onkaan. Mitä nyt mahdollisesti tulee tässä sitten esiin asiakkaiden kanssa, mihin heitä sitten on tarkoituksenmukaista ehkä ohjata täältäkin.” (8)

Esille nousivat myös yksittäiset maininnat sosiaalityön vahvuudesta sen ”intensiivisyydessä” (15) ja roolista ”rajapintatason tulkitsijana” (2). Huomattavaa on nähdäkseni se, että tuota yhtä mainintaa lukuunottamatta sosiaalityöntekijöiden vastauksista ei noussut ainakaan suoraan esiin ajatusta sosiaalityön asemasta välittäjänä yhteiskunnan rakenteiden ja asiakkaiden välillä. Tällaista rakenteisiin vaikuttavaa toimintaa sosiaalityölle ovat toivoneet muun muassa Lister (1998) ja Vähätalo (2000). Samoin kuntouttavaan työtoimintaan liittyvät maininnat sosiaalityön vahvana alueena jäivät kahden maininnan varaan. Tulos on sikäli yllättävä, että kyseistä toimintaa ohjaava laki on aktivoinnin keskeisimpiä pilareita ja määrittää pitkälti työllistämiseen liittyvää toimintaa (Ala-Kauhaluoma 2005).

6.3.4 Yhteenveto

Olen koonnut alla olevaan taulukkoon keskeiset tulokset sosiaalityön asemasta palvelukeskuksessa (Taulukko 2). Taulukkoa tulkittaessa on jälleen huomioitava, että siinä näkyy aineistosta nousseet tyypilliset vastaukset. Yksittäiset huomiot olen karsinut pois. Taulukosta näkyy, että sosiaalityö etsii vielä paikkaansa Duurissa. Sen suhde oman ja muiden professioiden tavoitteisiin on osittain keskeneräinen, mikä näkyy myös työn puitteita koskevissa vastauksissa. Vastauksista nousee vahvasti esiin yhteisten linjausten ja työnkuvien selkeyttämisen tarve. Sosiaalityö pohtii suhdettaan myös huonokuntoisiin asiakkaisiin, joiden kohdalla heiltä odotetaan paljon, mutta työkaluja työskentelyn avuksi on vähän. Sosiaalityön vahvuudet palvelukeskuksessa liittyvät asiakastyön hallitsemiseen yksilö- ja viranomaistasolla.

TAULUKKO 2. Sosiaalityön asema palvelukeskuksessa

Epävarma rooli	Huonokuntoiset asiakkaat	Vahvat alueet	Työn puitteet
• sosiaalityön tavoitteiden puute • suhde sosiaaliohjaukseen • suhde työvoimahallintoon	• ongelmat asiakasohjauksessa • sitouttaminen hankalaa • menetelmien tarve	• kokonaisvaltainen työote • palveluverkostossa toimiminen • asiakastyö	• resurssit kohdallaan periaatetasolla • resurssien vähyys suhteessa tavoitteisiin • työvoimalainsäädäntö jähmeää • lain soveltaminen asiakkaan parhaaksi

6.4 Sosiaalityön ja työttömyyden yhteiskunnalliset kehykset

Duurissa tehtävä sosiaalityö toimii aktivoivan sosiaalipolitiikan hengessä tehtyjen päätösten puitteissa. Hyvinvointivaltion kehitys vaikuttaa sosiaalipolitiikkaan, joka puolestaan muodostaa sosiaalityön toimintaympäristön (Walker & Walker 1998). Sosiaalityön ja -politiikan suhde on ollut tavallisesti tiivis, mutta Satkan (2005) mielestä on vielä matkaa siihen, että ne toimisivat tasaveroisina kumppaneina.

Kysyin sosiaalityöntekijöiden mielipiteitä siitä, miksi sosiaalityötä tehdään työttömien parissa. Olin lisäksi kiinnostunut siitä, onko sosiaalityön ja laajemmin palvelukeskusten avulla mahdollista puuttua rakenteissa piilevään työttömyyteen, jonka poistaminen on määritelty yhdeksi työvoiman palvelukeskusten perustehtäväksi (Arnkil ym. 2004, 19). Teeman alla käsiteltävien aiheiden tarkoituksena oli saada avainasemassa olevien henkilöiden ajatusten avulla kuva siitä, miten aktivointipolitiikka ja varsinkin sen puitteissa tehtävä sosiaalityö toimii käytännön tasolla.

6.4.1 Sosiaalityön tarve asiakas- ja yhteisötasolla

Kaksi kolmasosaa sosiaalityöntekijöistä toi esiin, että sosiaalityöstä palvelukeskuksessa on hyötyä *asiakkaille*. Asiakkaiden elämäntilanteet ovat sellaisia, että sosiaalityön tarjoama tuki ja ohjaus tulee tarpeeseen. Vastaajien mielestä sosiaalityö on vaikuttavaa ihmisten elämäntilanteen kannalta. Ongelmat nähtiinkin lähinnä tavoitteiden asettelussa. Seuraavan vastaajan kommentti tuo esiin sosiaalityön asiakaslähtöisyyden merkityksen työllistämispalveluissa:

”On huomattu, että jotenkin tarvitaan sosiaalityötä niiden yksittäisten ihmisten ymmärtämiseen ja sen elämän ei järjestämiseen vaan, on tajuttu että pelkästään se mitä tehdään työvoimahallinnossa tai siellä ylemmällä tasolla,... että se ei riitä, se ei tuota tulosta. Sanotaanko näin omahyväisesti, että se ei tuota tulosta vaan tarvitaan enemmän asiakaslähtöisempää asioihin paneutumista myös yksilötasolla. Sellaisen alemman yhteisen tasolla, jos ajatellaan jotenkin kaupungin tasolla.” (2)

Sosiaalityöntekijät kokivat työnsä tarpeelliseksi huolimatta turhautumisesta, joka välittyy vastauksista kautta linjan. Erään sosiaalityöntekijän mukaan ”sosiaalityö on pantu mahdottoman tehtävän eteen, ... mutta ei se hukkaan mene” (8). Toisen mielestä sosiaalityö on myöhässä pitkäaikaistyöttömien kohdalla. Laman aikana työttömäksi jääneet ihmiset ovat altistuneet sosiaalisille ongelmille jo pitkään (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 166–170; Vähätalo 1998, 46, 152–157). Asiakkaat ovat pitkän työttömyyden myötä jo palvelujen ulottumattomissa:

”...sitä olisi paljon aikaisemmin kannattanut vielä enemmän. Tällä hetkellä me ollaan kyllä helvetin, tämä on mun oma näkemys, me ollaan aika helvetillisessä tilanteessa kyllä siinä mielessä, että meillä on asiakkaita, jotka ovat saattaneet 10-15 vuotta olla työttömänä. Ne konstit tavallaan ovat vähän niin kuin kuivuneet kasaan ja se työ toki on tarpeen ja ei sillä lailla voi sanoa, etteikö se olisi myös tuloksellista mutta että kyllä tässä viimeisien vuosien aikana, jos sanotaan vaikka melkein viimeisen 10 vuoden aikana, niin kyllä tämä ryhmä on saanut aika minimaalista palvelua.” (14)

Asiakastyön lisäksi sosiaalityöntekijät näkivät Duurissa tehtävän sosiaalityön taustalla sen *yhteiskunnallisen tason tehtävät*. Jos asiakkaiden kohdalla oltiin yksimielisiä sosiaalityön tarpeesta, niin yhteiskunnallisen näkökulman kohdalla vastaukset hajaantuivat enemmän. Kuusi sosiaalityöntekijää oli sitä mieltä, että sosiaalityön tarkoitus työttö-

myyden hoidossa on keskittyä nimenomaan työllistymiseen liittyviin asioihin. 1990-luvulla alkaneelle aktivointipolitiikalle ominainen ajatus työstä integroinnin keskeisenä välineenä (Hvinden ym. 2001; van Oorschot 2002; Julkunen 2001) nousi esiin näiden vastaajien kohdalla. He olivat sitä mieltä, että palvelukeskuksissa sosiaalityöllä on mahdollisuus ja velvollisuuskin työllistymisen esteitä selvittämällä edistää ihmisten omavaraisuutta, joskaan muita ongelmia ei saa sulkea pois. Eräs sosiaalityöntekijä koki työn merkityksen näin:

”Mun mielestä kyllä kannattaa (tehdä sosiaalityötä), koska me eletään sellaisessa laumassa, missä työ on tärkeä ihmiselle, että se antaa identiteetin ja sitä verkostoa. Mun mielestä kannattaa pyrkiä siihen, että ihmiset työllistyvät. Mutta tietysti se on yksi askel, että pitäisi ensin saada asiat ympärillä hoidettua myös. ...Kyllä mun mielestä on kuitenkin tärkeämpää pyrkiä siihen, että yritetään työllistää, koska se on niin tärkeä ihmiselle kuitenkin, että hänellä on jotain tekemistä ja se päivärytmi saada ja ei tarvitse mennä luukulle hakemaan rahaa.” (11)

Toisaalta työllistäminen nähtiin osana talouspoliittista kehitystä. Eräs sosiaalityöntekijä oli sitä mieltä, että sosiaalityö palvelee palvelukeskuksessa näköalatonta työvoiman hallinnointia. Tehdyt ratkaisut eivät siis palvele niinkään yksilöä pitkäjänteisesti vaan yhteiskuntaa lyhyellä tähtäimellä:

”Pitäisi ehkä aloittaa siitä sosiaalipolitiikasta, varmaan sellaista työvoimauusintamista lähtökohtaisesti, talouskasvun ylläpitämistä ja totta kai pitää huolta siitä, että kaikki ihmiset ovat työkykyisiä, mahdollisesti työllistettäviä. Mutta nykyisessä työttömyystilanteessa tuntuu, että tämä on työvoimavarannon sellaista varastointia, vähän kuin säilöisi jotain tukkeja pressun alle, että sitten ne voidaan ottaa sieltä rakennustarpeiksi jos tarvitaan. Tämä on vähän sellaista näköalatonta, no kyllä tässä nyt varmaan estetään toistaiseksi suurten ääriliikkeiden nousu ja rikollisuuden lisääntyminen, että ihmisille annetaan jonkinlainen perusturva ja jotain työtä aina välillä.” (6)

Työllistymisen tuolle puolelle ulottuvan integroitutehtävän näki sosiaalityön toiminnan taustalla yli puolet vastanneista. Sosiaalityöntekijöiden mukaan sosiaalityö tukee asiakkaiden elämänhallintaa ja sitä kautta mahdollisuuksia huolehtia paremmin omasta hyvinvoinnistaan. Palvelukeskuksessa sosiaalityöllä on mahdollisuus ”työstää sellaista paneutuvampaa suhtautumista asiakkaiden työllistymisedellytyksiin, että ei ole pelkkää normaalisti liukuhihnalla minimiturvan turvaamista” (13). Tai kuten eräs vastaaja sanoi, sosiaalityö ”on sellainen yhteiskunnan koossa pitävä työ” (4).

Sosiaalityöntekijät toivat esiin myös ajatuksen siitä, että sosiaalityön tulisi jatkuvasti arvioida paikkaansa ja työnsä tarvetta. Asiakkaiden ongelmat vaihtelevat laidasta laitaan ja sosiaalityön tehtävänä on nähdä todelliset ongelmat, jotka ovat työllistymisen esteinä. Sosiaalityö ikään kuin etsii työnsä kohdetta palvelukeskuksessa. Sosiaalityö joutuu refleктоimaan omaa toimintaansa ja suuntaamaan toimintaansa asiakaskunnan tarpeiden mukaan (Vrt. Payne 2005):

”Se elämänhallinta saattaa kohentua. Että varmaan tässä elämänhallinnan tai tukemisasioissa voidaan auttaa. Mä näen, etten ole pelkästään mikään työllistävä, teen laaja-alaisemmin sen asiakkaan kanssa vähän mikä se tilanne ja tarve on. Siinä mielessä, että kun tässä osa on niin rep-panaporukkaa tai voi olla hyvin sairaitakin.” (10)

Työnkuvaa koskevien tulosten yhteydessä jo esiin tullut asiakaslähtöinen ja humanilta vaikuttava ote näkyi myös sosiaalityön tarkoitusta pohtivissa vastauksissa. Sosiaalityöntekijät näkivät työttömien kanssa tehtävän työn elämänhallinnan kannalta tärkeänä. Elämäntilanteen pohdinta ja jäsentäminen auttaa asiakasta sopeutumaan yhteiskuntaan. Sosiaalityöntekijät näkivät siis aktivoinnin tavoitteet asiakkaita yhteiskuntaan, ei niinkään työhön osallistavina (Raunio 2004, 63–64, 212–229; Helne 2002; Lister 2000, 37–54).

Banerjee (2005) pohti rawlsilaisen oikeuskäsityksen vaikutusta sosiaalityön rooliin aktivointiohjelmien toteuttajana (Ks. luku 3.2 edellä). Haastattelemani sosiaalityöntekijät vaikuttavat päivittäneen ajatuksiaan sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Vaikka he toimivat työllistämistä päätavoitteenaan pitävässä organisaatiossa, niin suhtautuminen asiakkaisiin ei haastattelujen perusteella määräytynyt työkykyisyyden tai -halukkuuden perusteella. Asiakaslähtöisyyden sopeuttaminen työllistymistavoitteisiin ei kuitenkaan ole helppoa ja sosiaalityö taiteilee asiakkaan tilanteen sekä organisaation tavoitteiden välimaastossa. Eräs sosiaalityöntekijä on ratkaissut tilanteen suhtautumalla työhönsä asiapitoisesti; aktivoiva sosiaalityö on sosiaalityötä siinä missä muutkin sosiaalityön alueet. Vastaaja tarkastelee hyötynäkökulmaa sekä yhteiskunnallisesti että asiakkaan näkökulmasta. Kysyin häneltä, kannattaako sosiaalityötä tehdä työttömien kanssa:

”Ei, ei, eipä kannata. Sehän on niinku ihan täyttä bullshittiä. Tällä asiakaskunnalla siis. Se ihmisten työllistäminen on yks sosiaalityön metodi

ihan samalla tavalla, ku jos esimerkiksi lapsiperheille myönnetään joku virkistysloma jonnekin kylpylään tai asunnottomalle ihmiselle myönnetään tukiasunto. Eli se parantaa sen ihmisen elämänlaatua ja –hallintaa sillä hetkellä ja toivottavasti tulevaisuudessa noin. Mutta tota, se että tällä ois jotain vaikutusta rakennetyöttömyyteen, tällä meidän asiakaskunnalla, niin, ei ole. Siis nää meidän asiakkaat on niin heikkoja.” (15)

Vastaaja suhtautuu työnsä vaikutusmahdollisuuksiin realistisesti, mutta kokee silti työskentelynsä mielekkääksi. Kaikki vastaajat eivät suhtautuneet Duurin sosiaalityöhön yhtä neutraalilla otteella, vaan vastauksista paistoi läpi turhautuminen ristiriitaan tavoitteiden ja käytännön edellytysten välillä.

Kriittinen suhtautuminen palvelukeskuksen toiminnan kipupisteisiin kohdistui kuitenkin lähinnä organisaatioon. Sen sijaan kriittisen sosiaalityön (Fook 2002, 18; 2005) ajatukset asiakkaiden valtaistamisesta rakenteiden epäkohtia korjaavaan muutostyöhön eivät nouse esiin tutkimukseni tuloksista. Haastattelemani sosiaalityöntekijät hahmottivat sosiaalityön kohteeksi nimenomaan asiakkaan ja hänen elämäntilanteensa. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen suoraan rakenteisiin sosiaalityön keinoin ei näyttänyt olevan Duurin sosiaalityöntekijöiden vaikuttimena. He painottivat muutostyön alkamista asiakkaan elämänhallinnan parantumisesta käsin. Asiakkaat tarvitsevat tukea ”tällaisia rakenteellisiakin tekijöitä” (3) varten, mutta tärkeää on ”asiakasprosessin ohjailu ja siinä rinnalla kulkeminen” (3).

6.4.2 Rakenteellinen ongelma yksilöllistyy

Sosiaalityöntekijät olivat lähes yhtä mieltä sosiaalityön ja palvelukeskusten mahdollisuuksista vaikuttaa rakennetyöttömyyteen. Rakennetyöttömyydestä on siis kyse, kun töitä on tarjolla, mutta työttömien mahdollisuudet työllistyä avoimille työmarkkinoille ovat heikot (Kautto 2002, 69–72). He kokivat, että yhteiskuntapoliittisilla toimilla aiheutettuja tilanteita ei kyetä korjaamaan työvoiman palvelukeskusten avulla. Sosiaalityöntekijöiden mukaan tarvitaan ”puuttumista isompiin kysymyksiin” (1). Yhteiskuntarakenteet ovat muuttuneet ja odotukset pitkäaikaistyöttömien työllistymisestä ovat epärealistisia.

Vastaajat eivät kuitenkaan nähneet Duurin toimintaa täysin vailla mahdollisuuksia. Taivotteena rakennetyöttömyyden poistaminen, tai merkittävä vähentäminen, on kuitenkin liian kova. Erään vastaajan mielestä palvelukeskus toimiikin ”rakennetyöttömyyttä vastaan, mutta ei palvelukeskustoiminnalla rakennetyöttömyyttä poisteta” (2). Esille nousivat jälleen myös huonokuntoisten asiakkaiden motivaatio-ongelmat. Duurin palvelut voivat auttaa niitä, joilla on niihin halu tarttua. Asiakaskunta on kuitenkin suurelta osin heikkokuntoista. Rakennetyöttömyyden poistaminen on yhteinen ja yhdessä aiheutettu ongelma, joka tulisi myös yhteisvastuullisesti pyrkiä ratkaisemaan:

”Tämä on vain yhtenä rikkana rokassa. Näiden pörssiyhtiöiden ja elinkeinoelämän pitäisi ottaa kuuleviin korviinsa. En tiedä miten AY-liike pitää työttömyydestä huolta. Tavallaan miten se nyt oli määritelty, että rakennetyöttömyyden purkamiseen, tavallaan rakennetyöttömyyden uhrien tilanteen helpottamiseksi. Mutta kyllähän se rakennetyöttömyyden purku on monen yhteiskuntalohkon tehtävä. Se olisi se a ja o, että se myönnettäisiin. Tai sitten tehtäisiin sellaisia lakeja, että niin kuin oli tämä v. -47 syntyneen niin ja niin kauan työttömänä olleet pääsisivät eläketurvalle, mikä se nyt oli, niin pääsisivät sen piiriin.” (4).

Olen analyysivaiheessa koonnut sosiaalityöntekijöiden rakennetyöttömyyttä koskevat vastaukset yhden laajemman otsakkeen alle. Sosiaalityöntekijöiden mielestä suurin este rakennetyöttömyyden purkamiselle oli se, *että rakenteellinen ongelma yksilöllistetään*. Aktivointi korostaa uusliberaalin ajatuksen mukaista doktriinia, jonka mukaan ihmisen on ansaittava itse elantonsa. Hyvinvointivaltio tarvitsee aktiivisia kansalaisia. Ongelman yksilöllistyessä työttömät ovat vaarassa joutua syntipukeiksi. (Ala-Kauhaluoma 2005, 42–43; Keskitalo & Mannila 2002, 206–207.)

Myös tutkimukseeni osallistuneet sosiaalityöntekijät olivat huolissaan yksilön kohtaamista vaikeuksista. Osan mielestä palvelukeskuksen asiakkuus laskee työttömyyden ongelmana yksilötasolle. Sosiaalityö joutuu tällaisessa tilanteessa pohtimaan suhdettaan sekä asiakkaaseen että toisaalta kasvaviin paineisiin ratkaista suuren pitkäaikaistyöttömien joukon tilanne:

”Työpaikkojahan me ei täältä pystytä järjestämään. Kyllä tässä vähän sellainen yhtälö on, että tämä on tällainen jännä juttu, että jos ajattelee miten todellakin työttömyys on suurissa lukemissa niin täällä jotenkin supistuu sellaiseen yksilöongelmaan. Kuitenkin siitä tulee sellainen, että kun ihminen tulee tänne niin aletaan miettiä että jaaha, mikä tämä sun juttu on ja

mitä sille nyt tehtäisiin. Kuitenkin pitäisi aina muistaa, että kyllähän tässä on paljon suuremmista asioista kysymys, kuin siitä, että kun ihminen on jäänyt työttömäksi. Mikä osanen siinä tässä kaikessa on, sitä kyllä tulee miettineeksi. Kaiken kaikkiaan millaista aikaa me tässä eletään ja mihin päin tämä kehitys menee, että mikä on sitten odotettavissa. Jatkuuko tämä suunta samanlaisena tai tuleeko siitä jotain muuta sellaista, mikä sitten taas kääntää ihmisten elämän toiseen suuntaan. Mutta onhan tämä tilanne kaiken kaikkiaan aika kauhea nykyisin jos ajattelee.” (8)

Toimiva yksilötason työ edellyttäisi sosiaalityöntekijöiden mielestä asiakasohjauksen ja tavoitteiden uudelleentarkastelua. Työvoimahallinnon tulostavoitteet liittyvät työllistymiseen ja ovat sosiaalityöntekijöiden mielestä liian kovat suhteessa asiakasainekseen. Tukityöhön, puhumattakaan avoimista työmarkkinoista, kuntoutuminen vaatii aikaa. Kuntoutuminen tarvitsee tuekseen myös paneutuvaa ja pitkäjänteistä sosiaalityötä, johon sosiaalityöntekijät eivät koe omaavansa resursseja. Hannele Syrjä on tutkinut Itä-Helsingin aktivointiohjelmien yhteydessä yhden palvelukeskuksia edeltäneen yhteispalvelupisteen toimintaa ja löytänyt samankaltaisia tuloksia. Osalla asiakkaista oli niin mittavia ongelmia elämänhallintansa suhteen, että kuntoutumisprosessiin vaadittava aika tuli yllätyksenä. (Syrjä 2004, 86.)

Jotta rakennetyöttömyyteen päästäisiin oikeasti pureutumaan, olisi tehtävä myös rakenteellisen tason ratkaisuja. Viisi sosiaalityöntekijää toi esiin *pitkäaikaisten ratkaisujen tarpeen* huonokuntoisten asiakkaiden kohdalla. Heidän mielestään työllistyminen, tai edes työllistymistoimenpiteet näiden julkisuudessa työttömyyden ”kovaksi ytimeksi” kutsuttujen asiakkaiden kohdalla ei ole mahdollista. Vastauksissa nousi esiin niin asiakas- kuin työntekijänäkökulma. Huonokuntoisille asiakkaille Duurin palvelut merkitsivät yhtä palveluluukkua lisää. Työntekijät puolestaan turhautuivat sopivien välineiden ja palvelujen puuttuessa. Esille nousikin ajatus Duurin resurssien suuntaamisesta vaikutusmahdollisuuksien piirissä oleviin asiakasryhmiin, kuten nuoriin:

”Se pitäisi se kaikkein heikoin aines jättää rauhaan. Se on lähinnä sellaisia isoja ratkaisuja sitten, mitä niille tehdään, että olisiko ne loppuikänsä kuntouttavassa, kunnes saavat eläkettä. Ihan hassua niitä on veivata muutamana kuukauden päätöksiä. Ei se mihinkään rakennetyöttömyyteen pure. Nuoria tämä varmasti auttaisi. Ja just ettei opi siihen, että toimeentulotuen kanssa eletään. Mä en tiedä kenen asia se sitten on, että niitä 10. luokkalaisia tai pudokkaita, jotenkin että niitä ehkä voisi auttaa, vai onko niille sitten työvoimatoimistossa joku erityinen.” (12)

Osa sosiaalityöntekijöistä siis katsoi, että huonokuntoisin asiakasaines voitaisiin jättää Duurin palvelujen ulkopuolelle. Heille paras vaihtoehto olisi saada pitkäaikainen päätös työelämän suhteen. Eläkkeiden lisäksi sosiaalityöntekijät puhuivat kansalaispalkasta ja esille nousi myös ajatus ”thatcherilaisesta vallankumouksesta, että voitais maksaa kahden tai kolmen euron tuntipalkkoja” (15). Matalapalkkaisista töistä puhunut sosiaalityöntekijä ei ollut vakuuttunut ratkaisun järkevyydestä. Suomessa on toistaiseksi vältetty matalapalkkaisten alojen suuri esiinnousu ja niiden käyttöä aktivoinnissa on epäilty. (Kajanoja 2003a, 37; 2003b).

Pitkäaikaisten ratkaisujen löytyminen huonokuntoisille asiakkaille muodostaa vain osan haasteista, joita sosiaalityöntekijät esittivät rakennetyöttömyyden purkamiselle. Olen-naista työllistämään pyrkivälle organisaatiolle on kyky tarjota työllistymismahdollisuuksia asiakkailleen. Sosiaalityöntekijöiden mukaan Duurin asiakkaille on kuitenkin merkittäviä *vaikeuksia löytää sopivaa työpaikkaa*. Duurin työllistämismahdollisuudet avoimille työmarkkinoille ovat heikot ja muutaman vastaajan mielestä toimintaan laitettu rahamäärä ei ole taloudellisesti järkevää. Sen sijaan sosiaalityöntekijät kokivat Duurin toiminnan inhimilliseksi ja työllistämistoimenpiteet parhaimmillaan elämänhallintaa lisääväksi.

Tulokset ovat osittain yhteneviä aiempien tutkimusten kanssa. Työllistämishjelmat ovat onnistuneet verrattain hyvin asiakkaiden sijoittamisessa erilaisiin työllistämistoimenpiteisiin. Sen sijaan työpaikan saaminen avoimilta työmarkkinoilta on ollut hankalaa. Työllistymisen sijaan aktivointiohjelmat ovat onnistuneet usein parantamaan ihmisen kykyä vaikuttaa omaan elämäänsä. (Ks. edellä luku 4.) Tuusan mukaan työllistymistavoitteisiin keskittyminen ei riitä aktivoivan sosiaalityön perusteeksi. Sosiaalityö tarvitsee mittareita pitkäaikaiselle, asiakkaan sosiaalista kuntoutumisprosessia seuraavalle työlle. Oikeat mittarit jäsentävät sosiaalityötä ja estävät sitä luisumasta päämäärättömäksi toiminnaksi. (Tuusa 2005, 84.)

Avointen työmarkkinoiden ongelmana on sosiaalityöntekijöiden mukaan myös niiden muuttunut luonne. Koulutusta vaaditaan nykyään lähes jokaisessa ammatissa. Asiakkaille sopivaa perustyötä ei tahdo olla tarjolla. Eniten sosiaalityöntekijät kaipaivat asiakkaille fyysisiä apumiehen töitä, joissa työtehtävät olisivat yksinkertaisia, mutta perustyötä arvostettaisiin. Seuraava vastaaja summaa sosiaalityöntekijöiden ajatuksia:

”Sellaisia suorittavia apumiehen töitä. Sellaisia missä ei tarvitse olla kauheasti urasuuntautunut, ei valtavaan ATK- eikä kielitaitoinen mutta ihminen joka on kykeneväinen ja halukas säännölliseen, arkiseen työntekoon, jolla saisi elannon itselleen ilman että kaupan apumiehen täytyisi olla joku logistikko osatakseen laittaa tavaroita hyllyyn ja hoitaakseen, että hyllyt ovat kunnossa. Sen tyyppisiä ajatuksia mulla on aika paljon alkanut olemaan. Että tämä ei voi tämä homma, meidän yhteiskunta ei voi pyöriä tällä tavalla, jos kaikki nämä nämä siivotaan pois. On monta suomalaistakin, aina sanotaan että mammutteja tarvitaan tekemään näitä tällaisia suorittavia töitä. On moni suomalainen, joka ihan oikeasti hyötyisi ja haluaisi tehdä juuri sellaista työtä ja musta on tosi kurjaa, että ei ole tarjota.” (7)

Kaksi sosiaalityöntekijää esitti ratkaisua sopivien työpaikkojen puutteeseen. Toinen heistä sitoisi paikallisia yrityksiä tiiviimmin yhteistyöhön mukaan. Toinen sosiaalityöntekijä toi esiin julkisen sektorin merkityksen työllistäjänä. Perinteisesti kaupungit ja kunnat ovat työllistäneet ihmisiä tuetusti ja niiden tarjoamat avointen työmarkkinoiden työpaikat ovat olleet vähissä. Sosiaalityöntekijän mukaan valtavaa työttömien joukkoa ei kuitenkaan voida työllistää ilman valtion ja kuntien apua:

”Enkä mä tiedä tuleeko ikinä työyhteiskunta tarvitsemaan kaikkia näitä ihmisiä. En mä tiedä onko rakennetyöttömyys poistettavissa ellei julkinen sektori ala työllistää ihan hirveästi. Meillä on tosi paljon asiakkaita, joilla yksityiselle työmarkkinoille ei ole ikinä mitään asiaan siis tällaiseen mikä toimii nyt. Mun mielestä olisi mielenkiintoista, että pitäisi tehdä laskelmia ja esityksiä tai onhan niitä varmaan tehty mutta miksi sitä ei oteta vakavasti. Kaikella tälläkin rahalla mikä tähän palvelukeskustouhuun menee ja ylipäänsä kaikkeen byrokratiaan, sitten jos työllistettäisiin nämä työttömät niin kuinka paljon siitä tulisi oikeasti menoja enemmän. Tarjottaisiin ainakin jotain ainakin niille jotka haluaa. Tai sitten olisi suosiolla joku perustulo tai kansalaispalkka.” (6)

Kysymys julkisesta sektorista työllistäjänä on aktivoinnissa ajankohtainen. Susanna Rahkonen perää julkisen sektorin vastuuta avointen työmarkkinoiden kohdalla. Hänen mukaansa uusien työpaikkojen luominen julkiselle sektorille toimii varmemmin ja taloudellisemmin kuin verojen alentamisen kautta toteutettu kysynnän kasvuun pohjautuva työllisyyspolitiikka. (Rahkonen 2006.)

Tanskassa aktivoinnin menestymistä on pidetty pitkälti koko yhteiskunnan yhteisenä ponnistuksena. Aktivointi on lähtenyt käyntiin kuntatasolta, ja siinä on otettu huomioon jo alusta asti hyvinvoinnin näkökohdat. Tavoitteena on ollut taata kaikille mahdollisuus

työllistyä avoimille työmarkkinoille. Kiristyneiden etuuksien sijaan on korostettu velvollisuuksia itsensä elättämiseen sekä oikeutta työllistymispalveluihin. Olennaista Tanskan noudattamassa mallissa on se, että työmarkkinoille on luotu tilaa myös huonokuntoisemmille ihmisille. Tärkeänä osana kehitystä ovat olleet erilaiset järjestöt, joilla on merkittävä rooli työllistymispalveluissa. Suomalaisiin työttömiin verrattuna tanskalaisilla on parempi toimeentulo ja he osallistuvat aktiivisemmin työllistämistoimenpiteisiin. (Bredgaard, Jørgensen & Larsen 2003; Salonen-Soulié 2003.) Luonnollisesti Tanskan mallia on myös kritisoitu (van Oorschot & Abrahamson 2003).

6.4.3 Yhteenveto

Työvoiman palvelukeskuksen ja sosiaalityön rooli työttömyyden hoidossa sekä työllistämisessä määrittyy sosiaalityöntekijöiden vastauksissa kaksijakoiseksi (Taulukko 3). Vastaajat kokivat sosiaalityön ja Duurin toiminnan tarpeelliseksi yksilön kannalta. Asiakkaat tarvitsevat sosiaalityötä ja hyötyvät tarjotuista palveluista. Toiminnan taustalla olevat työllistämistavoitteet eivät kuitenkaan ole realistisesti mitoitettuja. Palvelukeskuksen mahdollisuudet työllistää ihmisiä avoimille työmarkkinoille ovat vähäiset. Rakenteissa piilevää työttömyyttä ei poisteta sosiaalityöntekijöiden mukaan yksilötason työllistämistoimenpiteillä.

Taulukko 3. Sosiaalityöntekijöiden näkemykset sosiaalityöstä ja rakennetyöttömyydestä.

Sosiaalityön tarve	Sosiaalityön yhteiskunnallinen tehtävä	Palvelukeskus ja rakennetyöttömyys
• asiakkaat hyötyvät	• sosiaalinen integrointi	• vaikutus vähäistä
• elämänhallinnan kannalta oleellista	• integrointi työllistymisen kautta	• ongelmien yksilöllistyminen • rakennetason ratkaisujen tarve huonokuntoisille • työpaikkojen puute

Tulosten perusteella voinee vetää johtopäätöksen siitä, että sosiaalityöntekijät tekevät mielestään tärkeää, joskin työllistämismittareilla mitattuna tehotonta työtä. Yksittäisten asiakkaiden elämäntilanne helpottuu sosiaalityön keinoin, mutta työn kautta saavutettava elämänhallinta vaatisi sosiaalityön ammattilaisten mukaan rohkeitakin yhteiskuntapoliittisia ratkaisuja. Raija Julkunen on pohtinut asiaa samasta näkökulmasta. Hän ihmettelee olisiko huono-osaisten työllistämiseksi panostettava entistä enemmän resursseja vai olisiko järkevämpää kehittää yhteiskunnan rakenteita sellaisiksi, että työttömät voisivat elää tasavertaisina muiden joukossa. Julkunen vaikuttaa olevan jälkimmäisen vaihtoehdon kannalla ja perustelee kantaansa vaikeasti työllistyvien ongelman jatkuvuudella. Aktivointipolitiikka ei ole siihen luoduista suurista odotuksista kyennyt vastaamaan tämän ihmisryhmä tarpeisiin. (Julkunen 2002.)

7. Pohdinta

7.1 Tulosten tarkastelua

Tutkimukseni nimi ”Sosiaalityö ja työttömyys. Tutkimus sosiaalityön haasteista ja mahdollisuuksista työvoiman palvelukeskuksessa” kertoo tavoitteistani tämän työn suhteen. Halusin selvittää sosiaalityön mahdollisuuksia toimia uudenaikaisessa toimintaympäristössä. Olin kiinnostunut myös siitä, kuinka 1990-luvulla esiin noussut uudentyyppinen aktivointipolitiikka vaikuttaa sosiaalityön käytäntöihin. Tutkimuksen tulokset painottuvat sosiaalityön kohtaamiin haasteisiin, joskin myös mahdollisuuksia nousi esille.

Lymberry (2004) hahmottaa nykypäivän sosiaalityön kohtaamien muutoshaasteiden pohjalta kaksi mahdollista skenaariota sosiaalityölle. Toisen mukaan sosiaalityö käyttää mahdollisuutensa hyödyksi ja integroituu osaksi moniammatillista hyvinvointiverkostoa. Toinen mahdollisuus on se, että sosiaalityö pirstaloituu osaksi tarveperustaista palvelujentuotantojärjestelmää, joka on jo tuonut sosiaalipalvelujen kenttään sosiaalityön ulkopuolisia toimijoita. (Mt.)

Työvoiman palvelukeskuksessa tehtävä sosiaalityö on myös valintojen edessä. Haastattelemani sosiaalityöntekijät eivät muodosta mielipiteiltään yhtenäistä joukkoa, mutta tuloksista kuitenkin nousee esiin yhteinen linja. Sen mukaan työllistämiseen pyrkivä ja aktivoivassa viitekehyksessä toimiva sosiaalityö joutuu jatkuvasti pohtimaan suhdettaan asiakkaisiin, työn tavoitteisiin ja omaan organisaatioonsa. Sosiaalityö on toisaalta parantanut työvoiman palvelukeskuksessa asemiaan verrattuna niitä edeltäneistä yhteispalvelupisteistä saatuihin tutkimustuloksiin. Kehityshaasteiden painopiste on siirtynyt koskemaan työvoimahallinnon ja sosiaalitoimen yhteistyön sijaan sosiaalityön tavoitteita ja toiminnan edellytyksiä. Nostan seuraavaksi esiin tarkempaa tarkastelua varten keskeisiä tuloksia tutkimusongelmittain jaoteltuna.

Sosiaalityön käytännöt Duurissa antavat kuvan asiakastyöstä, joka on vahvimmillaan asiakassuhteen alkuvaiheessa. Sosiaalityön tehtävänä on selvittää asiakkaan tilanne ko-

konaisvaltaisesti ja ohjata hänet tarvittavien palvelujen piiriin. Sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteetti on asiakaslähtöisesti rakentunut. Asiakkaiden voimavarat ohjaavat käytännön työtä ja tarkoituksena on löytää ratkaisuja, jotka palvelevat asiakkaan elämäntilannetta, eivät niinkään työllistymistä. Sosiaalityö ei kuitenkaan ole tekijöidensä mukaan sellaista, mitä he siltä odottivat työsuhteen alkaessa. Vaikuttaa siltä, että rekrytointi-ilmoitusten antama kuva sosiaalityöntekijän työnkuvasta työvoiman palvelukeskuksessa ei vastaa työtä käytännössä. Koulutetut ammattilaiset odottivat työltään enemmän. Innovatiivisen monialaosaamisen sijaan sosiaalityöntekijät ovat kohdanneet hierarkisesti rakennetun työllistämisenorganisaation.

Sosiaalityön asema on työvoiman palvelukeskuksessa vielä keskeneräinen. Sosiaalityöntekijät kokivat työnkuvansa ja ennen kaikkea sosiaalityön tavoitteet epäselviksi. He jäsensivät työtään erilaisista lähtökohdista ja pohtivat suhdettaan muihin ammattiryhmiin. Osa asiakaskunnasta on niin ongelmasta, että Duurin palvelut eivät ole heille ajankohtaisia. Tavoitteiden ja resurssien välinen ristiriita vaikeuttaa sosiaalityön fokuksen löytymistä. Eräs tutkimukseen osallistuneista sosiaalityöntekijöistä ehdotti, että sosiaalityöntekijän nimike muutettaisiin "urasuunnittelijaksi", jolloin se vastaisi paremmin asiakkaiden odotuksiin. Myös terapeutin työskentelyote voisi toimia varsinkin huonokuntoisten asiakkaiden kohdalla.

Sosiaalityöhön on epäilemättä panostettu resursseja palvelukeskuksessa. Se on professionaalisena kohtaamaan pitkäaikaistyöttömät asiakkaat ja toimimaan kokonaisvaltaisesti koordinoijana palveluverkostossa. Sen toimiminen täydellä kapasiteetilla edellyttäisi kuitenkin palvelukeskuksella määriteltyä yhteistä tavoitteenasettelua, jonka sisällä eri ammattiryhmille olisi määritelty selkeät työnkuvat.

Tutkimukseni tulokset antavat kuvan sosiaalityöntekijöistä, jotka tiedostavat vahvuutensa ja toisaalta myös kehityshaasteet. Sosiaalityöntekijöiden näkemykset vaikuttavat kuitenkin hukkuneen palvelukeskustoiminnan alkupyörteisiin ja aineistosta välittyy kuva epävarmasta sosiaalityöstä. Työkäytännöt pohjautuvat aatetason periaatteisiin, joissa näyttää toisaalta piilevän myös sosiaalityön vahvuus. Kuitenkin sosiaalityö kaipaa tuekseen konkreetteja välineitä ja palveluketjuja, jotta asiakkaiden elämäntilanteeseen päästäisiin paremmin kiinni. Toimintojen kehittäminen on nähdäkseni myös edellytys koulu-

tettujen sosiaalityöntekijöiden pitämiseksi Duurissa. Keinojen puute ja työn odotettua suurempi byrokraattisuus saattaa turhauttaa sosiaalityön ammattilaiset.

Tuusan (2005b, 77) tutkimus toi esiin, että sosiaalityö työttömien asiakkaiden parissa on edelleen kehitysvaiheessa. Sosiaalityö tarvitsee tasaveroisen eturivin paikan työllistymispalveluissa, eli sen asemaa on vahvistettava entisestään. Duurissa yksi keino sosiaalityön aseman vahvistamiseen voisi olla työn kehittäminen nimenomaan sosiaalityöntekijöiden toiveiden pohjalta. Tuloksissa esiin nousseita ehdotuksia lääkäripalveluista ja toimivasta päihdehoidon ketjusta tulisi mielestäni kehittää sosiaalityön tueksi. Sosiaalityöllä tulisi olla tukenaan selkeä huonokuntoisten asiakkaiden hoitoonohjausmalli, jossa toiminnan perusteet olisivat selkeät sekä asiakkaalle että työntekijälle.

Työttömyyteen vaikuttaminen työvoiman palvelukeskuksen keinoin on vaikeaa. Sosiaalityön ammattilaiset tunnistavat työmarkkinoiden ongelmat rakenteellisiksi. Sosiaalityöntekijöiden näkemykset aktivoinnin heikoista työllistämisaikutuksista heijastavat aktivointiohjelmista saatuja tutkimustuloksia. Käytännön tasolla ongelmaksi määrittäytyy sopivien työpaikkojen puute. Sosiaalityö on kyllä tarpeellista ja tärkeää asiakkaiden elämänlaadun kannalta, mutta työllistäminen on vaikeaa. Työvoiman palvelukeskus on merkittävä palvelu työttömille, mutta sen palveluvalikoimaa tulisi suunnata realistisesti koskemaan asiakkaiden tarpeita. Sosiaalityöntekijät näkivät huonokuntoisten asiakkaiden elämäntilanteen pitkäaikaisia ratkaisuja vaativaksi. Sosiaalityö määrittäytyikin siis eräänlaiseksi sosiaalisesti integroijaksi. Sosiaalityöntekijät arvioivat tasoa, jolla asiakkaiden on mahdollista aloittaa kuntoutumisprosessi kohti työelämää.

Sosiaalityön aseman epävarmuus työvoiman palvelukeskuksessa kertoo profession tavoitteiden selkiyttämisen tarpeesta. Sosiaalityön tavoitteiden selkiyttäminen on kuitenkin vaikeaa, ennen kuin on ratkaistu koko organisaation tasolla kysymys työllistämisen ensisijaisuudesta asiakastyössä. Sosiaalityöntekijät vaikuttivat näkevän realistisesti asiakkaiden työllistymismahdollisuudet. Työllistyminen vaatii tuekseen pitkäjänteistä, paneutuvaa ja moniammatillista työtä, jollaiseen eivät näytä työvoiman palvelukeskuksen resurssit tällä hetkellä riittävän. Sen sijaan sosiaalityön resurssit tuntuvat riittävän asiakaslähtöiseen tilanteen arviointiin ja asiakkaan tukemiseen elämänhallinnan osalta. Ongelmaksi paikallistuu se, että tällainen työ ei näytä olevan työllistymismittareilla mitattuna tarpeeksi tuloksellista.

Olen hahmottanut tutkimukseni teoriataustassa sosiaalityön paikkaa sekä nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa että aktivoinnin toteuttajana. Tutkimuskirjallisuudesta hahmottuu kuvaa sosiaalityön kriisistä. Tutkimukseni tulokset eivät tue tätä näkemystä yhtäläisesti, vaikka viitteitä perustavanlaatuisiinkin ongelmiin löytyykin. Sosiaalityö on selvästi tunnustettu palvelukeskuksessa keskeiseksi toimijaksi. Tavoitteiden epärealistisuus on kuitenkin sosiaalityöntekijöiden työtä haittaava tekijä. Niiden työntekijöiden, jotka tunnistavat työnsä tärkeyden, vaikka ulkopuolelta saavutettuja tavoitteita ei saavutettaisikaan, vaikuttaa olevan helpompi toimia työssään.

Perimmäinen ongelma työvoiman palvelukeskuksen tavoitteenasettelussa vaikuttaa olevan aktivoinnin hengessä asetetut työllistymistavoitteet. Yhteiskuntatilanne on muuttunut siten, että suuri osa sosiaalityöntekijöiden asiakkaista on kykeneviä erilaisiin tukitoimiin, mutta avoimilla työmarkkinoilla heille ei ole tilaa. Huonokuntoisten asiakkaiden suhteen olisi tehtävä pitkäaikaisia rakenteellisen tason päätöksiä. Mielestäni sosiaalityöntekijöitä voisi kuunnella avaintekijöinä arvioitaessa ihmisten työkykyä. Edelleen sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä palvelukeskuksen työllistämismahdollisuuksista ja ongelmien yksilöllistämisen seurauksista tulisi käyttää aktivointipolitiikan suunnittelun perustana. Sosiaalityö voisi ottaa suuremman vastuun työuran suunnittelussa ja olla keskeinen vaikuttaja esimerkiksi eläkeratkaisuja tehtäessä. Tutkimukseeni osallistuneilla sosiaalityöntekijöillä vaikuttaa olevan vahva ammattitaito ja yhteiskunnallista näkemystä arvioida työkykyisyyttä myös kansantaloudelliselta kannalta.

Kriittistä toimintaympäristöön sopeutumista on ehdotettu sosiaalityön ammattilaisen keinoksi mukautua muutoksessa olevaan organisaatioon. Sosiaalityöntekijän tulee ajatuksen mukaan integroitua organisaationsa ja tiedostaa samalla toiminnan rajoitteet. (Charles & Butler 2004, 78–82.) Nähdäkseni kriittinen ote tarkoittaisi Duurissa sosiaalityöntekijöiden sopeutumista toiminnan työllistämistavoitteisiin tuoden samalla sosiaalista näkökulmaa esiin. Ongelmaksi voi muodostua kuitenkin se, että kriittinen sosiaalityö tarvitsee organisatorista tukea. Sosiaalityöntekijöillä ei ole välttämättä resursseja harjoittaa analyttistä, itsekritiikkistä ja luovaa sosiaalityötä (Healy & Meagher 2004).

7.2 Aktivoivan sosiaalityön kehitysnäkymiä

Sosiaalityöllä on ominaispiirteidensä ansiosta hyvät edellytykset työskennellä työllistymisen edistämiseksi. Tutkimukseni perusteella se on kuitenkin asemassa, jossa se joutuu määrittelemään toimintojaan uudestaan. Sosiaalityöllä on mahdollisuuksia selvittää haasteista, joita nykyaika sille tarjoaa. Sen on kuitenkin ansaittava takaisin ammatillinen kunnioitus, jonka se on menettänyt muille professioille. (Stevensonin 2004.) Nähdäkseeni sosiaalityö ei ole menettänyt arvostustaan palvelukeskuksessa, mutta on tärkeää, että se pystyisi toimimaan itsenäisesti alueilla, joissa se on omimmillaan. Nostan haastattelieni sosiaalityöntekijöiden innoittamana esiin kolme mahdollista kehityssuuntaa, joita kohti Duurin sosiaalityö voisi kehittyä.

Mukautuminen

Ensimmäinen ja samalla sosiaalityön itsenäisyyden kannalta heikompi vaihtoehto on se, että sosiaalityö mukautuu kritiikittä palvelukeskuksen työllistämistavoitteisiin. Toiminnan tavoitteena olisi työllistyminen ja sosiaalityö toimisi mahdollisimman tehokkaasti sen edistämiseksi. Sosiaalityö ei tämän skenaarion mukaan tarvitsisi syvempää otetta, vaan ajatuksena olisi räätälöidä sosiaalityötä vielä enemmän palveluohjauksen suuntaan. Työllistäminen olisi yksi sosiaalityön muoto ja tavoitteet asetettaisiin sen mukaisesti.

Tällaisen kovemman linjan etuna olisi se, että sosiaalityö sulautuisi osaksi vallalla olevaa aktivointipolitiikkaa ja hakisi toiminnan oikeutuksen sekä tavoitteet sen piiristä. Huonona puolena olisi luonnollisesti se, että sosiaalityön täytyisi tinkiä eettisistä lähtökohdistaan. Asiakastyö saattaisi muodostua liukuhihnamaiseksi ja ihmisten elämäntilanne jäädä työllistämistoimenpiteiden jalkoihin. Myöskään työpaikkoja ei oletettavasti synny lisää, vaikka sosiaalityö hylkäisi kriittisen otteensa. Lähes täysin työllistämisen ehdoilla toimiva sosiaalityö sopii yhteen brittiläisen Harry Fergusonin ajatusten kanssa. Hänen mukaansa sosiaalityön tulisi sitoutua elämänpoliittisiin tavoitteisiin, joita Anthony Giddens ja Ulrich Beck ovat kehitelleet. Tällöin sosiaalityö toimisi tukena ihmisille, joiden pyrkimyksenä olisi toteuttaa itseään työn avulla kohti valitsemaansa elämäntapaa positiivisesti aktivoivassa yhteiskunnassa. (Ferguson 2001.)

Garret (2003) esittää kriittisen vastauksen Fergusonille ja pitää mahdottomana sitä, että sosiaalityö ottaisi toimintaperustakseen elämänpoliittisen ajatusmallin. Hänen mukaansa Ferguson on tulkinut Giddensiä ja Beckiä kapeakatseisesti ja kriitikittömästi. Elämänpolitiikka painottaa liikaa yksilön toimijuutta, eikä ota huomioon rakenteellisia epäkohtia, jotka ovat sosiaalityössä olennaisia. Se soveltuu hallituksen toteuttamien sosiaalipoliittisten reformien toteuttamiseen, mutta ei voi toimia sosiaalityön teoreettisena pohjana. (Mt.)

Asiantuntija-aseman saavuttaminen

Garretin (2003) ajatukset muodostavat pohjan toiselle hahmottelemalleni sosiaalityön kehityssuunnalle. Sen mukaan palvelukeskuksen sosiaalityö kehittyisi suuntaan, jota valtaosa tutkimukseen osallistuneista sosiaalityöntekijöistä hahmotteli vastauksissaan. Duurin toiminnassa tehtäisiin linjaus, jonka mukaan keskityttäisiin joko työllistymisedellytyksiä omaaviin asiakkaisiin tai vaikeimmassa asemassa oleviin pitkäaikaistyöttömiin. Paras vaihtoehto olisi, jos selvästi jo työmarkkinoiden ulottumattomissa oleva asiakaskunta tunnustettaisiin sellaiseksi valtakunnan tasolla. Aktivointipolitiikassa tulisi myös harkita työmarkkinoiden laajentamista Tanskan mallin mukaisesti ja sitoa ympäröivä yhteiskunta enemmän mukaan työllistämistalkoisiin. Sosiaalityö toimisi tässä toisessa skenaariossa keskeisessä asiantuntijan roolissa. Päätöksentekijät luottaisivat korkeasti koulutettujen ammattilaisten näkemykseen työttömyyden rakenteellisesta luonteesta.

Mielestäni ei ole realistista odottaa kummankaan kehityssuunnan toteutumista sellaiseen. Duurin sosiaalityöntekijät eivät ole homogeeninen ryhmä. Myös palvelukeskus toimintaa määrittävän aktivointipolitiikan tavoitteet ovat jatkuvassa liikkeessä. Ehdotan sen sijaan kehityslinjaa, joka ottaisi tutkimukseni tulokset huomioon enemmän kokonaisuutena. Siinä sosiaalityö kehittyy sekä kriittisesti että järjestelmän ehdoilla eteenpäin. Sosiaalityön tulisi tarkastella tavoitteitansa edelleen kohti aktivoivaa työtä ja samaan aikaan sille tulisi taata riittävät työskentelyvälineet ja entistä vahvempi asiantuntija-asema toimintansa tueksi.

Aktivoiva sosiaalityö

Kolmannessa skenaariossa sosiaalityön kehitystä ohjaisi siis molempien edellä mainittujen kehityssuuntien periaatteet yhteensulautuneina. Mielestäni sopiva käsite työvoiman

palvelukeskuksessa tehtävälle sosiaalityölle ja samalla kolmannelle kehityssuunnalle olisi *aktivoiva sosiaalityö*. Työvoiman palvelukeskuksessa tehtävä sosiaalityö on ainutlaatuista ja tarvitsee tuekseen omat tavoitteensa sekä käsitteensä. Myös sosiaalityön tutkimus tarvitsee tuekseen käsitteitä, joiden avulla laajaa tutkimuskenttää voidaan jäsentää (Walls 2005). Tutkimustulosteni perusteella voisi olla ajankohtaista miettiä aktivoivan sosiaalityön käsitteen kehittämistä kuvaamaan nimenomaan työvoiman palvelukeskuksissa tehtävää sosiaalityötä. Käsitteen alkuosa kytkee sosiaalityön aktivointipolitiikkaan ilmaisten samalla selkeästi toiminnan tavoitteen. Sosiaalityö viittaa sanana puolestaan asiakaslähtöisyyteen ja ongelmien selvittämiseen.

Aktivoivan sosiaalityön käsitettä ei ole mielletty Suomessa teoreettiseksi yläkäsitteeksi. Sen sijaan sitä on käytetty muun muassa käytännön tason suunnittelussa (Sosiaalityön rajapinnat... 2005, 5). Sosiaalityön lisensiaattikoulutuksen ja Helsingin kaupungin aikuissosiaalityön kehittämishankkeen yhteydessä on puhuttu puolestaan ”aktivoivasta työotteesta” osana kuntouttavaa sosiaalityötä. (Sosnet 2005; Helsingin kaupunki 2003).

Työllistämiseen liittyvän sosiaalityön käsitteet eivät ole juurtuneet vielä suomalaiseen tutkimuskirjallisuuteen ja hakevat paikkaansa sisältäen myös päällekkäisyyksiä. Työllistävän sosiaalityön (Jaakkola 2005) ohella aktivoivassa viitekehyksessä toimiva sosiaalityö on yhdistetty pitkälti kuntouttavaan sosiaalityöhön. Kuntouttavan sosiaalityön kenttä on laaja ja sisältää aktivoinnin lisäksi myös muita sosiaalityön muotoja. (Tuusa 2005a; 2005b; Karjalainen & Sarvimäki 2005, 42–46.) Palvelukeskuksessa tehtävä sosiaalityö sopii mielestäni ideologisesti kuntoutumista korostavan suuntauksen alle. Mielestäni kuntouttavan sosiaalityön käsite on kuitenkin hieman epätarkka ja koskee toiminnallisesti vain osaa palvelukeskuksen asiakkaista (vrt. Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 210–211).

Aktivoivan sosiaalityön käsitteen avulla voisi pohtia sosiaalityön ja työllistymisen välistä ristiriitaista suhdetta. Aktivointi on periaatteiltaan paikoitellen niin suuressa ristiriidassa sosiaalityön eetoksen kanssa, että saattaisi olla helpompi toteuttaa sosiaalityötä työllistymisen näkökulmasta kuin työllistämistä sosiaalityön näkökulmasta. Sosiaalityö ei saisi taipua kuitenkaan liikaa aktivoinnin ehdoilla tapahtuvaa toimintaa kohti. Sen sijaan jonkinasteinen ideologinen yhteenliittymä, joka edellyttäisi sekä sosiaalityöltä

että työvoimapolitiikalta vastaantuloa tavoitetasolla, olisi varmasti tarpeellinen työvoiman palvelukeskusten toiminnan kannalta.

Vaikka olen esittänyt kriittistä pohdintaa sosiaalityön asemasta työvoiman palvelukeskuksessa, ei tarkoituksenani ole aliarvioida jo tehtyä työtä. Tavoitteenani on, että tutkimukseni tarjoaisi suuntaviivoja sosiaalityön käytäntöjen kehittämiseen. Siksi saattaa olla, että en ole riittävästi painottanut sosiaalityön jo toimivia käytänteitä. Tarkoitukseni ei ole jättää vastuuta kehityshaasteista vain sosiaalityöntekijöille. Tavoitteenani on ollut osoittaa, että sosiaalityö tarvitsee tavoitteidensa selkeyttämiseen monialaista tukea yhteiskunnan eri toimijoilta. Sosiaalityöllä on potentiaalia toimia työllistämisen edistämiseksi. Koko kapasiteetin hyödyntäminen edellyttää kuitenkin työn kehittämistä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta sekä yhteiskuntapoliittisen ajattelun muutosta.

Tutkimukseni antaa viitteitä siitä, että koko palvelukeskustoiminta ja samalla sosiaalityö on vielä kehitysvaiheessa. Jatkossa olisi arvokasta saada tutkittua tietoa sosiaalityön kehityksestä tässä kontekstissa. Toinen jatkotutkimushaaste olisi saada tutkimustietoa pääkaupunkiseudun ulkopuolelta tehtävästä aktivoivasta sosiaalityöstä, jotta työvoiman palvelukeskuksissa tehtävälle sosiaalityölle olisi mahdollista luoda maanlaajuiset toimintaperiaatteet. Nähdäkseni tulevaisuuden haasteena olisikin kehittää sopivat sosiaalityön toiminnan vaikuttavuutta tutkivat mittarit. Työllistymistä on hankalaa, ellei mahdollonta käyttää työn tuloksellisuuden arvioinnin pohjana. Toivon, että tutkimukseni toimii osaltaan keskustelun herättäjänä sosiaalityön roolia kehitettäessä.

Lähteet

Abrahamsson, Peter (1998): Efter velfærdsstaten: Ret og pligt til aktivering. *Nordisk Sosialt Arbeid* 18 (3), 133–143.

Abramovitz, Mimi (2005): The Largely Untold Story of Welfare Reform and the Human Services. *Social Work* 50 (2), 175–186.

Adams, Robert (1998): Social work processes. Teoksessa Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm (toim.): *Social work. Themes, issues and critical debates*. New York: Palgrave, 253–272.

Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm (2005): *Engaging Social Work Futures*. Teoksessa Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm (toim.): *Social Work Futures. Crossing Boundaries, Transforming Practice*. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan, 293–299.

Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän muistio (1999). Sosiaali- ja terveysministeriö. Työryhmämuistioita 1999: 20. Helsinki.

Ala-Kauhaluoma, Mika (2005): Keppiä ja porkkanaa. Voidaanko aktivoinnilla vaikuttaa työttömien työllistymiseen ja hyvinvointiin? *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (1), 42–53.

Ala-Kauhaluoma, Mika & Keskitalo, Elsa & Lindqvist, Tuija & Parpo, Antti (2004): Työttömien aktivointi. Kuntouttava työtoiminta -lain sisältö ja vaikuttavuus. *Stakes, tutkimuksia* 141. Helsinki.

Ala-Nikkola, Merja & Sipilä Jorma (2000): Yksilökohtainen palveluohjaus (case-management) – Uusi ratkaisu palvelujen yhteensovittamisen ikuisiin ongelmiin. Teoksessa Nurminen, Eija (toim.): *Sosiaalityö ristipaineissa*. 2. muuttamaton painos. Helsinki: Palmenia, 63–76.

Alasuutari, P. (1999): *Laadullinen tutkimus*. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Arki, arvot, elämä, etiikka – Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2005. Helsinki. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta.

Arnkil, Robert & Karjalainen, Vappu & Aho, Simo & Lahti, Tuukka & Lyytinen, Sanna-Mari & Spangar, Timo (2004): Yhteispalvelusta palvelukeskuskonseptin kehittämiseen. Yhteispalvelukokeilun loppuraportti. Työhallinnon julkaisuja 339. Työministeriö. Helsinki.

Banerjee, Mahasweta M. (2005): Applying Rawlsian Social Justice to Welfare Reform: An Unexpected Finding for Social Work. *Journal of Sociology and Social Welfare* 32 (3), 35–56.

Bredgaard, Thomas & Jørgensen, Henning & Larsen, Flemming (2003): Tanskan työmarkkinapolitiikka: peruspiirteet ja ajankohtaiset kehittämistavoitteet. Teoksessa Kananen Pentti & Salonen-Soulié Ulla (toim.): Kannustavan sosiaaliturvan haaste. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2003: 5. Helsinki, 55–74.

Breitkreutz, Rhonda S. (2005): Engendering Citizenship? A Critical Feminist Analysis of Canadian Welfare-to-Work Policies and the Employment Experiences of Lone Mothers. *Journal of Sociology and Social Welfare* 32 (2), 147–165.

Butler, Sandra & Lymberry, Mark (2004): Social Work Ideals and practice realities: an Introduction. Teoksessa Lymberry, Mark & Butler, Sandra (toim.): Social Work Ideals and Practice Realities. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan, 1–10.

Cancian, Maria & Meyer, Daniel R. (2000): Work after welfare: Women's work effort, occupation and economic well-being. *Social Work Research* 24 (2), 69–86.

Charles, Marian & Butler, Sandra (2004): Social Workers' Management of Organisational Change. Teoksessa Lymberry, Mark & Butler, Sandra (toim.): Social Work Ideals and Practice Realities. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan, 57–82.

Carstens, Annette (1998): Aktivlinjen – klientsamtaler og sosialipolitik. *Nordisk Sosialt Arbeid* 18 (3), 156–164.

Cheng, Tyrone (2002): Welfare recipients: How do they come independent? *Social Work Research* 26 (3), 159–170.

Davis, Ann & Garret, Paul Michael (2004): Progressive Practice for Tough Times: Social Work, Poverty and Division in the Twenty-first Century. Teoksessa Lymberry, Mark & Butler, Sandra (toim.): Social Work Ideals and Practice Realities. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan, 13–33.

Ehnrooth, Jari (1990): Intuitio ja analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 30–41.

Ezawa, Aya & Fujiwara, Chisa (2005): Lone Mothers and Welfare-to-Work Policies in Japan and the United States: Towards an Alternative Perspective. *Journal of Sociology and Social Welfare* 32 (4), 41–61.

Ferguson, Harry (2001): Social work, individualization and life politics. *British Journal of Social Work* 31 (1), 41–55.

Fook, Jan (2002): *Social Work. Critical Theory and Practice*. London: Sage.

Fook, Jan (2005): *Challenges and Directions for Critical Social Work*. Teoksessa Hick, Steven & Fook, Jan & Pozzuto, Richard (toim.): *Social Work. A Critical Turn*. Toronto: Thompson Educational Publishing, 231–237.

Garrett, Paul Michael (2003): *The Trouble with Harry: Why the "New Agenda of Life Politics" Fails to Convince*. *British Journal of Social Work* 33 (3), 381–397.

Giertz, Anders (2004): *Making the Poor Work. Social Assistance and Activation Programs in Sweden*. Lund Dissertations in Social Work, No 19. Lund: School of Social Work, Lund University.

Granfelt, Riitta (1998): *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 702.

Hallitusohjelma (2003). *Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma*. Valtioneuvoston kanslia. [Viitattu 2.11.2005]. Saatavissa: <http://www.valtioneuvosto.fi/tiedostot/pdf/fi/39357.pdf>.

Haverinen, Riitta (2005): *Toimintaympäristöt sosiaalityön käytäntötutkimuksen haasteina*. Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.): *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Helsinki: Palmenia-kustannus, 99–123.

Healy, Karen (2000): *Social Work Practices. Contemporary Perspectives on Change*. London: Sage Publications.

Healy, Karen & Meagher, Gabrielle (2004): *The Reprofessionalization of Social Work: Collaborative Approaches for Achieving Professional Recognition*. *British Journal of Social Work* 34 (2), 225–241.

Hedblom, Agneta (2004): *Aktiveringspolitikens Janusansikte. En studie av differentiering, inklusion och marginalisering*. Lund Dissertations in Social Work, No 16. Lund: School of Social Work, Lund University.

Helne, Tuula (2002): *Syrjäytymisen yhteiskunta*. Stakes, tutkimuksia 123. Helsinki.

Helsingin kaupunki (2005) *Aktivoiva ja kuntouttava työote aikuissosiaalityössä*. [Viitattu 21.3.2006]. Saatavissa: <http://www.hel2.fi/Sosv/hankkeet/aku/index.htm>.

Helsingin työllisyysohjelma 2004-2006. Helsingin kaupungin koulutus- ja kehittämissentrum.

Hietaniemi, Eila (2004): Aktivointia – elämänhallintaa – sosiaalista pääomaa. Tutkimus ikääntyvien työttömien elämänhallinnan tekijöistä ja syrjäytymistä torjuvien toimenpiteiden vaikutuksista. Työpoliittinen tutkimus 260. Työministeriö. Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (1997): Tutki ja Kirjoita. 3.–4. painos. Helsinki: Kirjayhtymä.

Huotari, Kari (1999): Positiivista elämää. Hiv-tartunnan saaneiden selviytyminen arjessa. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 2/1999.

Hvinden, Bjorn, Heikkilä, Matti & Kankare, Ilkka (2001): Towards activation? The changing relationship between social protection and employment in Western Europe. Teoksessa Kautto, Mikko & Frizell, Johan & Hvinden, Bjorn & Kvist, Jon & Uusitalo, Hannu (toim.): Nordic Welfare States in the European Context. London: Routledge. 168–197.

Jaakkola, Helena (2005): Löytyykö työllistävälle sosiaalityölle käyttöä? Talentia 5/05, 14.

Jones, Chris (2001): Voices From the Front Line: State Social Workers and New Labour. British Journal of Social Work 31 (4), 547–562.

Jordan, Bill (2001): Tough Love: Social Work, Social Exclusion and the Third Way. British Journal of Social Work 31 (4), 527–546.

Julkunen, Ilse & Hardir Marget (2004): Från prevention till repression? – Trender i socialt arbete i Norden. Nordisk Sosialt Arbeid 24 (1), 34–48.

Julkunen, Raija (1998): Aktivoivan sosiaalipolitiikan hämmennykset. Yhteiskuntapolitiikka 63 (2), 180–189.

Julkunen, Raija (2001): Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija (2002): Työtä vastaan? Yhteiskuntapolitiikka 67 (4), 315–323.

Julkunen, Raija (2003): Työ – elämää ja politiikkaa. Teoksessa Helne, Tuula & Julkunen, Raija & Kajanoja, Jouko & Laitinen-Kuikka, Sini & Silvasti, Tiina & Simpura, Jussi (toim.): Sosiaalinen politiikka. Helsinki: WSOY, 413–436.

Kajanoja, Jouko (2003a): Sosiaalipolitiikka ja talousteoria. Teoksessa Helne, Tuula & Julkunen, Raija & Kajanoja, Jouko & Laitinen-Kuikka, Sini & Silvasti, Tiina & Simpura, Jussi (toim.): Sosiaalinen politiikka. Helsinki: WSOY, 183–213.

Kajanoja, Jouko (2003b): Nykyinen kannustinpolitiikka lisää rakenteellista työttömyyttä ja haittaa taloutta? Teoksessa Kananen Pentti & Salonen-Soulié Ulla (toim.): Kannustavan sosiaaliturvan haaste. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2003: 5. Helsinki, 37–48.

Kananoja, Aulikki (1997): Murros on mahdollisuus. Sosiaalityön selvityshenkilön raportti. Stakes, Raportteja 211. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 1997:8.

Kananoja, Aulikki (1998): Kunnan sosiaalitoimi työllistymisen edistäjänä. Teoksessa Työllistymisen tukeminen suomen kunnissa. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 1998:29. Helsinki, 7–11.

Karger, Howard Jacob & Hernández, Marie Theresa (2004): The Decline of the Public Intellectual in Social Work. *Journal of Sociology and Social Welfare*. 31 (3), 51–68.

Karjalainen, Pekka & Sarvimäki, Pirjo (toim.) (2005): Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:13. Helsinki.

Karjalainen, Vappu (2005): Sosiaalityö kehityssuhteissaan – esimerkkinä työttömien yhteispalvelu. Teoksessa Roivainen, Irene & Korpinen, Johanna & Ritala-Koskinen, Aino & Sundman, Teija (toim.): Tutkiva sosiaalityö. Kunnallisen sosiaalityön muuttuva paikka 2000-luvun Suomessa. *Talentia-lehti & Sosiaalityön tutkimuksen seura*.

Karvinen, Synnöve (2000): Hajoaako sosiaalityö? – Havaintoja sosiaalityön ammatillisesta asiantuntijuudesta. Teoksessa Nurminen, Eija (toim.): Sosiaalityö ristipaineissa. 2. muuttamaton painos. Helsinki: Palmenia, 141–156.

Kautto, Mikko (2002): Työllisyys ja työstä syrjäytyminen. Teoksessa Kantola, Anu & Kautto, Mikko: Hyvinvoinnin valinnat. Suomen malli 2000-luvulla. Helsinki: Edita, 68–88.

Kautto, Mikko (2004): Sosiaaliturvalta työhön: suomalaisen hyvinvointivaltion reformi. *Yhteiskuntapolitiikka* 69 (1), 17–30.

Kautto, Mikko & Parpo, Antti & Uusitalo, Hannu (2002): Hyvinvointipolitiikka, tulonjako ja kannustimet. Teoksessa Heikkilä, Matti & Kautto, Mikko (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2002. Helsinki: Stakes, 164–191.

Keskitalo, Elsa & Mannila, Simo (2002): Aktivointipolitiikka – vastaus pitkäaikaistyöttömyyden ja syrjäytymisen ongelmaan? Teoksessa Heikkilä, Matti & Kautto, Mikko (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2002. Helsinki: Stakes, 192–213.

Kemppainen, Tarja & Koskinen, Simo & Pohjola, Anneli & Urponen, Kyösti (1998): Sosiaalityö epävarmuuden oloissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B, Tutkimusraportteja ja selvityksiä 28.

Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998): Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömi-
en selviytymisestä. Hanki ja jää -sarja. Helsinki: Tammi.

Koski, Merja (2004): Helsingin työllisyysohjelman 2004-2006 valmistelun arviointi.
Helsingin kaupungin koulutus- ja kehittämiskeskus.

Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja (2001). Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriön
oppaita 2001: 8. Työministeriön julkaisuja 289.

Lindqvist Tuija (1998): Kan aktivering vara ett gott socialt arbete? Nordisk Sosialt Ar-
beid 18 (3), 165–170.

Lister, Ruth (1998): In from the Margins: Citizenship, Inclusion and Exclusion. Teok-
sessa Barry, Monica & Hallet, Christine (toim.): Social Exclusion and Social Work.
Issues of Theory, Policy and Practice. Dorset: Russell House, 26–38.

Lister, Ruth (2000): Strategies for Social Inclusion: Promoting Social Cohesion or So-
cial Justice? Teoksessa Askonas, Peter & Stewart, Angus (toim.): Social Inclusion. Pos-
sibilities and Tensions. New York: Palgrave, 3–54.

Lødemel, Ivar (1998): Hidden objectives in the implementation of workfare in Norway.
Nordisk Sosialt Arbeid 18 (3), 144–155.

Lorentzen, Thomas & Dahl, Espen (2005): Active labour market programmes in Nor-
way: are they helpful for social assistance recipients? Journal of European Social Policy
15 (1), 27–45.

Lorenz, Walter (2001): Social Work Responses to “New Labour” in Continental Euro-
pean Countries. British Journal of Social Work 31 (4), 595–609.

Lymbery, Mark (2001): Social Work at the Crossroads. British Journal of Social Work
31 (3) 369–384.

Lymbery, Mark (2004): Responding to Crisis: The Changing Nature of Welfare Organi-
sations. Teoksessa Lymbery, Mark & Butler, Sandra (toim.): Social Work Ideals and
Practice Realities. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan 34–56.

Malmberg-Heimonen, Ira (2005): Unemployment benefits, job search activity and men-
tal health – discouraging or buffering effects? Nordisk Sosialt Arbeid 25 (1), 2–16.

Miettinen, Hanna (2005): Työvoiman palvelukeskukset eivät pure rakennetyöttömyyteen. Helsingin Sanomat 10.12.2005, Kotimaa, 4.

Moisala, Jutta & Pekkarinen, Jukka & Taimio, Heikki & Vartiainen, Juhana (2004): Vertaileva näkökulma Suomen työmarkkinoihin. Valtioneuvosto kanslian julkaisusarja 21/2004. Helsinki.

Mutka, Ulla (1998): Sosiaalityön neljäs käänne. Asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Mäkelä, Klaus (1990): Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 42–61.

Noble, Carolyn (2004): Postmodern thinking. Where is it Taking Social Work. *Journal of Social Work* 4 (3), 289–304.

Oorschot, Wim van (2002): Miracle or nightmare? A critical review of Dutch activation policies and their outcomes. *Journal of social policy* 31 (3), 399–420.

Oorschot, Wim van & Abrahamson, Peter (2003): The Dutch and Danish Miracles Revisited: A Critical Discussion of Activation Policies in Two Small Welfare States. *Social Policy & Administration* 37 (3), 288–304.

Parton, Nigel & Marshall Wendy (1998): Postmodernism and discourse approaches to social work. Teoksessa Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm (toim.): *Social work. Themes, issues and critical debates*. New York: Palgrave, 240–249.

Parton, Nigel & O’Byrne, Patrick (2000): *Constructive social work – towards new practice*. New York: Palgrave.

Payne, Malcolm (1997): *Modern social work theory*. 2. painos. New York: Palgrave.

Payne, Malcolm (2005): *Modern social work theory*. 3. Painos. New York: Palgrave Macmillan.

Pohjola, Anneli (2000): Sosiaalityöstä aktiivinen sosiaalipolitiikan edistäjä ja uudistaja. Teoksessa Nurminen, Eija (toim.): *Sosiaalityö ristipaineissa*. 2. muuttamaton painos. Helsinki: Palmenia, 212–217.

Pohjola, Anneli (2004): Sosiaalityön kehittämisen myyttejä ja mahdollisuuksia. Julkaisussa *Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä*. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön monistetta 2004: 15. Helsinki, 64–73.

Rahkonen, Keijo (2000): Mitä on tapahtumassa sosiaalipolitiikassa ja hyvinvointivaltiolle? ”Kolmannen tien” sosiaalipolitiikasta. Teoksessa Nurminen, Eija (toim.): Sosiaalipolitiikan lukemisto. Helsinki: Palmenia, 65–88.

Rahkonen, Susanna (2006): Julkinen sektori työllistäjänä. Yhteiskuntapolitiikka 71 (1), 89–91.

Raitakari, Suvi (2002): Sosiaalityön marginaalistatus – Asiakkuus ja asiantuntijuus modernin ja postmodernin tulkintakehyksessä. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.): Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: SoPhi, 44– 62.

Raunio, Kyösti (2000): Sosiaalityö murroksessa. Helsinki: Gaudeamus.

Raunio, Kyösti (2004): Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Rostila, Ilmari (2001): Tavoitelähtöinen sosiaalityö: voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, SoPhi 61.

Salonen-Soulié, Ulla (2003): Tanskalainen kannustavuus suomalaisin silmin. Teoksessa Kananen Pentti & Salonen-Soulié Ulla (toim.): Kannustavan sosiaaliturvan haaste. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2003: 5. Helsinki, 75–84.

Satka, Mirja (1989): Dokumentit – avain sosiaalityön näkymättömään historiaan. Teoksessa Anttonen, Anneli & Julkunen, Raija & Satka, Mirja & Simonen, Leila (toim.): Sosiaalipolitiikka 1989. Helsinki. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisu, 79–91.

Satka, Mirja (2005): Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön suhde. Janus 13 (3), 306–315.

Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne (2005): Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 9–22.

Silverman, David (2000): Doing Qualitative Research. A Practical Handbook. London: Sage.

Simpura, Jussi (2003): Hyvinvoinnin tasojen ja erojen politiikat. Teoksessa Helne, Tuula & Julkunen, Raija & Kajanoja, Jouko & Laitinen-Kuikka, Sini & Silvasti, Tiina & Simpura, Jussi (toim.): Sosiaalinen politiikka. Helsinki: WSOY, 123–160.

Skerret, Debbie (2001): Social work – a shifting paradigm. Journal of social work practice 14 (1), 63–73.

Smale, Gerald & Tuson, Graham & Statham, Daphne (2000): Social work and social problems. Working towards social inclusion and social change. New York: Palgrave.

Sosiaalityön rajapinnat – sosiaali- ja terveydenhuollon seudullinen kehittäminen Hiiden alueella. Loppuraportti 2005. Sosiaalityö Oy. [Viitattu 21.3. 2006]. Saatavissa: <http://www.hiisinet.fi/Liitetiedostot/Rajapinnat%20loppuraportti%20131205.pdf>.

Sosnet (2005): Valtakunnallisen sosiaalityön yliopistoverkoston Kuntouttavan sosiaalityön erikoisalan opetussuunnitelma 2005–2008.

Spangar, Timo & Arnkil, Robert & Lyytinen, Sanna-Mari & Karjalainen, Vappu & Lahti, Tuukka & Aho, Simo (2003): Yhteinen palvelu kehittyy – kehittykö yhteinen johtaminen? Työhallinnon, kuntien ja Kelan yhteispalvelukokeilun arvioinnin väliraportti. Työhallinnon julkaisu 331. Helsinki: Työministeriö.

Stevenson, Olive (2004): The Future of Social Work. Teoksessa Lymbery, Mark & Butler, Sandra (toim.): Social Work Ideals and Practice Realities. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan 225–247.

Strandh, Mattias (2001): State Intervention and Mental Well-being Among the Unemployed. Journal of Social Policy 30 (1), 57–80.

Syrjä, Hannele (2004): Eväitä aktivoivan yhteistyön kehittämiseen. Itä-Helsingin työllistämishankkeiden yhteisarviointi. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2004: 8.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuusa, Matti (2005a): Aktivointi, työllistymisen tukeminen ja sosiaalityö. Teoksessa Roivainen, Irene & Korpinen, Johanna & Ritala-Koskinen, Aino & Sundman, Teija (toim.): Tutkiva sosiaalityö. Kunnallisen sosiaalityön muuttuva paikka 2000-luvun Suomessa. Talentia-lehti & Sosiaalityön tutkimuksen seura.

Tuusa, Matti (2005b): Kohti kuntouttavaa sosiaalityötä. Aktivointi ja työllistymisen tukeminen sosiaalityön ammattikäytäntönä kunnissa. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 74/2005. Helsinki.

Tynjälä, Päivi (1991): Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. Kasvatus 22 (5-6), 387–398.

Työ- ja sosiaalihallinnon aktiiviyhteistyö (1999). Työ- ja sosiaalihallinnon yhteistyöryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 1999:24. Työministeriön julkaisuja 246. Helsinki.

Työllistymisen tukeminen Suomen kunnissa (1998). Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 1998:29. Helsinki.

Työmarkkinatuen aktivointi – yhteiskuntatakuu pitkäaikaistyöttömille (2005). Työhallinnon julkaisuja 347. Työministeriö. Helsinki.

Uusitalo, Hannu (1995): Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. 2. painos. Porvoo: WSOY.

Valtiontilintarkastajien kertomus 2005. [Viitattu 9.1.2006]. Saatavissa: <http://www.eduskunta.fi/fakta/vtilt/index.htm>.

Villadsen, Kaspar (2005): Filantropi og ”neo-filantropi” i det sociale arbejde. Nordisk Sosialt Arbeid. 25 (3), 207–219.

Vähätalo, Kari (1998): Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus.

Vähätalo, Kari (2000): Pitkäaikaistyöttömyys ja sosiaalinen huono-osaisuus. Teoksessa Nurminen, Eija (toim.) Sosiaalityö ristipaineissa. 2. muuttamaton painos. Helsinki: Palmenia, 52–62 .

Wahab, Stéphanie (2005): Motivational Interviewing and Social Work Practice. Journal of Social Work 5 (1), 45–60.

Walker, Carol & Walker Alan (1998): Social policy and social work. Teoksessa Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm (toim.): Social work. Themes, issues and critical debates. New York: Palgrave, 44–55.

Walls, George (2005): Sosiaalityön käytäntötutkimus – koordinaatteja ja paikannuksia. Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 23–46.

Washington, John & Paylor, Ian (2000): Social Exclusion and Inequalities in the United Kingdom. Critical Social Work 1 (2). [Viitattu 14.12.2005]. Saatavissa: <http://www.criticalsocialwork.com>.

Worth, Sean (2003): Adaptability and Self-Management: A New Ethic of Employability for the Young Unemployed? Journal of Social Policy 32 (4), 607–621.

Liitteet

Liite 1. Helsingin työllisyysohjelma 2004-2006

Helsingin kaupungin hallitus perusti vuonna 2003 työllisyysasioiden neuvottelukunnan edistämään työllisyyttä tukevia toimia Helsingissä. Sen tavoitteena on laaja-alaisen yhteistyön avulla parantaa Helsingin työllisyystilannetta. Neuvottelukunta valmisti Helsingin työllisyysohjelman 2004-2006. Ohjelman tavoitteena on nostaa Helsingin työllisyysastetta. Ohjelmaa hallinnoi Helsingin kaupungin koulutus ja kehittämiskeskus. (Helsingin työllisyysohjelma 2004-2006, 7.) Vuoden 2005 organisaatiomuutoksen yhteydessä ohjelman hallinnointi siirtyi Helsingin kaupungin henkilöstökeskukselle. Henkilöstökeskuksen yhtenä tehtävänä on koordinoida Helsingin työllisyyspalveluja.

Helsingin työllisyysohjelman 2004-2006 taustalla on työllisyyden huolestuttava kehitys Helsingissä. Työllisyysaste parantui 1990-luvun alun laman jälkeen nopeasti, mutta kääntyi laskuun vuonna 2002. Vuonna 2004 Helsingissä oli työttömänä noin 10 prosenttia työvoimasta. Helsinki on kohdannut suurkaupunkimaisia työttömyyden vaikutuksia, kuten pitkäaikaistyöttömien suuri määrä, toimeentulotukimenojen kasvu, maahanmuuttajien työttömyys ja työttömien kasautuva huono-osaisuus. (Helsingin työllisyysohjelma 2004-2006, 7-16; Koski 2004, 6.)

Työllisyysohjelmaan on kirjattu kuusi tavoitetta, jotka ovat seuraavat:

- rakennetyöttömyyden purkaminen
- ammatillisen työvoiman saannin turvaaminen
- työttömyyden pitkittymisen ehkäisy
- yrittäjyyden tukeminen ja uusien työpaikkojen aikaansaaminen
- maahanmuuttajien osaamisen hyödyntäminen
- työllisyysasioiden toimijoiden osaamisen ja muutosvalmiuden tukeminen

Liite 2. Helsingin työvoiman palvelukeskus Duuri

Helsingin työvoiman palvelukeskus palvelee asiakkaitaan kolmessa toimipisteessä; Itäisessä, Läntisessä ja Keskisessä. Hallinto sijaitsee Keskisen palvelukeskuksen yhteydessä. Palvelukeskuksen asiakkaina ovat pitkäaikaistyöttömät, jotka saavat lähetteen joko sosiaali- tai työvoimatoimistoista. Tavoitteena on yhdessä asiakkaan kanssa löytää yksilöllinen ja mielekäs ratkaisu työhön tai koulutukseen sijoittumiseen. Palvelukeskuksessa asiakkaalla on mahdollisuus saada palveluita Helsingin kaupungilta, työvoimatoimistolta ja Kansaneläkelaitokselta.

Duuri on aloittanut toimintansa keväällä 2004 ja asiakkaita on alettu ottamaan vastaan elokuussa 2004 300 asiakkaan kuukausivauhdilla. Vuoden 2005 loppuun mennessä tavoitteena oli saada 3000 asiakasta aktiivoinnin piiriin. Palvelukeskuksen rahoitus on tällä hetkellä taattu vuoden 2006 loppuun, mutta käytännössä toiminta on kuitenkin vakiinaista, sillä työvoiman palvelukeskukset on hallitusohjelmassakin tarkoitettu osaksi työllistämisen peruspalveluja. (S. Toiviainen, henkilökohtainen tiedonanto 22.2.2005.)

Duurissa työskentelee kolmessa pisteessä yhteensä 20 sosiaalityöntekijää, joista kolme on johtavia sosiaalityöntekijöitä. Sosiaalityön panos on koettu tärkeäksi ja sen määrää on lisätty. Sosiaalityö Duurissa ei sisällä toimeentulotuen jakamista asiakkaille, vaan he saavat mahdollisen toimeentulotuen oman asuinalueensa sosiaaliasemilta. Lisäksi Duurissa työskentelee sosiaaliohjaajia. Terveystieteiden palvelut ovat myös saatavilla ja ne on koettu tärkeäksi. Työvoimahallinnon puolelta Duuri tarjoaa ammatinvalintapsykologin sekä työvoimaneuvojan palveluita. Kansaneläkelaitoksella ei ole vielä vakiintua roolia palvelukeskuksen toiminnassa, mutta tarvittaessa vakuutusneuvojat konsultoivat työntekijöitä. Kaiken kaikkiaan Duurissa työskentelee noin 100 henkilöä. (S. Toiviainen, henkilökohtainen tiedonanto 22.2.2005.)

Liite 3. Haastattelurunko

PVM_____ ALKOI_____ LOPPUI_____ HAASTATELTAVA_____

HAASTATTELUN ALOITUS:

- esittely
- luottamuksellisuus

TAUSTATietoja:

- uran pituus?
- koulutus ja työpaikat
- onko työskennellyt työttömien parissa ennen ja onko ollut mukana yhteispalvelukokeiluissa?

TYÖNKUVA:

- mitä teet?
- tyypillinen päivä
- käytätkö jotain tiettyjä menetelmiä tai onko sinulla jokin tietty teoria-ajattelu ohjaamassa käytännön työskentelyä?

VAHVUUDET JA KEHITYSHAASTEET (palvelukeskusnäkökulma):

- missä sosiaalityö on vahvoilla, missä sen toteuttaminen on hankalaa?,
- resurssit, lainsäädäntö, - antavatko mahdollisuuden asiakaslähtöiseen sosiaalityöhön?
- onko perhe mukana?

SUHDE MUIHIN TYÖYHTEISÖN TOIMIJOIHIN:

- miten sosiaalityö erottuu vai erottuuko
- yhteistyön hyvät puolet ja kehittämishaasteet
- hyödynnettävyys
- yllättikö työnkuva, miten?

NÄKEMYKSIÄ SOSIAALITYÖSTÄ JA TYÖTTÖMYYYDESTÄ:

- miksi tehdään?
- kannattavuus ja toimivuus suhteessa rakennetyöttömyyteen?
- kehittämisehdotuksia

HAASTATTELUN LOPETUS:

- luottamuksellisuus
- ei muille

Liite 4. Saatekirje

Heips!

Nimeni on Janne Telén ja opiskelen Helsingin Yliopistossa sosiaalityöntekijäksi. Teen parhaillaan gradua, jossa tutkin sosiaalityötä Helsingin Työvoiman palvelukeskuksessa. Työn alustava nimi on ”SOSIAALITYÖ TYÖVOIMAN PALVELUKESKUKSESSA – Tutkimus sosiaalityön mahdollisuuksista ja haasteista rakennetyöttömyyden purkamisessa.” Gradun tilaajana on Helsingin kaupunki ja teen sen osana kaupungin työllisyysohjelmaa 2004-2006.

Haluaisin haastatella tutkimusta varten sinut sosiaalityöntekijä, joka Duurissa työskentelet! Toteutan haastattelun teemahaastatteluna ja tarvitsisin aikaasi noin puolitoista tuntia. Tavoitteenani on siis sosiaalityöntekijöitä haastatteleamalla tutkia, millaista sosiaalityö käytännössä Duurissa on ja tätä kautta antaa käyttöönne uusia eväitä käytännön sosiaalityöhön.

Käsittelen tutkimusaineiston ehdottoman luottamuksellisesti ja yksittäistä vastaajaa gradusta ei tulla tunnistamaan. Haastattelunauhat tuhoan ne analysoituani. Toimistopäällikkö **** on hyväksynyt tutkimusaiheen ja toivon, että myös sinä voisit siihen osallistua! Yhteyshenkilönäni toimii *****, jonka kautta alamme sitten varaamaan haastatteluajoja. Tarkoitukseni on haastatella pidempään talossa olleet sosiaalityöntekijät toukokuussa ja nyt keväällä aloittavat syyskuussa.

Annan mielelläni lisätietoja tutkimukseen liittyen. Kiitos jo etukäteen kiinnostuksesta!

Lohjalla 4.4.2005

Janne Telén
sähköposti:
puh:

Liite 5. Vastauksista esiin nousseet kehittämissuhteet

Tavoitteiden ja työnkuvan selkiyttämiseen liittyvät ehdotukset:

- Palvelukeskuksen perustehtävän selkeyttäminen
- Kuntouttavan sosiaalityön käsitteen selkeyttäminen
- Dokumentoinnin tarkastelu yhdessä
- Duurin sosiaalityöntekijöiden yhteisen kokoontumisen tarve
- Sisäisen dialogin kehittäminen
- Sosiaalityön perustehtävän selkeyttäminen
- Realistisemmat tavoitteet palvelukeskustasolla
- Sosiaalityön tekeminen näkyväksi
- Koko palvelukeskuksen tavoitteiden miettiminen
- Koko palvelukeskuksen tavoitteiden miettiminen
- Yhteinen linja Duurin eri toimipisteiden välillä
- Arvokeskustelu sosiaalityön ja työvoimahallinnon välillä
- Duurin perustehtävän selkeyttäminen
- Sosiaalityöntekijän ja sosiaalihoitajien ammattikuvien selkeyttäminen suhteessa toisiinsa
- Sosiaalihoitajien kehittäminen konkreettisen työn suuntaan
- Itsenäisempi asema sosiaalityölle
- Sosiaalityöntekijän työnkuvan muuttaminen urasuunnittelijaksi
- Enemmän tietoa työvoimapuolen asioista

Resursseihin liittyvät kehitysehdotukset:

- Kansaneläkelaitoksen tulisi olla enemmän läsnä
- Toisen terveydenhoitajan tarve
- Käytännön työntekijöitä lisää
- Lääkäri Duuriin
- Lääkäripalveluiden tarve
- Terveydenhoitajan sitouttaminen asiakasprosesseihin
- Enemmän aikaa asiakasprosesseihin
- Kansaneläkelaitoksen edustajan läsnäolo

Yhteistyöhön liittyvät kehitysehdotukset:

- Yhteistyön kehittäminen aluesosiaalityön kanssa
- Duurin sosiaalityön ja työllistävän sosiaalityön välisen suhteen selkeyttäminen
- Yhteistyötahojen sitouttaminen
- Duurin toiminnoista tiedottaminen aluesosiaalityöhön

jatkuu

Liite 5

Muut:

- Työvälineitä päihde- ja mielenterveysasiakkaiden kanssa työskentelyn tueksi
- Palvelukeskuksen vetämien ryhmien kehittäminen matalan kynnyksen ryhmiksi
- Ostopalveluina hankittavien työllistämiskurssien kehittäminen asiakkaiden tarpeita vastaavaksi
- Helsingin kaupunki työllistäjäksi. Nyt kaupunki hyötyy ilmaisista tukityöllistyistä.
- Kuntouttavaan työtoimintaan liittyvien työtehtävien keskittäminen
- Yhteisen asiakastietojärjestelmän kehittäminen
- Johdon tulisi ottaa vastuuta henkilöstön vaihtuvuudesta

Huom! Kehittämisehdotuksista ei ole karsittu päällekkäisiä vastauksia, koska mielestäni on tärkeää tuoda esiin kunkin ehdotuksen lukumäärä.

Liite 6. Aineiston analyysissä esiin nousseet teemat

TYÖNKUVA

- tilannekartoitus (sosiaaliset ongelmat, työhön liittyvät ongelmat, yleinen elämän-tilanteen kartoitus)
- ajattelumallit (ratkaisukeskeisyys, asiakaslähtöisyys, työllistäminen)
- konkreetit menetelmät
 1. asiakastyö (palveluohjaus, tukeminen, haastattelu, yksittäiset maininnat; ta-
loudellinen tuki, käynnit työpaikoilla, mini-interventio, verkostotyö)
 2. hallinnollinen työ (tiedon etsintä, yhteydenpito, kirjaaminen, suunnittelu)
- työnkuvan yllättävyys (asiakasohjaus, keskeneräisyys, rekrytointi)

SOSIAALITYÖN ASEMA PALVELUKESKUKSESSA

- sosiaalityön epäselvä rooli (profession rooli selkeyttämisen tarve, eri käsitykset tavoitteista työvoimahallinnon kanssa, sosiaalityön tavoitteiden selkeytys, suhde sosiaalihojaukseen)
- huonokuntoiset asiakkaat haasteena (päihde- ja mielenterveysasiakkaat, asia-
kasohjauksen kehittäminen, konkreettien menetelmien tarve)
- sosiaalityön vahvat alueet (kokonaisvaltaisuus, sosiaalisten ongelmien ja palve-
lujen tuntija, asiakastyön tunteminen)

SOSIAALITYÖN JA TYÖTTÖMYYDEN YHTEISKUNNALLISET KEHYKSET

- sosiaalityön tarve (yksilötaso, yhteiskunnallinen integraatiotehtävä)
- rakenteellisten ongelmien yksilöllistäminen (palvelukeskus ei yksin kykene vai-
kuttamaan rakennetyöttömyyteen, pitkäaikaisten työllistymisratkaisujen tarve,
sopivien työpaikkojen puute)